

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tjaša Luzar

**Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in
pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne
travme na centrih za socialno delo**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2024

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tjaša Luzar

**Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči
otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme na centrih za
socialno delo**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2024

Iz srca se zahvaljujem mentorici doc. dr. Tadeji Kodele za vse predloge, komentarje in usmeritve, hkrati pa za razumevajoče, odzivno in strokovno mentorstvo. Hvala za vodenje, ideje in nasvete ter podporo skozi celotni proces pisanja magistrske naloge.

Zahvalila bi se tudi vsem sodelujočim strokovnim delavkam in delavcem v svoji raziskavi, ki so mi s svojimi odgovori omogočili izdelavo magistrskega dela.

Iskrena hvala Brini za lektoriranje mojega magistrskega dela.

Zahvaljujem se družini, fantu Galu, ter prijateljicam Ani, Lani in Uli, da mi vedno stojite ob strani. Z vami je vsak izziv v življenju malo lažji. Hvala, da vedno verjamete vame. Hvala tudi tebi Larisa, zaradi tebe so bila študijska leta zabavnejša in lepša. Hvaležna sem za najino prijateljstvo, ki se je spletlo v tem času.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Tjaša Luzar

Naslov diplomskega dela: Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme na centrih za socialno delo

Mentorica: doc. dr. Tadeja Kodele

Kraj: Ljubljana

Leto: 2024

Št. strani: 55

Št. prilog: 4

Št. slik: 2

Št. preglednic: 0

Št. grafov: 0

Ključne besede: kreativne tehnike, ustvarjalnost, razvojno kompleksna travma, socialno delo z otrokom, center za socialno delo

Povzetek: V magistrskem delu sem pisala o uporabi kreativnih tehnik pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo travme na centrih za socialno delo. Zanimalo me je, kako strokovni delavci na centrih za socialno delo sodelujejo z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme, ali pri tem uporabljajo kakšne kreativne tehnike, na kakšen način jih uporabljajo in s kakšnim namenom ter katere prednosti in izzive prepoznajo glede uporabe kreativnih tehnik pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo travme. Raziskava je kvalitativna, izvedla sem delno standardizirane intervjuje z desetimi strokovnimi delavkami z različnih centrov za socialno delo. Ugotovila sem, da strokovne delavke na centrih za socialno delo travmo pri otrocih prepoznajo po znakih na področju otrokovega vedenja, čustev, kognitivnem področju, področju psihosomatike, po težavah v šoli in drugih znakih razvojno kompleksne travme. Pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo travme strokovne delavke velik pomen pripisujejo odnosu in temu, da se otroku prilagajamo. Od kreativnih tehnik pri svojem delu z otrokom z izkušnjo travme največkrat uporabljajo risanje in karte, želijo pa si novih znanj o uporabi kreativnih tehnik. Strokovne delavke največjo prednost uporabe kreativnih tehnik prepoznajo v tem, da otroku omogočajo lažje izražanje, kot glavno oviro pa pomanjkanje časa.

Title: The use of creative techniques in the process of supporting and helping a child with experience of developmentally complex trauma in social work centers

Keywords: creative techniques, creativity, developmentally complex trauma, social work with children, social work center

Abstract: In my master's thesis I wrote about the use of creative techniques in working with children with trauma in social work centers. I was interested in how practitioners in social work centers work with children with developmentally complex trauma, whether they use any creative techniques, how they use them and for what purpose, and what strengths and challenges they identify in using creative techniques with children with trauma. The research is qualitative, and I conducted semi-standardized interviews with ten practitioners from different social work centers. I found that practitioners in social work centers identify trauma in children by signs in the child's behaviour, emotions, cognitive, psychosomatic, school difficulties and other signs of developmentally complex trauma. When working with a child who has experienced trauma, practitioners attach great importance to attitudes and to adapting to the child. Of the creative techniques, drawing and charts are the most frequently used in their work with a child with a trauma experience, and they are keen to learn more about the use of creative techniques. The professionals see the biggest advantage of using creative techniques as allowing the child to express him/herself more easily, and lack of time as the main barrier.

Kazalo vsebine:

1. Teoretični del.....	1
1.1. Pomoč in podpora otrokom na centrih za socialno delo.....	1
1.1.1. Naloge in pooblastila centrov za socialno delo, ki vključujejo pomoč in podporo otroku	1
1.1.1.1. Statusna razmerja	1
1.1.1.2. Razmerja med starši in otroki	2
1.1.1.3. Posebno varstvo otrok in mladostnikov	3
1.1.1.4. Obravnava otrok in mladostnikov	7
1.1.2. Otrokov glas v socialnem delu.....	9
1.2. Pristop, utemeljen na razumevanju travme na področju socialnega dela z otroki z izkušnjo razvojno kompleksne travme	10
1.2.1. Otrok z izkušnjo razvojno kompleksne travme.....	10
1.2.1.1. Opredelitev razvojno kompleksne travme	10
1.2.1.2. Posledice razvojno kompleksne travme za otroka.....	12
1.2.2. Na razumevanju travme utemeljen pristop v socialnem delu	14
1.3. Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme.....	15
1.3.1. Kreativne tehnike	15
1.3.1.1. Likovnost	16
1.3.1.2. Zgodbe	17
1.3.1.3. Igre in igre vlog	17
1.3.2. Uporaba kreativnih tehnik z vidika doživljanja travme v možganih, spominu in telesu.....	18
1.3.2.1. Travma in možgani	18
1.3.2.2. Travma in spomin	19
1.3.2.3. Travma in telo	21
1.3.3. Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme v socialnem delu.....	22
1.3.4. Prednosti uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme	25
1.3.5. Izzivi uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme	26
2. Empirični del	28
2.1. Formulacija problema.....	28
2.2. Metodologija.....	29
2.2.1. Vrsta raziskave	29
2.2.2. Teme raziskovanja	29
2.2.3. Merski instrument	29

2.2.4.	Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec.....	29
2.2.5.	Zbiranje podatkov oz. empiričnega gradiva	30
2.2.6.	Obdelava empiričnega gradiva	30
2.2.6.1.	Primer odprtega kodiranja.....	31
2.2.6.2.	Primer osnega kodiranja.....	31
2.3.	Rezultati	32
3.	Razprava.....	41
4.	Sklepi in predlogi	50
4.1.	Sklepi	50
5.	Uporabljena literatura	51
6.	Priloge	56
6.1.	Smernice za intervju.....	56
6.2.	Odperto kodiranje	56
6.3.	Oсно kodiranje	126

Kazalo slik:

Slika 1:	Odnosno kodiranje uporabe kreativnih tehnik.....	44
Slika 2:	Odnosno kodiranje kompetentnosti pri uporabi kreativnih tehnik	45

1. Teoretični del

V teoretičnem delu magistrske naloge se najprej osredotočim na pomoč in podporo otrokom na centrih za socialno delo¹, pri čemer predstavim naloge in pooblastila CSD-jev, ki vključujejo pomoč in podporo otroku. S tem opišem okoliščine, v katerih strokovni delavci² sodelujejo z otroki in se posledično lahko srečajo tudi s sodelovanjem z otroki z izkušnjo travme. Nadaljujem z opisom pristopa, utemeljenega na razumevanju travme, saj se mi zdi ključno, da strokovni delavci v okviru svojih nalog in pooblastil, ki vključujejo socialno delo z otroki, razumejo razvojno kompleksno travmo, jo ustrezno prepoznavajo in se nanjo primerno odzovejo. Na koncu teoretičnega dela sledi poglavje, ki k sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme na CSD dodaja še uporabo kreativnih tehnik.

1.1. Pomoč in podpora otrokom na centrih za socialno delo

1.1.1. Naloge in pooblastila centrov za socialno delo, ki vključujejo pomoč in podporo otroku

Naloge in pooblastila CSD-jev, ki vključujejo otroke, spadajo na področje varstva otrok in družine. To področje se v nadaljevanju deli na statusna razmerja, razmerja med starši in otroki, posebno varstvo otrok in mladostnikov ter obravnavo otrok in mladostnikov (Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD³, 2022). V nadaljevanju tega poglavja predstavljam vsa pooblastila in naloge, v okviru katerih strokovni delavci na CSD neposredno sodelujejo z otrokom.

1.1.1.1. Statusna razmerja

- **Mnenje sodišču o dovolitvi sklenitve zakonske zveze otroku, ki je že dopolnil 15 let**

CSD v primeru, ko otrok, ki je že dopolnil 15 let, želi skleniti zakonsko zvezo, ugotavlja utemeljene razloge, zaradi katerih bi lahko sodišče dovolilo sklenitev take zakonske zveze. Svoje mnenje CSD posreduje sodišču (Katalog, 2022, str. 8–10).

- **Pridobitev popolne poslovne sposobnosti otroka, ki je postal roditelj**

CSD v primeru, ko otrok postane roditelj, ugotavlja razloge za pridobitev popolne poslovne sposobnosti. S soglasjem otroka CSD na sodišče poda predlog za pridobitev popolne poslovne sposobnosti otroka, ki je postal roditelj (Katalog, 2022, str. 12–13).

¹ V nadaljevanju: CSD

² V magistrski nalogi mešano uporabljam ženski in moški spol, kot nevtralna spola, ki predstavljata vse spole.

³ V nadaljevanju: Katalog

- **Predhodno svetovanje**

V okviru predhodnega svetovanja CSD ugotavlja otrokove interese v pogovoru s starši, ki jih informira o potrebah otroka.

Če strokovni delavec oceni, da je treba, s soglasjem staršev opravi pogovor z otrokom z namenom razbremenitve in seznaitve z njegovim doživljanjem spremenjene družinske situacije ter seznaitve otroka, da lahko v predmetni zadevi sam poda svoje mnenje. Strokovni delavec ugotovi, kdo je otrokova zaupna oseba ali zagovornik. Starši so seznaiteni le s tistim delom pogovora z otrokom, s katerim se je otrok strinjal, da se jim lahko pove (Katalog, 2022, str. 14).

1.1.1.2. Razmerja med starši in otroki

- **Določitev in sprememba osebnega imena**

CSD poda soglasje ali nudi pomoč pri določitvi ali spremembi otrokovega osebnega imena. V okviru te naloge CSD opravi tudi pogovor z otrokom, v katerem mu pojasni namen, se z njim pogovori o predlaganem imenu, mu omogoči, da razume in da se odloči. Strokovni delavec ob tem razmisli o zagovorniku, ki bi lahko v razpravi povečal otrokovo socialno moč (Katalog, 2022, str. 26–27).

- **Mnenje sodišču v sodnih postopkih za varstvo koristi otroka**

CSD sodišču poda mnenje glede koristi otrok v postopkih o varstvu, vzgoji in preživljanju otroka, o stikih, izvajanju starševske skrbi in podelitvi starševske skrbi sorodniku.

Strokovni delavec otroka obvesti o uvedbi postopka in njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje. Kadar otrok želi, lahko izrazi svoje mnenje na CSD. Pogovor z otrokom lahko opravi strokovni delavec na domu otroka, lahko tudi v paru s psihologom. Če pogovor z otrokom opravi psiholog, lahko ta pripravi tudi psihološko oceno in mnenje. Otrok lahko torej svoje mnenje izrazi na CSD, na svojem domu ali pa v pogovoru z zagovornikom otroka. Glede na starost in druge okoliščine, lahko otrok svoje mnenje izrazi tudi v neformalnem pogovoru s sodnikom, pri čemer je lahko prisotna strokovno usposobljena oseba, vendar brez prisotnosti staršev. Pri pogovoru s sodnikom je lahko navzoča oseba, ki ji otrok zaupa in si jo otrok sam izbere, ali pa zagovornik otroka (Katalog, 2022, str. 31–34).

Sodišču strokovni delavec posreduje mnenje, da otrok ni sposoben razumeti pomena postopka in posledic odločitve, ali zapisnik o tem, da je bil otrok poučen o uvedbi postopka in pravici, da izrazi svoje ali otrokovo mnenje, če ga je ta izrazil (Katalog, 2022, str. 32).

- **Ugotavljanje preživninske dolžnosti pri odpustu iz državljanstva**

Namen te naloge je izdaja potrdila, ali ima oseba poravnane preživninske obveznosti iz zakonske zveze iz razmerja med starši in otroki do oseb, ki živijo v Sloveniji. Strokovni delavec v okviru te naloge izvede pogovor z otrokom, v katerem ga seznani z okoliščinami in pravicami ter nato izda potrdilo o preživninski obveznosti (Katalog, 2022, str. 35–36).

- **Mnenje CSD izven sodnih postopkov**

CSD lahko izdela mnenje o prešolanju učenca na drugo šolo. V okviru izdelave mnenja strokovni delavec izvede pogovor z otrokom glede šolanja in možnosti prešolanja. Pogovor z otrokom je raziskovalni, saj strokovni delavec raziskuje trenutno stanje otroka in njegove družine, pri tem ugotavlja, kaj je otroku v korist in kakšen vpliv bi imelo prešolanje na otrokov nadaljnji razvoj. Strokovni delavec raziskuje tudi morebitno ogroženost otroka zaradi prešolanja, pri čemer je pozoren na rizične in varovalne dejavnike (Katalog, 2022, str. 36–37).

CSD lahko izdela mnenje v zvezi z izdajo dovoljenja za delo otrok, mlajših od 15 let. V okviru tega opravi skupni pogovor s starši in otrokom ter pogovor z otrokom samim (Katalog, 2022, str. 38–40).

1.1.1.3. Posebno varstvo otrok in mladostnikov

- **Ukrepi za varstvo koristi otroka**

CSD poda predlog za izdajo začasne odredbe (npr. odredba o prepovedi stikov, odredba o vzgoji in varstvu otroka) na sodišču, če je verjetno izkazano, da je otrok ogrožen in ga je treba začasno zaščititi pred končno odločitvijo (Katalog, 2022, str. 41–42).

V okviru pisanja predloga za izdajo začasne odredbe ali za ukrep trajnejšega značaja ter tudi pri nujnem odvzemu otroka strokovni delavec opravi več pogovorov z otrokom. Glede na starost otroka, ga strokovni delavec podrobno seznani in mu pojasni mogoči ukrep. V dialogu z otrokom skuša strokovni delavec odkriti otrokove stiske in strahove, oblike pomoči, ki jih potrebuje, hkrati pa tudi želje, potrebe in nuje njegovega življenja. Pogovor z otrokom je usmerjen tudi v to, da se otroka pripravi na odhod iz družine v drugo okolje. Pri tem je pomembno, da je strokovni delavec otrokov zaveznik. Število pogovorov se načeloma povečuje s starostjo otroka. Strokovni delavec opravi tudi obisk na domu, v okviru katerega se ponovno pogovori z otrokom; če je mogoče, to stori v paru s psihologom. Vsi ti pogovori z otrokom se upoštevajo pri oblikovanju načrta pomoči družini in otroku ter pri oblikovanju predloga sodišču (Katalog, 2022, str. 44–46).

CSD v okviru izvajanja stikov pod nadzorom otroku nudi pomoč in podporo. Strokovni delavec je prisoten ob izvajanju stikov in pri tem ugotavlja, ali potekajo stiki v otrokovo korist

in kakšna oblika stikov je zanj primerna. Strokovni delavec pred izvajanjem stikov pod nadzorom opravi tudi pogovor z otrokom, v katerem z njim vzpostavi delovni odnos, otroku poda informacije o načinu in pogojih pri izvajanju stikov pod nadzorom. Otroku strokovni delavec predstavi tudi možnost, da on sodeluje pri oblikovanju vsebine stikov in se z njim pogovori o njegovih potrebah in željah (Katalog, 2022, str. 50–51).

Strokovni delavec z otrokom sodeluje pri pripravi na stik, v kar so vključeni: priprava prostora, pripomočkov, koordiniranje izvedbe posameznega stika, predaja otroka pred stikom in po njem. Strokovni delavec je prisoten na stiku, pri čemer spremlja interakcije med otrokom in staršem in na ta način varuje otrokovo korist v času izvajanja stikov. Na stiku je zaželeno, da sta prisotna dva strokovna delavca različnih profilov. Strokovni delavec otroku predstavi tudi: evalvacijo stikov, strokovno mnenje o stikih in predloge za naprej. Pri tem se posebej opravi pogovor z otrokom, ločen od pogovora s starši. Po potrebi se vključi tudi psiholog (Katalog, 2022, str. 51).

- **Rejništvo**

V okviru naloge namestitve otrok v rejniško družino strokovni delavec sodeluje z otrokom v okviru več različnih opravil. Pred namestitvijo v rejniško družino otroka na to pripravi, mu predstavi rejniško družino, z njim načrtuje korake namestitve in odkriva možne vire pomoči za otroka. Strokovni delavec vodi tudi spoznavanje rejniške in matične družine. Ko se zgodi namestitev otroka v rejniško družino, je strokovni delavec pozoren, da se otroka namesti na način, s katerim se čim bolj zmanjša otrokova stiska in poskrbi tudi za njegove osebne stvari, kot so: oblačila, igrače in šolske stvari. Z otrokom se je treba pogovoriti o življenju v rejniški družini, o pravilih in pričakovanju družine, o ohranjanju vezi s starši itd. Po potrebi se lahko namestitev opravi v paru s psihologom. Po nekaj dneh bivanja v rejniški družini strokovni delavec z otrokom spregovori o vseh pomembnih zadevah, novih okoliščinah in s tem naredi prostor za pogovor in sprotno reševanje težav. Strokovni delavec otroka v rejniški družini seznani in pripravi tudi na obisk staršev (Katalog, 2022, str. 60–64).

V okviru naloge spremljanja rejništva strokovni delavec dela z vsemi družinskimi člani, pri čemer otroku nudi redno pomoč, z njim dela iz perspektive moči in etike udeležnosti, pomaga pri skupnem reševanju težav. Pri tem je strokovni delavec pozoren, da ima otrok urejene vse pravice in dokumente. Strokovni delavec z otrokom dela tudi individualno, izvaja pogovore z otrokom, ustvarja osebni in zaupni odnos, s čimer otroku omogoča prostor, v katerem lahko pove svoje potrebe, želje, počutje, doživljanje in kje potrebuje pomoč (Katalog, 2022, str. 64–66).

Z otrokom strokovni delavec sodeluje ob podpisu dogovora o podaljšanju namestitve v rejniško družino po polnoletnosti in v okviru priprave otroka na odhod iz rejniške družine. Pri zadnji strokovni delavec sodeluje pri dogovoru o korakih odhoda iz rejniške družine in glede nadaljnjih stikov otroka z rejniško družino (Katalog, 2022, str. 66–67).

- **Skrbnništvo za otroke**

V okviru skrbništva za otroke strokovni delavec z otrokom sodeluje v več nalogah (Katalog, 2022, str. 69–81).

V okviru naloge postavitve skrbnika za posebni primer CSD ali sodišče imenuje kolizijskega skrbnika otroku, nad katerim izpolnjujejo starši starševsko skrb, npr. v primeru spora med njimi in starši ter v drugih primerih, če so njihove koristi v navzkrižju (Katalog, 2022, str. 69–71).

V okviru naloge predloga za imenovanje/razrešitev skrbnika in v okviru naloge CSD sestavi mnenje oz. predlog sodišču za imenovanje skrbnika otroku, ki nima staršev ali za katerega starši ne skrbijo. Strokovni delavec za namen oblikovanja predloga izvede pogovor z otrokom (Katalog, 2022, str. 71–73).

V okviru naloge popisa premoženja in izročitve v upravljanje skrbniku CSD varuje premoženje otroka brez staršev ali otroka, za katerega starši ne skrbijo. CSD o času in kraju popisa obvesti otroka, če je ta po mnenju CSD sposoben razumeti dejanje popisa (Katalog, 2022, str. 75–76).

V okviru naloge spremljanja skrbnikovega dela strokovni delavec vodi in usmerja skrbnika pri opravljanju skrbniških funkcij. To počne v sodelovanju z otrokom, in če je otrok tega sposoben, z njim prouči predloge in dejanja skrbnika (Katalog, 2022, str. 76–78).

V okviru naloge dovoljenja centra za socialno delo CSD izda dovoljenje za skrbnika, s katerim lahko ta opravlja določene naloge. Strokovni delavec otroka natančno seznani s potekom postopka in posledicami pravnega posla oz. drugega ravnanja skrbnika (Katalog, 2022, str. 78–79).

V okviru naloge reševanja ugovora zoper delo skrbnika CSD poskuša rešiti ugovor zoper delo skrbnika in ga razrešiti, če ga je imenoval CSD. Pri tem pridobi tudi mnenje otroka in organizira spravni pogovor (Katalog, 2022, str. 80).

V okviru naloge neposrednega izvajanja skrbniških nalog CSD pripravi poročilo o izvajanju skrbniških opravil. CSD izpelje naloge v obsegu in trajanju, kot so določene v odločbi. Strokovni delavec se z otrokom pogovori o zadevah, o katerih se je otrok sposoben izraziti (Katalog, 2022, str. 81).

- **Posvojitve**

V okviru naloge posvojitve strokovni delavec izvede pogovor z otrokom, v katerem ga seznani s sklepom strokovne komisije, da je posvojitev zanj najboljša rešitev. Strokovni delavec spozna in upošteva otrokovo videnje problema in mu omogoča, da sodeluje pri iskanju rešitve ter spoštuje otrokovo pravico do ohranjanja dvojne identitete. Otroku prav tako omogoči, da izrazi svoje poglede, pričakovanja in strahove v zvezi s posvojitvijo. Strokovni delavec stremi k temu, da upošteva otrokove želje pri prehodu v novo družino in pri ohranjanju stikov s preteklostjo (npr. zagotovi: postopnost prehoda; možnost, da obdrži svoje ime; vzdrževanje stikov z rejniki, svojci, prijatelji iz prejšnjega okolja). Proces podpore in pomoči otroku se nadaljuje tudi ob pisanju predloga o namestitvi otroka v družino z namenom posvojitve in o posvojitvi, pri čemer strokovni delavec prilagaja, koordinira in spremlja postopno vključevanje otroka v novo okolje. Otroka dalje spremlja preko mesečnih obiskov v posvojiteljski družini, pri čemer izvaja pogovore z njim, spremlja skrb za otroka, njegov razvoj in vključevanje v družino. Po dokončni posvojitvi se strokovni delavec z otrokom in družino dogovori o spremljanju in morebitni pomoči med odraščanjem, pri tem lahko odraščajočim otrokom pomaga tudi pri iskanju informacij o svoji preteklosti in morebitnih stikih (v dogovoru s starši) (Katalog, 2022, str. 86–89).

V okviru naloge dostopa do osebnih podatkov bioloških staršev ali posvojenega otroka CSD obravnava pobudo posvojene osebe ali bioloških staršev za seznanitev z osebnimi podatki bioloških staršev oz. posvojene osebe (Katalog, 2022, str. 90–91).

- **Podelitev starševske skrbi sorodniku**

V okviru te naloge CSD napiše predlog o podelitvi vseh starševskih obveznosti in pravic sorodniku otroka, ki nima živih staršev. Strokovni delavec otroka natančno seznani s potekom in smislom postopka ter ga povabi, da poda svoje želje in mnenje o predlagani rešitvi in o predlaganem sorodniku (Katalog, 2022, str. 92–94).

- **Mnenje o vnaprej izraženi volji staršev**

Tudi v okviru te naloge CSD napiše mnenje sodišču, s katerim poskrbi za korist otroka s posebno obliko varstva za otroka, ki nima živih staršev ali so ti trajnejše nezmožni izvajanja starševske skrbi. Strokovni delavec izvede pogovor z otrokom kot pri podelitvi starševske skrbi sorodniku (Katalog, 2022, str. 94–95).

- **Sodelovanje pri izvrševanju sodnih odločb**

CSD sodeluje pri izvrševanju sodnih odločb v zadevah glede: varstva in vzgoje otroka, osebnih stikov z otrokom ter neposrednega odvzema otroka zaradi namestitve k drugi osebi, v

krizni center, rejništvo ali zavod⁴. Strokovni delavec, ki sodeluje v neposredni izročitvi otroka, izvršitelju posreduje pomembne informacije o otroku, družinski dinamiki, situaciji v družini in druga pomembna dejstva za potek izvršitve, ki bo kar najmanj obremenjujoča za otroka (Katalog, 2022, str. 96–98).

1.1.1.4. Obravnava otrok in mladostnikov

- **Obravnava otrok in mladostnikov zunaj sodnega postopka**

V okviru naloge obravnave otrok in mladostnikov zaradi suma storitve prekrškov ali kaznivih dejanj strokovni delavec družino (ob njeni privolitvi) obišče na domu z namenom, da spozna okolje, v katerem otrok živi, otrokove interese in da naveže zaupne stike. Starejšega otroka strokovni delavec seznani s kazensko odgovornostjo, ko bo dopolnil 14 let. Strokovni delavec se pogovori skupaj s starši in otrokom oz. mladostnikom, pri čemer se osredotoča na reševanje otrokovih težav ali stisk. Po presoji strokovnega delavca se lahko vključi psiholog. Strokovni delavec pa obišče tudi otroka samega, in sicer doma ali nekje, kamor otrok pogosto zahaja in se druži z drugimi otroki. Pri tem strokovni delavec spoznava otrokove interese, vrline in navezuje zaupne stike, osredotočen je na ugotavljanje otrokovih težav in možne rešitve, raziskuje otrokovo socialno mrežo in mu zagotavlja podporo. Pri vsem tem je strokovni delavec pozoren na starost in način dojemanja stiske otroka. Otroka oz. mladostnika v proces podpore in pomoči vključi tudi pri načrtovanju dela za naprej (Katalog, 2022, str. 100–103).

- **Odloženi pregon**

V okviru te naloge skuša CSD doseči, da mladoletnik s plačilom, delom, opravljanjem družbeno koristnega dela ali na kakšen drug način povrne škodo, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem. Strokovni delavec se pogovori z otrokom in starši ter jih podpre in pripravi na način izvajanja naloge, ki jo je naložil tožilec namesto pregona. Mladoletniku pri tem omogoči vpogled v posledice njegovega dejanja in možnost omilitve ali poravnave škode. Mladoletnikova prisotnost je obvezna pri načrtovanju izpeljave naloge, pri čemer se natančno določi vrsto naloge in izbere konkretno organizacijo za izvedbo naloge. Strokovni delavec nato spremlja izpeljavo nalog tako, da se z mladoletnikom ali oškodovancem ali organizacijo pogovori o tem, ali je bila naloga opravljena. Strokovni delavec ves čas mladoletniku nudi pogovor in podporo (Katalog, 2022, str. 103–105).

⁴ Zavodi se po novem imenujejo strokovni centri (Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju, 2020).

- **Obravnava mladoletnika v predkazenskem postopku**

V okviru te naloge CSD spremlja in pomaga mladoletniku v predkazenskem postopku. Strokovni delavec v prvem pogovoru z mladoletnikom in starši naveže stik, oceni mladostnikovo odgovornost, zrelost in kako sprejema nastali položaj, mladostniku pojasni vlogo CSD-ja v predkazenskem postopku in ga seznani s sestavinami poročila in mnenja tožilcu. Strokovni delavec mladoletniku in staršem omogoči izbiro posameznih ločenih pogovorov in jim ponudi različne oblike obravnave in postopkov. Strokovni delavec mladostnika obišče na domu, kjer spoznava njegovo okolje, interese in vrline. Mladoletnik lahko s strokovnim delavcem sodeluje tudi pri oblikovanju poročila, v vsakem primeru pa so starši in mladoletnik s poročilom seznanjeni (Katalog, 2022, str. 105–107).

- **Obravnava mladoletnika v kazenskem postopku ali v postopku o prekršku**

V okviru te naloge CSD spremlja in pomaga mladoletniku tako med kazenskim kot tudi med prekrškovnim postopkom. Strokovni delavec z mladoletnikom in starši sodeluje kot v predkazenskem postopku. Strokovni delavec z mladoletnikom sodelovanje nadaljuje, ko ga pripravlja na obravnavo na sodišču. Pri tem se z njim pogovori o predlaganem vzgojnem ukrepu in mu pojasni, kako obravnava poteka, kako se vedemo na sodišču in mu predlaga koristne napotke (Katalog, 2022, str. 107–109).

- **Vzgojni ukrepi po kazenskem zakoniku**

Med vzgojne ukrepe po kazenskem zakoniku spadajo: namestitev mladoletnika v vzgojni zavod ali zavod za usposabljanje, namestitev mladoletnika v prevzgojni dom, navodila in prepovedi ter nadzorstvo organa socialnega varstva (Katalog, 2022, str. 110–133).

Mladoletnika se v vzgojni zavod ali zavod za usposabljanje namesti, kadar mu strokovna pomoč v njegovem okolju ne zadošča. Za razliko od tega se mladoletnika namesti v prevzgojni dom, kadar sodišče oceni, da ga je zaradi teže kaznivega dejanja treba izločiti iz njegovega okolja in mu omejiti svobodo. V okviru teh dveh nalog se strokovni delavec z mladoletnikom in starši pogovori o izbranem vzgojnem zavodu ali stanovanjski skupini oz. prevzgojnem domu. Proces podpore in pomoči se nadaljuje, ko si strokovni delavec skupaj z mladoletnikom in starši ogleda zavod oz. prevzgojni dom in se pogovori s strokovnimi delavci zavoda oz. prevzgojnega doma, pomaga pa tudi pri namestitvi v vzgojni zavod, in sicer pri organizaciji prevoza in spremljanju mladoletnika v zavod. Med izvajanjem izrečenega ukrepa strokovni delavec ohranja stik z mladoletnikom in starši, mladoletnika seznani s predlogi za druge oblike pomoči, mladoletnika obiskuje v vzgojnem zavodu in sodeluje v strokovnih skupinah, mladoletnika ob spremembi vzgojnega ukrepa s tem seznani (Katalog, 2022, str. 110–114).

Strokovni delavec se v okviru navodil in prepovedi (npr. mladoletnikovo delo v korist humanitarnih organizacij, zdravljenje v ustrezni zdravstveni organizaciji) pogovori z mladoletnikom in starši o tem, kako se bo navodilo izvajalo, pri tem jih podpira in z mladoletnikom pripravi načrt izvajanja navodila (Katalog, 2022, str. 115–135).

V okviru naloge nadzorstva organa socialnega varstva se mladoletniku in njegovi družini nudi psihosocialna pomoč, v proces podpore in pomoči se vključi tudi mladoletnikovo socialno mrežo, spremlja in izvaja se ukrep nadzora. Strokovni delavec skupaj z mladoletnikom izdela načrt izvajanja ukrepa. Strokovni delavec mladostnika obvesti o predlogih za spremembo ali ustavitve vzgojnega ukrepa (Katalog, 2022, str. 133–135).

- **Namestitev mladoletnika v mladoletniški zapor**

V okviru te naloge se mladostniku nudi pomoč in svetovanje med prestajanjem kazni zapora in po njem. Strokovni delavec sodeluje na predlog zavoda za prestajanje kazni zapora, sodeluje v strokovni skupini, po odpustu pa mladostniku nudi konkretno pomoč na terenu (Katalog, 2022, str. 135–136).

1.1.2. Otrokov glas v socialnem delu

Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 102–105) poudarjata, da je v procesih podpore in pomoči treba zagotoviti pogoje, da se sliši in upošteva otrokov glas. Ključno je ne le govoriti otroku, temveč tudi govoriti z njim. Otrokom je treba omogočiti izražanje njihovih potreb in jim dati možnost, da povedo, kaj ima zanje smisel in kaj potrebujejo. Zaradi morebitne omejenosti besedišča ali občutka nemoči se otroci pogosto srečujejo s težavami pri izražanju svojih občutkov, zato je ključno, da socialni delavci vzpostavijo poseben način komunikacije z otroki, ki je prilagojen njihovem razumevanju in konstrukciji pomenov. Za doseg tega je nujno ustvariti odprt prostor, v katerem se ne vsiljujejo odgovori, ampak se iščejo nove možnosti in perspektive sodelovanja.

Konvencija o otrokovih pravicah (1989) v 12. členu določa otrokovo pravico do svobode izražanja svojega mnenja. Če je otrok sposoben oblikovati lastno mnenje, ima pravico, da ga svobodno izrazi v vseh zadevah, ki se nanašajo nanj. Pri presoji pomembnosti otrokovega mnenja se upošteva starost in zrelost otroka. Otroku je zagotovljena možnost izražanja mnenja tako neposredno kot tudi prek zastopnika v sodnih ali upravnih postopkih (Konvencija o otrokovih pravicah, 1989). S tem tako Družinski zakonik (2017) kot tudi Konvencija o otrokovih pravicah (1989) poudarjata pomen slišnosti otroka in upoštevanja njegovega mnenja

pri odločitvah, ki se nanašajo nanj, kar mu zagotavlja pravico do aktivne udeležbe v procesih odločanja.

Loreman (2009, str. 3) v tem kontekstu opisuje spoštovanje otroštva oz. otroka, kar pomeni, da spoštujemo otrokove posebnosti, kompleksnost otroških svetov, otrokov čas (še posebej sedanjost), otrokovo uživanje otroštva, otrokove odnose z drugimi, otrokov prispevek družini in družbi, otrokovo individualnost in različnost, otrokove spretnosti in sposobnosti.

Gehart (2007) piše o tem, kako ustvariti prostor za otrokov glas. Otroci med pogovorom dajejo več poudarka neverbalnim vidikom – ton, čustva, obrazna mimika. Poleg tega »se morajo dotakniti, pohoditi, začutiti, okusiti, povonjati, prisluhniti, nekaj narediti« (Šugman Bohinc, 2013, str. 106). O'Reilly in Dolan (2016, str. 1202) ugotavljata, da ob tem, ko socialni delavci uporabljajo kreativne tehnike, dobijo boljši vpogled v otrokov svet, kar pa vodi k temu, da otrokov glas doseže večjo prepoznavnost in jasnost v procesu podpore in pomoči.

Čačinovič Vogrinčič (2013, str. 36) delo z otroki vidi kot vabilo, da »stopimo onstran besed«: uporabimo risbe, ples, igranje vlog, petje, igrače. Podobno Loreman (2009, str. 3) pravi, da je domišljija osrednja značilnost otroštva. Življenje otroka v resničnem svetu se prepleta s čarobnim domišljijским svetom, kar jim omogoča, da se lahko vživijo v oba svetova.

Treisman (2017, str. 51) poudarja, da je še posebej pri otrocih z izkušnjo razvojno kompleksne travme treba uporabiti telesna in somatska sredstva izražanja in komunikacije, ki vključujejo neverbalne, metaforične, simbolne, senzorične, motorične in desnomožganske procese. Proces podpore in pomoči otroku z razvojno kompleksno travmo mora vključevati iskanje multisenzornih (angl. multi-sensory) načinov, kako lahko otrok posreduje svoje notranje izkušnje in pripovedi.

1.2. Pristop, utemeljen na razumevanju travme na področju socialnega dela z otroki z izkušnjo razvojno kompleksne travme

1.2.1. Otrok z izkušnjo razvojno kompleksne travme

1.2.1.1. Opredelitev razvojno kompleksne travme

Travmatičnim dogodkom je skupno, da gre za izjemno ogrožajoč dogodek, ki v ljudeh izzove intenziven strah in povzroči občutek, da oseba nima nadzora nad situacijo, je ne more obvladati, ogrožen je občutek nadzora, povezanost z drugimi in občutek smisla (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 204).

Avtorica Terr (1991, kot navedeno v Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 206) je opredelila različne vrste travme, kot so kronična oz. katastrofična, dolgotrajna kronična in

kombinirana travma. V sodobni literaturi dolgotrajnejše kronične travme poimenujejo kot kompleksne oz. razvojne travme (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 206). Nekateri avtorji pa v kontekstu otroštva govorijo tudi o relacijski travmi, saj se zgodi v kontekstu medosebnih odnosov (Heller in LaPierre, 2012; van der Kolk, 2005, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 36).

Sama bom v nadaljevanju uporabljala izraz razvojno kompleksna travma. Gre za koncept, ki opisuje zgodnje, ponavljajoče se travmatične izkušnje otrok in dojenčkov (Malchiodi, 2020, str. 43). Zanja je značilno, da lahko vključuje fizično, čustveno in spolno zlorabo, zanemarjanje, pričevanje nasilju v družini ter izgubo ali zapustitev s strani primarnih skrbnikov (Richardson, 2016, str. 36). Ti dogodki se običajno zgodijo v posameznikovi družini oz. njegovem skrbstvenem sistemu in s tem oslabijo varno navezanost, kognitivni in fizični razvoj (Malchiodi, 2020, str. 43–44).

Otrok si sam nikoli ne povzroči travme, temveč mu je povzročena od zunaj. Otroci zaradi manj razvitih socialnih in kognitivnih sposobnosti nimajo možnosti, da bi ublažili psihološki vpliv stresnih dogodkov. Posledično se lahko pri otrocih pojavijo simptomi posttravmatske stresne motnje tudi ob manjših stresnih dogodkih, ki so v nekaterih primerih pogosti v otrokovem življenju. Raziskave o obremenjujočih izkušnjah otrok so pomembno prispevale k razumevanju razvojne travme, saj so pokazale povezavo med travmatičnimi dogodki v otroštvu in izidi v odraslosti (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 206–208).

Z nevrološkega vidika gre pri razvojno kompleksni travmi za to, da sprožilci travme v otrokovem telesu s hiper- ali hipovzburjenostjo ustvarjajo stalne stresne odzive (Ogden idr. 2006, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 36).

Otroci, ki so preživeli več travmatičnih dogodkov, so pogosto diagnosticirani z različnimi komorbidnimi diagnozami, ki lahko odražajo posttravmatske reakcije in simptome ali pa tudi ne (Malchiodi, 2020, str. 44). Cloitre s sodelavci (2009, kot navedeno v Malchiodi, 2020, str. 44) pojasnjuje, da sedanji diagnostični sistem slabo služi otrokom, ki so se razvijali v kontekstu stalne nevarnosti, slabega ravnanja in neustrezne oskrbe, saj pogosto vodi k temu, da diagnoza ni postavljena ali da je postavljenih več nepovezanih diagnoz. Treisman (2017, str. 8–9) govori o abecedni juhi diagnoz, s čimer opozarja na to, da je pogosto otrokom pripisanih več diagnoz, te pa so v resnici posledica travmatskih doživetij. Zgodi se tudi, da so napačno diagnosticirani ali pa ne izpolnjujejo meril za diagnozo posttravmatske stresne motnje, vendar bi vseeno potrebovali pomoč.

1.2.1.2. Posledice razvojno kompleksne travme za otroka

Otrokovi odzivi na travmatični dogodek so različni glede na stopnjo izpostavljenosti dogodku, starost in sposobnost razumevanja situacije, spol, funkcioniranje pred dogodkom, osebnost (temperament), spremembe življenjskih okoliščin, vlog in odgovornosti (kot posledica dogodka), podporne mreže, predhodne izgube ali travmatične izkušnje (Koplewicz in Cloitre, 2006, str. 7).

Izpostavljenost kompleksni travmi povzroči izgubo temeljnih zmožnosti samoregulacije in medosebne povezanosti. Otroci, ki imajo izkušnjo kompleksne travme, pogosto doživljajo vseživljenjske težave, zaradi katerih so izpostavljeni tveganju za dodatno izpostavljenost travmi in kumulativne težave (npr. duševne motnje, motnje odvisnosti; kronične zdravstvene bolezni; zakonske, poklicne in družinske težave) (Cook idr., 2005, str. 2).

Izkušnja razvojno kompleksne travme vpliva na navezanost, biološke funkcije, regulacijo afektov, disociacijo, vedenje, kognicijo in dojemanje samega sebe (Cook idr., 2005, str. 2–5; Spinazzola idr., 2005, str. 6).

Kadar je vir travme odnos med otrokom in skrbnikom, je odnos navezanosti resno ogrožen; 80 % otrok z izkušnjo zlorabe razvije nevarne vzorce navezanosti. Če je primarni stil navezanosti skrbnika preokupiran, če izkazuje čustveno oddaljenost, nepredvidljivost, kaznovalnost ali je sam v stiski, da bi se lahko zanesljivo odzival, otroci doživljajo stisko in se ne naučijo sodelovati z drugimi, kadar bi to potrebovali (Cook idr., 2005, str. 2–3). Kadar je navezanost med otrokom in skrbnikom močno poškodovana, to pogosto povzroči vseživljenjsko tveganje za telesne bolezni in psihosocialno disfunkcijo. To tveganje se lahko kaže na treh področjih: povečana občutljivost na stres (npr. težave pri vzdrževanju pozornosti in uravnavanju vznemirjenosti); nezmožnost uravnavanja čustev brez zunanje pomoči (npr. občutek preplavljenosti z intenzivnimi čustvi); in moteno iskanje pomoči (npr. pretirano iskanje pomoči in odvisnost ali socialna izolacija in neangažiranost) (Cook idr., 2005, str. 4).

Pri malčkih in predšolskih otrocih s kompleksno travmatično preteklostjo obstaja tveganje, da ne bodo razvili možganskih zmogljivosti, potrebnih za uravnavanje čustev kot odziva na stres (Cook idr., 2005, str. 4). Saj so ravno strukture, ki sestavljajo sistem odzivanja na stres, najbolj prizadete ob doživljanju travme. Nevrobiološka opažanja po izpostavljenosti travmi vključujejo nevroendokrino disregulacijo, zmanjšanje obsega hipokampusa, amigdale in prefrontalne skorje in zmanjšanje velikosti korpus kalozuma (Wilson & Hansen, 2011; Schaefer idr., 2006, kot navedeno v Kliethermes, Schacht in Drewry, 2014, str. 342).

Otroci z izkušnjo razvojno kompleksne travme imajo pogosto težave s samoregulacijo in samopomiritvijo (self-soothe), kar se kaže v patologiji na področju vedenja in čustvovanja.

Ti simptomi lahko vključujejo disociacijo, kronično otopelost na področju emocionalnega doživljanja, disforijo in izogibanje čustvenim situacijam (vključno z izogibanjem pozitivnim izkušnjam) in neprilagojene strategije spoprijemanja s stiskami (npr. uživanje drog) (Cook idr., 2005, str. 4).

Otroci z izkušnjo razvojno kompleksne travme kažejo tri temeljne disociativne prilagoditve glede zavedanja sebe in izkušenj: avtomatizacijo vedenja (tj. primanjkljaji v presoji, načrtovanju in organiziranem ciljno usmerjenem vedenju), ločevanje (angl. compartmentalization) bolečih spominov in občutkov ter odmik od zavedanja čustev in samega sebe. Te spremembe v zavesti kažejo na neuspeh pri integraciji ali povezovanju informacij in izkušenj na običajno pričakovan način (Putnam, 1997, kot navedeno v Cook idr., 2005, str. 4).

Razvojno kompleksna travma je povezana tako s premalo nadzorovanimi kot s prekomerno nadzorovanimi vedenjskimi vzorci. Takšno obnašanje ima več funkcij za otroka, ki je doživel travmo, vključno z avtomatskimi vedenjskimi odzivi na opomnike (npr. kompulzivno izogibanje), poskusi pridobivanja občutka obvladovanja ali nadzora, izogibanjem nevzdržnim ravnom čustvenega vzburjenja ali s poskusi, da bi dosegli sprejemanje in bližino (Cook idr., 2005, str. 4). Te prilagoditve na velik stres, ki ga povzroča razvojno kompleksna travma, so najboljši otrokovi poskusi, da bi se spoprijeli s svojo izkušnjo, vendar jih v končni fazi še bolj ogrožajo za nadaljnjo travmatizacijo, saj nastanejo primanjkljaji pri čustveni in vedenjski regulaciji, zaradi česar nimajo veščin, potrebnih za obvladovanje socialnih situacij, in povzročajo vedenjske reakcije, ki jih lahko dodatno ogrozijo (npr. agresija, samopoškodovalno vedenje) (Ford idr., 2008).

V zgodnjem otroštvu otroci z izkušnjo zlorabe kažejo manjšo prilagodljivost in ustvarjalnost pri reševanju problemov kot njihovi vrstniki. Otroci in mladostniki lahko kažejo težave v pozornosti, abstraktnem razmišljanju in izvršilnih funkcijah (Beers in Bellis, 2002, kot navedeno v Cook idr., 2005, str. 5).

Izkušnje razvojno kompleksne travme vplivajo na dojemanje sebe kot slabega, nemočnega, nepopolnega in neljubljenega. Otroci, ki se dojemajo kot nemočni ali nesposobni in ki pričakujejo, da jih bodo drugi zavračali in prezirali, so bolj nagnjeni k temu, da se krivijo za negativne izkušnje in imajo težave z iskanjem in odzivanjem na družbeno podporo (Cook idr., 2005, str. 5). Ker večina kompleksnih travmatičnih izkušenj ogroža otrokovo primarno navezanost (npr. nasilje v družini, spolna zloraba, zanemarjanje), so posledica tega motnje v otrokovi zmožnosti, da razvije kakovostne in prilagodljive medosebne spretnosti. Otroci z izkušnjo razvojno kompleksne travme v svojih odnosih pogosto ne doživljajo varnosti in ne morejo uporabljati svojih primarnih skrbstvenih odnosov kot varne podlage, na kateri lahko

razvijejo notranje delovne modele o sebi in drugih. Poleg tega se pri njih pojavijo sekundarni travmatični stresorji (npr. motnje v rejništvu, spremembe v sestavi družine), ki lahko dodatno ovirajo njihovo sposobnost razvijanja medosebnih veščin in kakovostnih odnosov navezanosti ter predstavljajo dodatne dejavnike tveganja (Kliethermes, Schacht in Drewry, 2014, str. 345).

1.2.2. Na razumevanju travme utemeljen pristop v socialnem delu

Pri pristopu, ki temelji na razumevanju travme, gre za dejanja in strategije, ki izvirajo iz znanja o travmi, njenih posledicah in pogostnosti obremenjujočih travmatičnih izkušenj. Ta pristop poudarja holistično razumevanje otroka in družine ter poudarja pomen krepitve odpornosti preko vzpostavljanja novega, varnega odnosa med uporabnikom in strokovnjakom. Glavna pozornost je usmerjena v prepoznavanje potreb posameznikov z izkušnjo travme, kot so potreba po spoštovanju, zaupanju, povezovanju, informiranju, izbiri in povečanju notranje moči. To omogoča uporabniku, da spremeni svoja notranja prepričanja o sebi in drugih (Levenson, 2020, str. 289–290).

Osnovna načela postmodernega pristopa v socialnem delu tesno sovpadajo z načeli takega pristopa, kot je opisano zgoraj (na primer poudarjanje pomembnosti delovnega odnosa, v katerem sogovornik deluje kot strokovnjak z lastnimi izkušnjami, ustvarjanje zelenih izidov v sodelovalnih procesih pomoči, osredotočanje na sedanji trenutek, upoštevanje perspektive moči, krepitve odpornosti in etika vključenosti). Ti ključni koncepti so tudi temelj sodobnih pristopov za delo s travmatičnimi izkušnjami (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 217). Socialni delavci, ki se opirajo na pristop, utemeljen na razumevanju travme, se pri svojem delu opirajo na znanja o travmi, da bi se lahko na uporabnike odzvali na način, ki izraža spoštovanje, sočutje, da bi lahko pri uporabnikih upoštevali pravico do samoodločanja in jim omogočali ponovno vzpostavitev odnosnih spretnosti in strategij obvladovanja (angl. coping skills) (Levenson, 2017, str. 105).

Avtorici Mešl in Drobnič Radobuljac (2019, str. 216) povzemata naslednje ključne elemente pristopa, ki temelji na razumevanju travme, kot so opisani po Steele in Malchiodi (2012, str. 16–17):

- Razumevanje travme in njenih vplivov: prepoznavanje vedenj in odzivov, ki se zdijo v sedanjosti neučinkoviti, kot možna prilagoditev na pretekle travmatične izkušnje.
- Zagotavljanje varnosti: vzpostavljanje varnega fizičnega in čustvenega okolja.

- Zagotavljanje kulturnih kompetenc: izhajanje iz razumevanja, da kulturni kontekst vpliva na posameznikovo zaznavanje, odzive na travmatičen dogodek in okrevanje. Spoštovanje raznolikosti, različnih kulturnih ozadij ter temu prilagojeno sodelovanje.
- Povečanje nadzora, izbire in avtonomije osebe z izkušnjo travme: podpora in usmerjanje k večanju moči nad življenjem ter razvoj kompetenc, ki povečujejo občutek avtonomije posameznika.
- Delitev moči in vodenje: spodbujanje demokracije, izenačevanje razlik v moči, porazdelitev moči ter sprejemanje odločitev na vseh ravneh organizacije.
- Integracija pomoči: ohranjanje celostnega pogleda na uporabnike in proces okrevanja. Spodbujanje sodelovanja znotraj organizacije in med različnimi sistemi pomoči.
- Okrevanje se zgodi v odnosih: vzpostavljanje varnega, pristnega in pozitivnega odnosa, kar pomembno prispeva k uspešnemu okrevanju oseb z izkušnjo travme.
- Okrevanje je možno: sodelovanje temelji na razumevanju, da je okrevanje možno za vsakogar. Spodbujanje medosebne podpore, usmerjenost na vire moči in odpornost, oblikovanje v prihodnost usmerjenih ciljev ter zagotavljanje priložnosti za vključevanje uporabnika v programe na vseh ravneh sistema.

1.3. Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme

1.3.1. Kreativne tehnike

Uporaba kreativnih tehnik vključuje fiziološke občutke, čustva in kognicijo, omogoča verbalno in neverbalno simbolizacijo, pripovedovanje in izražanje zavestnih ali nezavednih konfliktov in ustvarjanje pomena z notranjim in zunanjim dialogom ter komunikacijo znotraj sebe in z drugimi (Shafir, Orkibi, Baker, Gussak in Kaimal, 2020, str. 1).

Termin kreativne tehnike se nanaša na široko paleto dejavnosti ali umetniških oblik, ki vključujejo likovne oz. vizualne umetnosti (npr. slikarstvo, risanje, kiparstvo), literarne umetnosti (npr. poezija, romani, kratke zgodbe) in uprizoritvene umetnosti (glasba, ples, gledališče, film). V kontekstu pomoči otrokom z izkušnjo travme je najpogostejša uporaba likovne umetnosti, npr. risanja (Coleman in Macintosh, 2015, str. 22). V nadaljevanju opisujem kreativne tehnike likovnosti, zgodb, igre in igre vlog, ki se najpogosteje uporabljajo v kontekstu podpore in pomoči otroku z izkušnjo travme (glej npr. Levine, 2008; Malchiodi, 2020).

1.3.1.1. Likovnost

Vsi likovni mediji otroka spodbujajo k raziskovanju, eksperimentiranju in igranju. Otrok lahko medije uporablja za ustvarjanje slik ali simbolnih upodobitev vprašanj, občutkov in tem, povezanih z njegovo zgodbo ali delom njegove zgodbe. Tako lahko otrok vizualno razvije sliko svojega okolja in prepozna svoj položaj v tem okolju. Medije lahko uporablja tudi za raziskovanje morebitnih sprememb, ki so se zgodile v okolju, ali sprememb, ki so jih v določenem časovnem obdobju naredili otroci sami (Geldard in Geldard, 2008, str. 275).

Pogosto uporabljeni likovni tehniki sta risanje in slikanje. Risanje se osredotoča na črte in risane predmete, medtem ko se slikanje osredotoča na uporabo uporabljenih barv, pri čemer se uporabljena orodja nekoliko razlikujejo (Yaslim, 2021, str. 3). Levine in Kline (2008, str. 84) običajnemu risanju dodajata še slikanje s prsti, saj pravita, da izkušnje s čutnim zaznavanjem pomagajo otroku zgraditi močan občutek samega sebe. Slikanje s prsti je dober način za izražanje čustev in reševanje težav. Otroku lahko v kontekstu risanja ponudimo tudi prosto oblikovanje, kar pomeni, da ga povabimo, da nariše nekaj čačk (vijug), pri tem lahko raziskujemo njegove občutke in razpoloženje. Pri risanju lahko uporabimo tudi zemljevide telesnih zaznav, pri čemer otroci v obris svojega telesa vrisujejo telesne zaznave, občutke in pri tem uporabljajo različne barve, simbole, označbe. Nasprotno od prostega oblikovanja pa lahko otroka povabimo v vajo strukturiranega risanja, pri čemer otrok na primer nariše dve risbi na dva ločena lista papirja. Na prvi list nariše skrb ali nekaj, kar mu preprečuje, da bi se dobro počutil, na drugi list pa nekaj, kar mu vliva občutke ugodja, upanja, zadovoljstva, sreče, varnosti. Z otrokom lahko rišemo tudi stvari, ki njemu pomagajo, da se postavi na noge (Levine in Kline, 2008, str. 84–88).

Naslednji medij, ki se lahko uporablja, je kolaž. Kolaž je tehnika zbiranja več slik v eno. Medij v likovnosti je tudi fotografija, ki jo mnogi ljudje uporabljajo kot medij za spomin na dragocene trenutke (Yaslim, 2021, str. 3).

Naslednji medij je kiparstvo (Yaslim, 2021, str. 3). V okviru kiparjenja se lahko kot medij uporablja glina. Glina spodbuja delovanje najbolj primarnih notranjih procesov. Omogoča pretok med njo in otrokom. Omogoča tako otipljivo in tudi kinestetično izkušnjo, kar potrebujejo predvsem otroci z zaznavnimi in gibalnimi težavami. Gre za občutek prelivanja med otrokom in materialom, kar lahko povzroči otrokovo združitev z glino. Pogosto se zgodi, da pri otroku prodre skozi njegov zaščitni oklep, njegove zapornice. Otroci, ki nimajo stika s svojimi čustvi in jih stalno potlačujejo, pogosto tudi niso v stiku s svojimi čutili. Čutnost (angl. sensuousness) gline jim lahko omogoči most med čutili in občutki, čustvi. Otroci, ki imajo težave z agresijo, lahko glino uporabijo za udarce, prav tako se lahko glina uporabi za izražanje

jeze. Otroci, ki so negotovi in prestrašeni, lahko z glino začutijo občutek nadzora in obvladovanja. Glina je medij, ki ga je mogoče »izbrisati« in za katerega ni jasnih specifičnih pravil za uporabo. Pri glini težko narediš napako. Otroci, ki potrebujejo krepitev samopodobe, lahko z glino doživijo občutek lastne vrednosti. Glina je najbolj nazorna med vsemi mediji, saj strokovnemu delavcu omogoča, da opazuje otrokov proces. Strokovni delavec lahko vidi, kaj se dogaja z otrokom, ko opazuje, kako dela z glino. Glina je tudi dobra povezava za verbalno izražanje pri otrocih, ki ne govorijo. Visoko verbalnim otrokom omogoča izrazno sredstvo, ki se odmika od veliko besed. Otrokom pomaga gojiti in zadovoljiti radovednost o spolnosti, delih telesa in njihovih funkcijah (Oaklander, 2007, str. 68–69).

1.3.1.2. Zgodbe

Uporaba zgodb kot kreativne tehnike vključuje ustvarjanje lastnih zgodb, ki se pripovedujejo otrokom, ustvarjanje zgodb s strani otrok, branje zgodb iz knjig, pisanje zgodb, narekovanje zgodb, uporabo ustvarjalnih stvari (npr. slike, lutke, risbe, posode s peskom) za ustvarjanje zgodb ter uporabo rekvizitov in pripomočkov, kot so pametne naprave, CD-ji, radijski sprejemnik, mikrofoni, namišljen televizor (npr. velika škatla) (Oaklander, 2007, str. 85).

Otroške zgodbe vključujejo ljudi, živali, domišljjske like in vse vrste neživih predmetov. Ko otrok posluša zgodbo, se lahko poistoveti z likom, temo ali dogodkom v zgodbi. Če to stori, je skoraj gotovo, da bo razmišljal o svojih življenjskih razmerah. Otrokovo zanimanje za misli, čustva in vedenje likov v zgodbi jim omogoča, da na neki ravni z njimi delijo izkušnje junakov iz zgodbe in da lahko na te junake projicirajo svoja prepričanja, misli in čustvene izkušnje. Poleg tega bo otrok ob poslušanju zgodbe pogosto prepoznal povezavo med dogodki in temami v zgodbi ter dogodki in temami v lastnem življenju. Ko se to zgodi, imajo priložnost, da se neposredno ukvarjajo s svojimi težavami (Geldard in Geldard, 2008, str. 297).

1.3.1.3. Igre in igre vlog

Malchiodi (2020, str. 353) poudarja, da sta uporaba igre in igre vlog najučinkovitejša načina dela z otroki, ki so običajni v svojih travmatičnih izkušnjah. Pri otrocih je nemogoče ločiti igro vlog od igre in obratno, saj se prepletata. V igri in igri vlog otroci utelešajo različne like, uporabljajo distanco za pretvarjanje, poosebljajo druge in si predstavljajo nove scenarije. Uporaba igre in igre vlog sta ključna pristopa, ki podpirata transformativno delo, potrebno v procesu podpore in pomoči otroku pri osmišljanju in preoblikovanju smisla njegovega življenja (Malchiodi, 2020, str. 353).

Igra je oblika improvizacijske dramatike pri majhnih otrocih. Z igro otrok preizkuša svoj svet in ga spoznava, zato je bistvena za njegov zdrav razvoj. Igra je za otroka resna, namerna dejavnost, ki mu omogoča telesni, duševni in socialni razvoj; je oblika otrokove samoterapije, s katero pogosto odpravlja zmede, tesnobe in konflikte. Z varno igro lahko vsak otrok preizkusi nove načine bivanja. Igra otroku služi tudi kot jezik – simbolika, ki nadomešča besede. Otrok v življenju doživlja veliko situacij, ki jih še ne more izraziti z jezikom, zato z igro oblikuje in sprejema/asimilira, kar doživlja (Oaklander, 2007, str. 160). Igra je lahko koristen način vključevanja otrok, ki so sramežljivi ali iz drugih razlogov neradi vstopajo v svetovalni odnos. Igranje z otrokom lahko ustvari odnos, ki lahko pripomore k smiselnemu sodelovanju v procesu podpore in pomoči (Geldard in Geldard, 2008, str. 329).

Igranje vlog otrokom pomaga, da se približajo sebi, ker jim damo dovoljenje, da izstopijo iz sebe. Če pojasnim, v igri vlog otroci sebe nikoli ne zapustijo, sebe vnašajo v improvizacijsko izkušnjo. V dramski igri lahko otroci povečajo samozavedanje. Razvijejo lahko popolno zavedanje sebe – telesa, domišljije in čustev. Dramatizacija postane orodje, ki jim pomaga najti in izraziti izgubljene in skrite dele sebe ter krepi moč in samopodobo. V ustvarjalni dramatizaciji so otroci pozvani, da doživljajo sebe in svet okoli sebe. Da bi svet okoli sebe interpretirali ter posredovali ideje, dejanja, občutke in izraze, uporabijo vse vire, ki jih lahko zberejo v sebi: vid, zvok, okus, dotik, vonj, izraz obraza, gibanje telesa, domišljijo in razum (Oaklander, 2007, str. 137).

Pri delu z majhnimi otroki so lahko uporabne lutke in mehke igrače. Pri igri otrok na lutke in mehke igrače projicira svoje zamisli, jim dodeli osebnost, izbira njihovo vedenje in jim polaga besede v usta (Geldard in Geldard, 2008, str. 305). Otroku je pogosto lažje govoriti prek lutke, kot pa neposredno povedati tisto, kar težko izrazi. Lutka zagotavlja distanco in otrok se počuti varneje, če na ta način razkrije nekatere svoje najgloblje misli (Oaklander, 2007, str. 104).

1.3.2. Uporaba kreativnih tehnik z vidika doživljanja travme v možganih, spominu in telesu

1.3.2.1. Travma in možgani

Ko smo izpostavljeni travmatični izkušnji, se naši misleči možgani (neokorteks) izklopijo ali »ugasnejo«, doživljanje travme pa se dogaja v srednjih možganih (Perry idr., 1995; van der Kolk, 1994, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 38). To pomeni, da se amigdala, ki se nahaja v srednjih možganih, prestavi v stanje visoke pripravljenosti in signalizira

simpatičnemu živčnemu sistemu, da se vključi in sprosti kemikalije za pripravo na boj ali beg. Če boj ali beg nista mogoča, limbični sistem vključi parasimpatični živčni sistem, ki v telesu ustvari odziv zamrznitve (Richardson, 2016, str. 38). Pomembno je razumeti, da so odzivi limbičnega in avtonomnega živčnega sistema (simpatičnega in parasimpatičnega) odzivi za preživetje, kar pomeni, da so samodejni in instinktivni odzivi na zaznano grožnjo (Rothschild, 2000, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 38).

Poleg tega ima amigdala še eno pomembno vlogo pri preživetju, in sicer, da izkušnji pripiše emocionalen pomen, torej če je zaznana senzorna informacija grožnja (van der Kolk, 2002a, str. 64–65).

Za dojenčke izbira boja ali bega ni prava možnost, ko gre za ogroženost v odnosih, od katerih so dojenčki oz. otroci odvisni zgolj zaradi svojih omejenih zmožnosti. Zamrznitev lahko tako postane samodejni odziv za preživetje. Če so otroci ogroženi ali se jim zdi, da so ogroženi, se aktivirajo njihovi alarmni odzivi in začne delovati simpatični živčni sistem s povečanim utripom in krvnim tlakom, predihavanjem, sproščanjem krvnega sladkorja, povečanjem mišičnega tonusa, pretirano pozornostjo in izločanjem vseh informacij, ki niso nujne. Otroci lahko kričijo in si prizadevajo, da bi ga skrbnik zaščitil. Če varnost ni vzpostavljena, lahko otrok preide v disociacijo. Če se ta preživetveni mehanizem disociacije ponavlja, lahko postane otrokov način spoprijemanja z zaznano grožnjo skozi vse življenje (Richardson, 2016, str. 38).

Perry (2006, str. 46, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 39) navaja, da tehnike, kot so ples, bobnanje, glasba, zagotavljajo izkušnje, ki lahko vplivajo na nevrobiologijo možganskega debla, da se reorganizira na način, ki bo vodil k funkcionalnejši regulaciji. Za podporo uravnavanju sistema odzivanja na stres ponuja uporaba kreativnih tehnik vrsto ponavljajočih se in čutnih izkušenj, ki so potrebne v zgodnji fazi procesa podpore in pomoči (Richardson, 2016, str. 39). Zadnje študije kažejo, da umetnost ne aktivira le desne hemisfere možganov, temveč aktivira vzorce, ki vključujejo celotne možgane (Coleman in Macintosh, 2015, str. 24).

1.3.2.2. Travma in spomin

Tistim otrokom ali odraslim, ki imajo izkušnjo travme, je pogosto težko izraziti svoje doživljanje le z besedami. Pogosto pravijo, da doživljajo »grozo brez besed« (angl. speechless terror) (van der Kolk, 2002b, str. 35, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 39). Zlasti majhni otroci imajo težave z iskanjem besed za izražanje travme. Richardson (2016, str. 39) pravi, da lahko od otrok in najstnikov, ki so doživeli razvojno kompleksno travmo, pogosto slišimo, da se ne spomnijo, kaj se je zgodilo. Pravi, da je pomembno, da tega ne prepoznamo kot odpor, saj je otrokom lahko težje dostopati do kognitivnega dela spomina. Ko pa jih prosimo, da narišejo,

kar se jim je zgodilo, običajno izrazijo več spominov ter vidike, za katere ni bilo besed, s slikami. Implicitni in eksplicitni spomin nam pomagata razumeti, kaj se zgodi s spominom travme, da je travmo težko ubesediti.

Sistem eksplicitnega spomina se izraža z jezikom, razumom in logiko. Kadar uporabljamo eksplicitni spomin, z besedami izražamo, kaj mislimo ali čutimo, in osmišljamo svoje pretekle in sedanje izkušnje. Kognitivni procesi, ki so povezani z eksplicitnim spominom, pomagajo otroku pri spoprijemanju s travmatičnimi izkušnjami z izražanjem svojih zgodb in občutkov v povezavi s tem, kar se jim je zgodilo (Richardson, 2016, str. 39).

Na drugi strani pa je implicitni spomin povezan s subkortikalnimi (angl. subcortical) deli možganov oz. »primitivnimi deli, ki niso pod zavestnim nadzorom in nimajo jezikovne predstavitve, imajo drugačen način pomnjenja kot višje ravni možganov, ki se nahajajo v prefrontalni skorji« (Van der Kolk, 2002a, str. 60, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 39). Implicitni spomin je nezaveden, npr. spomin, kako se vozi kolo, kako se tipka na računalnik itd. V implicitnem spominu ni besed, ampak le občutki in podobe/slike (Richardson, 2016, str. 39).

Posameznikovi spomini na travmo so bolj čutni, implicitni, zaznavni, kot pa eksplicitni (Terr, 1990, kot navedeno v Malchiodi, 2020, str. 25). Travmatične izkušnje niso vedno kodirane kot eksplicitni spomin in so lahko shranjene kot neverbalni, čutni fragmenti (Van der Kolk, 1994, kot navedeno v Malchiodi, 2020, str. 25). Ko otrok doživlja vzburjenje, ki izhaja iz travme, »živi« v srednjem delu možganov, v limbičnem območju, kjer ima malo dostopa do besed ali jezika, da bi lahko izrazil, kar doživlja. Svojo izkušnjo doživlja s podobami in občutki. Spomin na travmo se tako shrani v implicitnem spominu, saj stresni hormoni ne vplivajo na amigdalo, ki se nagaja v limbičnem delu in ima glavno vlogo pri obdelavi in pomnjenju čustvenih reakcij (Richardson, 2016, str. 39–40). Stresni hormoni zavirajo hipokampus, ki pomaga pretvarjati informacije iz kratkoročnega v dolgoročni spomin (Rothschild, 2000, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 40). Travma je tako nezmožnost prenosa čutnih/senzornih spominov iz implicitnega v eksplicitni spomin (Richardson, 2016, str. 40).

Če želimo spomin na travmo pretvoriti v besede in ga nato vključiti v zavest, ga je treba ponovno »priklicati« (angl. retrieve) in ga eksternalizirati v simbolni, zaznavni obliki (Steele, 2003, str. 142). Kreativne tehnike lahko uporabimo kot sredstvo za oživljanje implicitnih travmatičnih spominov, ki se hranijo v simbolni obliki. Kreativne tehnike imajo možnost dostopa do implicitnega spomina, ki je shranjen v obliki občutkov in podob, ter ponujajo neverbalne možnosti za izražanje, pri čemer besede ali kognitivni procesi niso pomembni. Otrokov svet tako dodatno razumemo prek vsega, kar vidimo, čutimo in slišimo, ko opazujemo

otrokovo prikazovanje travmatične izkušnje s pomočjo umetnosti. Čeprav je spominjanje na travmatični dogodek običajno stresno, lahko uporaba kreativnih tehnik skupaj z igrivimi elementi pomaga otrokom pri dostopu do spomina, ne da bi povzročili preveliko vznemirjanje (Richardson, 2016, str. 40).

1.3.2.3. Travma in telo

Ko nekaj ogrozi otroka, se vključijo številni zapleteni mehanizmi, katerih cilj je povečati otrokove možnosti za preživetje. Ko se otroci počutijo ogrožene, ne izbirajo svojih odzivov, temveč njihova telesa sama odreagirajo. Otroci ne morejo ubežati odnosni travmi, zato odziva boj ali beg pogosto nista izvedljiva. Običajno otroci ob ogroženosti dosežejo stanje hipervzbujenosti, ki je namenjeno temu, da pokličejo na pomoč osebe, na katere so navezani. Pri razvojno kompleksni travmi pa grožnja povzroči ravno oseba navezanosti, zato je najverjetnejši telesni odziv otroka zamrznitev, zaradi česar je otrok negiben ali ubogljiv (Richardson, 2016, str. 41).

Ko se telo s temi prilagoditvenimi odzivi pripravi na zaščito, se v živčnem sistemu mobilizira energija. Če otrok ne more uspešno pobegniti ali se ubraniti grožnje, se energija shrani v živčnem sistemu in lahko tam ostane še leta (Levine, 1997, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 40), zaradi česar je otrok kasneje lahko občutljiv za preplah ali ponovno zamrznitev. Energija vzbujenja, ki se ob travmatičnem dogodku nakopiči v živčnem sistemu, pogosto povzroči simptome tesnobe, depresije ter psihosomatskih in vedenjskih težav. Ti simptomi so način, kako telo zadrži preostalo energijo (Levine, 1997, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 40).

Uporaba kreativnih tehnik je eden od načinov za proces podpore in pomoči otroku z izkušnjo travme, ki vključuje tudi telo. Ples in drama očitno vključujeta fizično gibanje, vendar v telesu občutimo tudi druge tehnike: ustvarjanje umetnosti, igranje inštrumenta, ustvarjalno pisanje, gledanje umetnin v muzeju, poslušanje glasbe, branje poezije ali proze (Malchiodi, 2020, str. 27). Otroci z izkušnjo razvojno kompleksne travme pa so pogosto odrezani od svojega telesa, tako da se ne zavedajo, kako njihovo telo komunicira in kaj čuti, čemur Kossak (2015, kot navedeno v Malchiodi, 2020, str. 27) pravi utelešena inteligenca (angl. embodied intelligence). Pomirjujoče lastnosti uporabe kreativnih tehnik služijo kot oblike utelešene inteligence, saj posameznikom ponovno predstavijo, kako telo sporoča občutke in čustva, povezana s travmo. Kreativne tehnike tako olajšajo ponovno povezavo s telesom, ko je telo »zamrznjeno« zaradi preobremenjujočih spominov, reakcij in občutkov (Malchiodi, 2020, str. 27).

Kot strokovni delavci v procesu podpore in pomoči spremljamo otrokovo doživljanje tako, da spremljamo aktivacijo živčnega sistema in morebitne sprožilce ter opazujemo njegovo sposobnost, da ostane prisoten v procesu podpore in pomoči. Prav tako se dobro zavedamo vpliva lastne prisotnosti na otroka, pri čemer smo pozorni na njegovo sposobnost prenašanja odnosne bližine ali oddaljenosti na to, kaj ga lahko aktivira in/ali se odklopi (Richardson, 2016, str. 42).

Ko opazimo, da je otroka nekaj vzburi, ga podpremo tako, da opazimo in priznamo vzbujenje, nato pa mu z uporabo osebnih virov in veščin pozornosti pomagamo, da se vrne v mirno telo. Postanemo radovedni opazovalci gibanja med stresnimi in sprostitvenimi stanji v telesu. Otrok se s številnimi ponovitvami nauči obvladovati svoj odziv na vzbujenje. Večje zavedanje telesa in prizadevanje za varno sproščanje vzbujenja dodatno podpirata samoregulacijo in zmanjšujeta prevlado srednjih možganov. Strokovni delavec poskrbi, da se vsako srečanje zaključi z otrokovim umirjenim in sproščenim živčnim sistemom. Te varne, nadzorovane izkušnje krepijo nove nevronske povezave, ponavljanje varnih izkušenj pa nadomesti nevarne čutne spomine (Richardson, 2016, str. 41).

1.3.3. Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme v socialnem delu

V preteklih desetletjih je opaziti širjenje uporabe umetnostnih izraznih sredstev s področja psihoterapije in psihiatrije na druge poklicne sfere. Razumevanje njihove koristnosti se je povečalo tako v kontekstu zdravljenja kot tudi v splošnem izboljšanju zdravja in kakovosti življenja posameznikov. Danes se ta izrazna sredstva uporabljajo ne le v zdravstvenih ustanovah, temveč tudi zunaj njih, na primer v šolah, domovih za starejše občane, zaporih in drugod. To vključuje tudi socialno kulturno delo, ki se osredotoča na doživljajsko dimenzijo, vendar pogosto prinaša tudi terapevtske učinke (Šugman Bohinc, 1994, str. 319).

Izraz »socialno kulturno delo«, kot ga razume Postrak (1996, str. 407–408), pomeni uporabo umetnostnih izraznih sredstev v kontekstu svetovalnega dela. Poenostavljeno lahko socialno kulturno delo predstavimo kot trikotnik, v katerem eno oglišče predstavlja teorija, drugo metode in tehnike, tretje pa praktična dejavnost. Ta pristop torej združuje teoretična znanja, različne metode ter praktično izvajanje z uporabo umetnostnih izraznih sredstev v svetovalnem procesu.

Kustec (2007, str. 56) razume področje socialno kulturnega dela kot umetnostno dejavnost, s pomočjo katere ne svetujemo udeležnim v rešitvi problema, ampak jim prek

občutka varnosti, sprejetosti, dajanja ljubezni in ustvarjalnosti krepimo njihove vire, pogum, moč in voljo. Naloga socialno kulturnega dela je torej, da se ljudem omogoči stik z lastnimi ustvarjalnimi potenciali na način, da se izhaja iz njihovih potreb, želja in pričakovanj.

Uporaba kreativnih tehnik v socialnem delu se razteza od njene uporabe pri pomoči ljudem pri razumevanju sebe in svojih izkušenj ter pri izražanju težav ali opisovanju resničnosti, s katero se soočajo, in drugim ljudem na primer z razstavami, predstavami in javnimi dogodki, ki druge obveščajo o družbenih vprašanjih in človeških potrebah, dilemah ali travmah, ki jih ta vprašanja lahko povzročijo za tiste, ki doživljajo socialno izključenost (Campana, 2011).

Uporaba paradigme moči v socialnem delu in njegova zmožnost osredotočanja na odpornost pomenita, da je socialno delo edinstveno prilagojeno za vključevanje tehnik, ki temeljijo na umetnosti (Tourangeau, 2010, str. 44–45). Socialno delo je v edinstvenem položaju tudi zaradi svoje zmožnosti hkratnega obravnavanja osebe in okolja, hkrati pa podpira potrebe posameznikov v njihovi kulturni in družbeni realnosti (Travis, 2012).

Otroci oblikujejo pomena na drugačen način kot odrasli; manj se zanašajo na besede in abstraktne oblike pomenov. Namesto tega potrebujejo izkušnje, dotik in neposredno dožemanje sveta okoli sebe, da lahko oblikujejo svoje razumevanje (Gehart, kot navedeno v Andersen in Gehart, 2007, str. 184).

Nekateri posamezniki ugotovijo, da sploh ne morejo govoriti in ob stimulaciji travmatičnih spominov pokažejo zamrznitveni odziv (angl. freeze response) (Malchiodi, 2020, str. 28). Van der Kolk s sodelavci (2014, kot navedeno v Malchiodi, 2020, str. 28) je ugotovil, da je v številnih primerih posttravmatskega stresa prizadeto jezikovno področje možganov. Zdi se, da se ta nezmožnost izražanja z besedami pojavi, kadar je izražanje o tem, kar se je zgodilo, preobsežno ali ponovno aktivira odzive kot ob travmatični izkušnji.

Richardson (2016, str. 39) pravi, da od otrok in najstnikov v procesih podpore in pomoči lahko slišimo, da se ne spomnijo, kaj se je zgodilo. Pravi, da je pomembno, da tega ne prepoznamo kot odpor, saj je otrokom lahko težje dostopati do kognitivnega dela spomina. Ko pa jih prosimo, da narišejo, kar se jim je zgodilo, običajno izrazijo več spominov ter vidike, za katere ni bilo besed, izrazijo s slikami.

Ker se uporaba kreativnih tehnik ne uporablja le v psihoterapiji, je treba poiskati načine, kako uporabljati kreativne tehnike na netradicionalne načine. V nadaljevanju predstavljam smernice, povzete po Malchiodi (2020, str. 57–58), za uporabo kreativnih tehnik, ki upoštevajo tudi družbeni kontekst otroka z izkušnjo travme, kar se mi zdi ključno za uporabo kreativnih tehnik na področju socialnega dela:

- Spremembe so mogoče le, če so posamezniki podprti v svoji zmožnosti ukrepanja in se lahko vidijo kot sposobni vplivati na svet, v katerem živijo. Z uporabo kreativnih tehnik otroci pridobijo izkušnje lastnih zmožnosti delovanja, kar odraža osrednjo vlogo individualne izbire in obvladovanja izkušenj, ki so jih mnogi otroci z izkušnjo travme izgubili zaradi situacijskih in marginalizirajočih razmer, v katerih so se znašli.
- Cilj ni vsiljevanje vnaprej določenega nabora intervencij za usmerjanje otrok k določenim rezultatom. Namesto tega je cilj razumeti svet, v katerem otroci živijo, in izzive, s katerimi se soočajo, nato pa soustvarjati smiselne izkušnje, ki se odzivajo na to realnost. Pristopi, ki vključujejo uporabo kreativnih tehnik, sledijo usmeritvam posameznika in skupnosti.
- Procese podpore in pomoči je treba oblikovati tako, da se podpre sposobnost vsakega otroka za uporabo domišljije, ki jo je morda izgubil zaradi travme, hkrati pa se je treba zavedati vpliva širših skupnosti, v katerih živijo, in intersekcijskih izzivov, s katerimi se soočajo. Cilj je preko samoizražanja podpreti otroke pri preseganju zaznanih omejitev in pri zavedanju neraziskanih možnosti.
- Zaradi zatiranja, marginalizacije, revščine, nesreč in drugih dejavnikov so lahko otroci čustveno ali fizično izolirani in ločeni od drugih. Če je mogoče, je treba podpirati občutek solidarnosti med otroci v skupini ali skupnosti. Izkušnja skupnega ustvarjanja umetnosti lahko na primer zagotovi občutek skupnosti in pripadnosti celoti. Kolektivni občutek pripadnosti je tisti, ki se kaže kot oprijemljiva sprememba z delitvijo identitete in skupnih izkušenj, tudi če te izkušnje morda vključujejo skupno nesrečo, marginalizacijo ali zatiranje.
- Strokovnjak, ki vodi proces podpore in pomoči, je ponižen, radoveden in ustvarja spoštljiv odnos. Ta odnos vključuje pripravljenost sodelovati v težkih pogovorih in prepoznati razlike v moči tako v družbi kot v procesu podpore in pomoči.

Otroka, kot ustvarjalca umetnosti, spodbujamo, naj bo odprt za učenje iz tega, kar v procesu postane vidno, oprijemljivo ali znano. Otrokova umetnost ni le podaljšek njegovega notranjega sveta, temveč se iz svojega umetniškega izražanja lahko nauči novih načinov bivanja v svetu. Če je na primer otrok narisal podobo svojega spomina na travmatični dogodek, se lahko njen odnos do spomina začne spreminjati, ko domišljjsko dela s svojo risbo. Proces izrazne umetnosti je aktiven in živ. Med ustvarjalcem in umetnino, ki nastaja, sta prisotna gibanje in rastoč odnos. Otroka lahko preseneti kakšen element njegove umetnine, nekaj novega in svežega, česar prej ni prepoznal. V tem je možnost preobrazbe, ki ga omogoča uporaba kreativnih tehnik in umetnosti (Richardson, 2016, str. 4).

Pri izbiri ustrezne kreativne tehnike in dejavnosti je ključno upoštevati individualnost vsakega otroka. Vsak medij ali aktivnost ima svoje posebnosti, ki omogočajo doseganje različnih ciljev in namenov. Pomembno je, da te značilnosti uskladimo z otrokovimi potrebami, značilnostmi ter sposobnostmi. Pri izbiri medijev so ključni otrokova starost, način dela (individualno ali skupinsko) ter trenutni svetovalni cilji za otroka (Geldard in Geldard 2008, str. 164).

1.3.4. Prednosti uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme

Ključna prednost uporabe kreativnih tehnik v procesih podpore in pomoči otroku z izkušnjo travme je, da preseže omejitve jezika ter zagotovi dodatne kanale in priložnosti za komunikacijo, kadar besede niso mogoče. V tem smislu ponuja uporaba kreativnih tehnik možnost eksternalizacije implicitnih izkušenj brez besed (Malchiodi, 2020, str. 28).

Ena od najpomembnejših značilnosti v zvezi s uporabo kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo travme je, da je sodelovanje v procesu umetniškega ustvarjanja povrne občutek varnosti in nadzora in omogoča izražanje neizrekljivega (Malchiodi 2003). Umetniški izdelek otrokom omogoča, da izkusijo varno razdaljo med njimi in njihovimi bolečimi čustvi in lahko služi kot dokumentiran dokaz o lastni bolečini, ki je lahko, če mu je priča nekdo drug, okrepitev v smislu osebne bolečine in družbene pravičnosti (Coleman in Macintosh, 2015, str. 24).

Uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo travme lahko pomaga otroku prestrukturirati in preokvirirati njihove travmatične spomine s spreminjanjem vidikov dogodkov, zaznav in spominov. Likovnost in igra na primer poudarjata otrokovo zmožnost ustvarjanja in raziskovanja osebnih zgodb z uporabo slik, igrač, lutk in drugih rekvizitov. Ob pomoči strokovnjaka otrok postopoma prestrukturira in preoblikuje travmatično pripoved. Podobno tudi dramska igra, ki vključuje igro vlog in druge tehnike, pomaga otroku odigrati različne vidike izkušenj in zaznav in tako spremeniti perspektive in poglede na travmatično izkušnjo (Malchiodi, 2020, str. 29). Poleg tega pa uporaba kreativnih tehnik ponuja tudi možnost, da preoblikovano in preokvirjeno zgodbo otrok tudi osmisli. Kadar je to osmišljanje uspešno, se pogosto pokaže kot kreativno izražanje posttravmatske identitete dobrega počutja in zdravja ter nove in navdihujoče zgodbe o tem, kako so travmatične izkušnje spremenile življenje otroka, niso pa ga prekinile oz. uničile (Malchiodi, 2020, str. 31).

Umetniško izražanje je prijetno in lahko privede do občutkov kompetentnosti in upanja. Umetnost kot proces uporablja ključne koncepte, ki omogočajo prehod od občutkov brezupa in

nemoči k upanju. Ustvarjanje je aktivno in ne pasivno; uporablja zunanje, konkretne podobe, ki jih je mogoče deliti z drugimi; je obvladljiva in spremenljiva ter omogoča svobodno igro in izražanje (Kozłowska in Hanney, 2001, str. 53). Podobno opisuje Kustec (2011, str. 28), ko pravi, da delo z umetniškimi sredstvi lahko vodi do spoznanja, da je posameznik sam ustvarjalec svojega življenja, saj lahko izkušnje med ustvarjanjem prenese na druge vidike svojega življenja. Uspeh pri ustvarjanju, podprt z ustreznim priznanjem od zunaj, krepi zaupanje posameznika vase. Vsak uspeh potrdi posameznika, mu vliva zaupanje in omogoča aktivno soočanje z izzivi. Občutek, da je sposoben ustvarjati in spreminjati stvari, daje posamezniku motivacijo in svobodo. Malchiodi (2020, str. 32) govori o povrnitvi občutka vitalnosti in sreče, saj občutek živosti (angl. aliveness) ni nekaj, kar lahko dosežemo z besedami, temveč ga doživljamo v umu in telesu, zlasti na somatosenzorični ravni. Gre za vrsto kroženja energije, ki jo najdemo pri petju, plesu, igranju, umetniškem ustvarjanju in celo smehu v skupini.

Nekateri strokovnjaki poudarjajo, da lahko senzorno izražanje s pomočjo kreativnih tehnik postopno izpostavljanje travmatične zgodbe naredi sprejemljivejše, kar pomaga preseči izogibanje in omogoča relativno hiter napredek procesa podpore in pomoči (Spiegel idr., 2006, kot navedeno v Malchiodi, 2020. str. 25).

Pomirjujoče lastnosti uporabe kreativnih tehnik služijo kot oblike utelešene inteligence, saj posameznikom ponovno predstavijo, kako telo sporoča občutke in čustva, povezana s travmo. Kreativne tehnike tako olajšajo ponovno povezavo s telesom, ko je telo »zamrznjeno« zaradi preobremenjujočih spominov, reakcij in občutkov (Malchiodi, 2020, str. 27).

Kustec (2017, str. 91) v svoji raziskavi ugotavlja, da strokovnjakinje v poklicih pomoči prepoznavajo veliko pozitivnih vplivov pri delu z uporabniki, ki uporabljajo kreativne tehnike, npr. izboljšanje komunikacije; krepitev samopodobe, samozavesti, samospoštovanja, samoiniciativnosti, kompetenc, občutkov smisla življenja; večja povezanost s člani skupine; večja aktivna participacija in sprejemanje lastne odgovornosti za svoje življenje.

1.3.5. Izzivi uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme

V zgodnjih fazah procesa podpore in pomoči uporaba ustvarjalnosti in domišljije nista vedno enostavni za posameznike, ki so doživeli izkušnjo travme. Domišljija in ustvarjalnost sta odvisni od sposobnosti osebe, da si zamisli nekaj, kar presega ustaljene misli in prevladujoče pripovedi. Otrok z izkušnjo travme ima lahko že ustaljene fiziološke in čustvene odzive, ki ovirajo naravno sposobnost igranja, ustvarjalnosti in predstavljanja novih zmožnosti. Pri otrocih so lahko ti odzivi različni: od kaotičnih, pretirano vznburjenih, do umaknjenih, čustveno

otopelih in togih odzivov, ki ovirajo občutek varnosti in osredotočenost, ki sta potrebna za uporabo domišljije in umetniško izražanje. Medtem ko se lahko nekateri otroci, ki so v stiski, obrnejo k igri, da bi se spoprijeli s travmo, pa so lahko pri drugih otrocih tesnobni in ponavljajoči se občutki trdno vgrajeni. Dokler ti otroci ponovno ne pridobijo občutka samoučinkovitosti in občutka obvladovanja svojih reakcij, pri uporabi kreativnih tehnik težko presežejo ponavljajoče se pripovedi o travmi (Malchiodi, 2020, str. 34).

Naslednji izziv, ki se lahko pojavi pri otrocih, ki so preživeli travmo, je strah, ki prav tako ovira dostop do domišljije in ustvarjalnega izražanja. Kadar je prevladujoči travmatični odziv strah ali groza, je dostop do domišljije nemogoč, ustvarjanje pa je lahko za nekatere posameznike frustrirajoče in stresno (Malchiodi, 2020, str. 34).

Kustec (2017, str. 92) navaja, da v njeni raziskavi polovica strokovnjakinj v poklicih pomoči prepoznava izzive uporabe kreativnih tehnik predvsem na finančnem, prostorskem, organizacijskem in kadrovskem področju. Poleg tega pa jim izziv predstavlja nezaupanje in nenaklonjenost kolegov, vodstva in celo nekaterih uporabnikov do uporabe kreativnih tehnik.

Van Westrhenen in Fritz (2014, str. 531) v pregledu raziskav o uporabi umetnostne terapije z otroki z izkušnjo travme ugotavljata, da na tem področju primanjkuje empirične podpore. Skoraj 44,7 % pregledanih člankov ni bilo empiričnih, temveč zgolj deskriptivnih, kar prispeva le omejen delež k znanju o podpori in pomoči s pomočjo umetnosti za otroke po travmatičnih izkušnjah. Morison, Simonds in Stewart (2022, str. 254–256) dodajajo, da je število študij še vedno relativno nizko, še posebej v kontroliranih preizkusih, in kakovost študij je različna. Kljub temu dostopne raziskave kažejo, da oblike pomoči, ki temeljijo na umetnosti, zmanjšujejo rezultate simptomov travme s srednje velikim učinkom ter negativno razpoloženje z majhnim učinkom. Za druge pogoste psihološke posledice izpostavljenosti travmatičnim dogodkom (eksternalizacija problema, anksioznost, druge internalizirajoče težave, samopodoba, pozitivni afekt, prilagoditvena vedenja in sposobnost izražanja travmatičnega dogodka) so rezultati bolj mešani, pri čemer so notranje primerjave med skupinami (primerjava pred procesom pomoči in po njem) pokazale večje koristne učinke kot analize podatkov iz kontroliranih študij.

2. Empirični del

2.1. Formulacija problema

Za raziskovanje uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo travme na CSD-jih sem se odločila zaradi več razlogov. Prvi je zagotovo izkušnja lastne prakse na CSD-ju, kjer sem opazila, da pogovore z otrokom večinoma izvaja psiholog, ki hkrati tudi edini uporablja različne kreativne tehnike za spoznavanje otrokovega življenjskega sveta. Opazila sem, da strokovni delavci pogosto nimajo veščin uporabe kreativnih tehnik, hkrati pa tudi ne znanj o pristopu, utemeljenem na razumevanju travme, čeprav se v zadnjem času o tem zelo veliko piše.

V tujini obstaja kar nekaj raziskav, ki nakazujejo številne prednosti uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme. Študije so poudarile pozitivne učinke uporabe kreativnih tehnik pri otrocih, še posebej na zmanjševanje psihološkega stresa (Stuckey in Nobel, 2010), njihovo pomirjevalno sposobnost (Malchiodi, 2015) ter vzpostavljanje občutka varnosti (Cassidy, Turnbull in Gumley, 2014).

Uporaba kreativnih tehnik je razširjen pristop pri delu z otroki, ki imajo izkušnjo travme. Vključuje različne oblike umetnosti, glasbe, plesa in drame v kombinaciji z drugimi svetovalnimi (pa tudi psihoterapevtskimi) pristopi, kot so psihoanalitični, kognitivni, razvojni, sistemski in pripovedni pristop (van Westrhenen, Fritz, Vermeer, Boelen in Kleber, 2019, str. 2).

Z raziskavo želim ugotoviti, kako pogosta je uporaba kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku z izkušnjo travme na CSD-jih. Zanima me, kako usposobljene se počutijo strokovne delavke na CSD-jih za uporabo kreativnih tehnik ter kakšne prednosti in slabosti opažajo pri uporabi teh tehnik. Raziskovala bom tudi, kako uporabne se jim zdijo kreativne tehnike pri delu z otrokom z izkušnjo travme. V okviru raziskave sem si postavila naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako strokovne delavke na CSD-ju prepoznavajo razvojno kompleksno travmo?
- Kako vidijo uporabo kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme?
- Kako pogosto strokovne delavke uporabljajo kreativne tehnike pri svojem delu?
- Kako kompetentne se počutijo strokovne delavke pri uporabi kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme?
- Katere prednosti in izzive prepoznavajo pri uporabi kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme?

2.2. Metodologija

2.2.1. Vrsta raziskave

Raziskava, ki sem jo izvedla, je kvalitativna, saj sem zbirala besedne opise, ki se nanašajo na izkušnje, doživljanja, mnenje in potrebe strokovnih delavk in delavcev. S tovrstno raziskavo sem raziskala, kako strokovni delavci razumejo določena znanja in spretnosti, kakšen pomen jim pripisujejo, kako jih uporabljajo in kaj jih pri tem ovira. Ker je tema uporabe kreativnih tehnik pri delu z otroki z izkušnjo razvojno kompleksne travme na centrih za socialno delo zaenkrat še precej neraziskana, je moja raziskava tudi eksplorativna oz. poizvedovalna (Mesec, 1997, str. 80), saj sem spoznala nekatere nove značilnosti na področju raziskovane problematike, jih nato tudi opredelila in definirala. Nisem si prizadevala proučiti celotne populacije oz. reprezentativnega vzorca, ampak sem se osredotočila na manjše število primerov. Raziskava je tudi empirična oz. izkustvena, ker sem s spraševanjem strokovnih delavk in delavcev zbirala novo, neposredno izkustveno gradivo, ki sem ga potem uporabila, da sem odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja (Mesec, 2009).

2.2.2. Teme raziskovanja

V raziskavi so me zanimale teme, povezane s pristopom, ki je utemeljen na razumevanju travme, teme, povezane s kreativnimi tehnikami, tema procesa podpore in pomoči otroku na CSD-jih, kompetence za uporabo kreativnih tehnik, teme, povezane z razvojno kompleksno travmo, ter tudi preplet tematik uporabe kreativnih tehnik in razvojno kompleksne travme.

2.2.3. Merski instrument

Za merski instrument sem v raziskavi izbrala smernice za delno strukturiran intervju. V uvodnem delu smernic je opredeljen namen raziskave in intervjuvancu je zagotovljena zaupnost. Smernice so predstavljale teme, o katerih sem se z vprašanci pogovarjala. V sklopu teh smernic sem si pripravila nekaj okvirnih vprašanj za lažje vodenje in potek intervjuja. Vprašanja so odprtega tipa, saj sem želela čim manj usmerjati intervjuvance pri njihovih odgovorih. Za tak merski instrument sem se odločila, ker ponuja možnost pogovora v primeru, da strokovni delavci uporabljajo kreativne tehnike, hkrati pa le delna strukturiranost smernic omogoča, da se vprašanja prilagodijo, če strokovni delavec kreativnih tehnik ne uporablja.

2.2.4. Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec

Populacijo raziskave predstavljajo strokovne delavke in delavci, zaposleni na CSD-jih v Sloveniji, na oddelkih za varstvo otrok in družine, v času izvedbe moje raziskave, to je od marca do maja 2024. Pogoji je, da z otroki v svoji strokovni praksi sodelujejo vsaj pol leta. Vzorec je neslučajnostni (Mesec, Rape Žiberna in Rihter, 2009, str. 153), saj vsaka enota

populacije ni imela enake možnosti, da je izbrana v vzorec. Intervjuvala sem strokovne delavke, s katerimi sem že bila v stiku na CSD-ju, in nekatere, ki sem jih naključno izbrala na seznamu zaposlenih na različnih CSD-jih, tako da lahko vzorec opredelim kot priročni. Vzorec zajema 10 strokovnih delavk iz različnih CSD po Sloveniji. Pet intervjuvanih strokovnih delavk je po izobrazbi socialnih delavk, ostalih pet pa ima drugačno izobrazbo, in sicer psihologinja, kulturologinja, zakonska in družinska psihoterapevtka in dve socialni pedagoginji. Strokovne delavke delajo na različnih področjih na CSD-jih. Ena je psihologinja, dve delata na področju rejništev in posvojitev, ena dela v mobilni službi, tri delajo na področju obravnave otrok in mladostnikov. Delajo tudi na storitvah, kot so osebna pomoč, prva socialna pomoč za otroke in mladostnike in pomoč družini za dom. Tri delajo na področju varstva otrok in družine. Strokovne delavke z otroki v okviru svojega poklica sodelujejo različno dolgo, in sicer od 8 mesecev do 27 let.

2.2.5. Zbiranje podatkov oz. empiričnega gradiva

Za metodo zbiranja podatkov sem si izbrala delno standardiziran intervju (Mesec, 1998, str. 21). Omenjena metoda zbiranja podatkov se mi zdi smiselna, ker so mi bile smernice v pomoč, da sem ohranjala rdečo nit intervjuja, hkrati pa sem imela možnost, da določene tematike podkrepim s podvprašanji ali dodatnimi vprašanji za intervjuvanke.

Dogovori za srečanja za intervjuje so potekali na različne načine. Nekaj strokovnih delavk sem kontaktirala preko telefona, saj smo stike obdržali po opravljanju moje študijske prakse na CSD-ju. Ostale intervjuvanke pa sem naključno izbrala na spletnih straneh s seznamami zaposlenih na CSD-jih, jih poklicala in se nato z njimi dogovorila za intervju. Intervjuji so trajali od pol ure do ene ure. Intervjuje sem posnela z mobilnim telefonom ter nato opravila transkripcijo. Po transkripciji sem posnetke trajno izbrisala. Za snemanje sem se dogovorila na začetku intervjuja. Vsi sodelujoči so se strinjali s snemanjem. Respondentom sem v uvodu v intervju zagotovila zaupnost, to je, da ne bom razkrila nikogaršnje identitete.

2.2.6. Obdelava empiričnega gradiva

Pridobljeno gradivo sem obdelala kvalitativno (Mesec 1997, str. 103–104). Prvi korak obdelave gradiva je bil zapis intervjujev glede na zvočne posnetke. Nato je sledilo odprto kodiranje. Najprej sem določila enote kodiranja, ki sem jih razvrstila po vrsti v tabelo, jim pripisala tudi številke in črke po vrstnem redu abecede ter številko izjave oz. enote. Vsaki posamezni izjavi pa sem v tabeli pripisala pojem, kategorijo in, kjer je bilo mogoče, tudi nadkategorijo in temo. Odprto kodiranje se nahaja v prilogi 6.2. Po končanem odprtem

kodiranju je sledilo osno kodiranje, pri katerem sem podatke razvrstila od najsplošnejših do najbolj konkretnih. Osnovno kodiranje se nahaja v prilogi 6.3. Za osnovno kodiranje sem podrobno analizirala pridobljene podatke, da sem lahko shematsko prikazala tudi odnose med pojmi. Podatke sem zapisala in obdelovala v programu Word. Pridobljene podatke sem iz osnega kodiranja zapisala v strnjeno besedilo.

2.2.6.1. Primer odprtega kodiranja

Št. izjave	Izjava	Pojem	Kategorija	Nadkategorija	Tema
A24	Družinsko drevo	Družinsko drevo	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A25	Glasba	Glasba	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A26	Skozi branje pravljič ali poslušanje	Pravljičice	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik

2.2.6.2. Primer osnega kodiranja

Uporaba kreativnih tehnik

➤ Vrste poznanih kreativnih tehnik

- Likovne kreativne tehnike
 - Risanje (A23), (C43), (F16), (H8), (H11), (J21)
 - Genogram (C44)
 - Ekozemljevid (C45)
 - Družinsko drevo (A24)
 - Plastelin (F17)
 - Kolaž (G20)
 - Glina (G16)
- Literarne kreativne tehnike
 - Karte (C46), (D30), (F14), (G19), (H10), (H12)
 - Pravljičice (A26)
 - Zgodbe (D31)
- Uprizoritvene kreativne tehnike
 - Glasba (A25)
 - Igranje inštrumenta (A27)
 - Petje (A30)
 - Ples (A28)
 - Uporaba peskovnika (A29), (G17), (H9)
 - Lutke (A39), (G18)
- Druge tehnike
 - Standardizirane tehnike (C42)
 - Delovni listi (C47)
 - Projekcijske tehnike (A22)
 - Kocke (D32)
 - Prepoznavanje čustev (F15)
 - Družabne igre (J22)

2.3. Rezultati

V nadaljevanju prikazujem rezultate po temah. Določene rezultate podkrepim z izjavami respondentov, ki so zapisani z ležečo izjavo v oklepaju. Izjave so šifrirane z velikimi tiskanimi črkami po vrstnem redu abecede od A do J, vsaka črka označuje intervju z določeno strokovno delavko. Številka ob črki pa ponazarja zaporedno številko izjave v določenem intervjuju. Tako na primer C24 označuje 24. izjavo respondenta v intervjuju C.

➤ **Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih**

Strokovni delavci razvojno kompleksno travmo pri otrocih prepoznavajo na področju vedenja, čustev, kognitivnem področju, področju psihosomatike, šolskem področju in na drugih področjih. Na področju vedenja prepoznavajo znake, kot so opreznost, stalna pripravljenost na grožnjo, izogibanje in nemirnost, težave s spanjem (*»... težave s spanjem, kot je nezmožnost zaspati, prebujanje, nočne more«* (C24)) in samopoškodovanje. Poleg tega se lahko pojavi jokavost, grizenje nohtov, jecljanje, tremorji, zadržanost, beganje ter zapiranje vase. Otroci se lahko vedejo manipulativno ali agresivno (*»Če je šlo doma za nasilje, tudi sami ne znajo drugače odreagirati na svoje stiske kot z nekimi agresivnimi vedenji.«* (J2)). Strokovni delavci prepoznavajo vedenja, ki so odklonilna (*»Ko so neka taka odstopanja, ki so za njega neugodna ali ogrožajoča ali pa za ostale, da kaže, da je odklonilen.«* (G8)), tudi spolno neprimerno vedenje.

Na področju čustev lahko otrok kaže preplavljenost s čustvi, doživlja občutek strahu in tesnobe, občutke sramu, manjvrednosti, jeze, zaskrbljenosti, krivde, razočaranja. Otroci občutijo pomanjkanje občutka varnosti in imajo težave z regulacijo čustev (*»... da imajo težave z regulacijo afektov.«* (B6)) ter na splošno težave v čustvovanju.

Na kognitivnem področju strokovni delavci navajajo, da otrok z izkušnjo razvojno kompleksne travme občuti skrbi, lahko je disociativen in podoživlja travmo. V otroku se ohrani spomin na travmo (*»Seveda ostajajo drobci izkušenj v spominu, ki so potlačeni.«* (A9)), po travmatičnem dogodku se spremeni otrokovo doživljanje sveta. Otrok ima lahko težave v odnosih (*»Vidno je, da imajo strah pred izgubo ljudi, ampak hkrati pa si ne upajo nekomu pripadat.«* (H3)) in močno željo po kontroli. Razvojno kompleksna travma se kaže tudi v navezanosti na starše (*»Glede navezanosti na enega, drugega starša ali se že kaže, da po tem ali postane otrok enemu staršu lojalni.«* (G5)), v tem, kako otrok rešuje lastne stiske. Strokovni delavci navajajo, da otrok po travmatičnem dogodku pogosto prevzame preživetveno vlogo,

lahko ima samomorilne misli in lahko se pojavi kriza identitete (*»V obdobju najstništva, se mi zdi, da imajo kar veliko krizo identitete.«* (H1)).

Na področju psihosomatike strokovni delavci navajajo znake razvojno kompleksne travme, kot so bolečine v trebuhu (*»Velikokrat jih recimo trebušček boli, kar je seveda, trebušne stvari so povezane s stresom.«* (I9)), glavobol, bruhanje, razbijanje srca, otrok ima lahko tudi težave z odvajanjem.

V šoli se pri otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme kažejo učne težave, otrok ima lahko težave s pozornostjo (*»Na primer odkrenljiva pozornost, s težavo spremljajo pouk, odstavajo v mislih, težave pri zapomnitvi učnega gradiva.«* (C34)), je nesiguren vase in težje funkcionira v večji skupini otrok (*»V tem da težje funkcionirajo v večjem razredu, boljše, če je razred manjši.«* (B15)). Po travmatičnem dogodku se lahko poslabša učni uspeh otroka in otrok ima konflikte z vrstniki in zaposlenimi (*»Iščejo konflikt med vrstniki, kot recimo tudi med zaposlenimi na šoli.«* (I8)).

Strokovni delavci razvojno kompleksno travmo pri otroku prepoznavajo tudi v otrokovem vsakdanjem funkcioniranju, iz vsega, kar pri otroku odstopa, in iz tistega, kar otrok pove. Po travmatičnem dogodku se lahko spremeni vzdušje v družini (*»Tako je drugačno vzdušje v sami družini.«* (A7)), razvojno kompleksna travma pa je lahko tudi posledica medgeneracijskega prenosa travme (*»Dostikrat se zgodi tudi, da je opazen ta vzorec nekega medgeneracijskega prenosa travme. Ko v bistvu delamo z družino na centru za socialno delo že dlje časa in potem vidimo, ko se iz generacije v generacijo neke stvari prenesejo, so podobni odzivi oziroma da se tudi na vedenju mlajših generacij ponavljajo neke stvari oziroma da je to že nek družinski vzorec.«* (E7)).

➤ **Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme**

Strokovni delavci znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme črpajo iz svojega lastnega študija. O travmi so se izobraževali tudi po študiju v okviru seminarjev, izobraževanj v okviru CSD, znanja črpajo tudi iz supervizij in iz psihoterapevtskih izobraževanj, kot so izobraževanje iz diadično razvojne psihoterapije (*»Pomagajo mi absolutno znanja, jaz sem bila na izobraževanju tudi v Ameriki za diadično razvojno psihoterapijo, kjer je prav pač psihoterapevtsko delo z razvojno travmo.«* (B18)), izobraževanje iz theraplay psihoterapije in usposabljanje za vedenjsko-kognitivno psihoterapijo. Glede travme se strokovni delavci izobražujejo tudi sami, in sicer z branjem strokovne literature (*»Pa tudi v bistvu neke laične izkušnje. No, ker pač, če berem kej tako v prostem času o teh stvareh, pa malo kombiniram.«* (F9)) in ogledom videov. Pri delu jim pomaga to, da so tudi sami starši

(»Definitivno recimo vsaj meni pomaga to, da imam sama 2 otroka. Ta vidik, kako pristopiti k otroku, kako se z otrokom pogovarjati. Zato mi mogoče to ne predstavlja hude težave.« (I29)), delo na sebi in izkušnje, ki jih pridobivajo na delovnem mestu.

Pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo travme strokovnim delavcem pomagajo znanja o navezanosti, znanja o travmi (*»Definitivno nam pomaga to, da razumemo, vemo, kako neka taka travma, kot je pač nasilje, a ne, bodisi neko fizično nasilje, psihično nasilje, zanemarjanje, kako to vpliva na otroka, tudi na dolgi rok.« (I10)), opirajo se tudi na psihoterapevtska znanja, znanja iz psihologije in socialnodelovna znanja.*

Glede sodelovanja z otrokom z izkušnjo travme si nekateri želijo pridobiti nova znanja (*»Definitivno, jaz mislim, da tega znanja nikoli ni preveč. Definitivno bi rabili še. Zdaj sicer nisem toliko seznanjena prav s tem področjem, ne vem, nisem se recimo sama toliko izobraževala o tem, a ne, ampak definitivno vsaka stvar, ki ti pomaga pri nas razumevanju otroka, pa pri razumevanju, kako otrok stvari doživlja, na kakšen način, je lahko samo plus. Pozitivno vpliva na tvoje delo.« (I14)). Želijo si pridobiti psihoterapevtska znanja in znanja o temah, s katerimi se pri svojem delu redkeje srečajo (*»In ko pridem do ne vem žalovanja, vem, da moram še svoja znanja toliko okrepit, da bom bolj suverena tudi pri pogovoru s tem otrokom, ampak ne, ker se mi zdi procentualno recimo pri meni frekvenca otrok, ki so doživeli takšno ali drugačno nasilje, večja, kot recimo otrok, ki gredo čez proces žalovanja, in se mi zdi, da potem ne namenjam toliko niti svojega znanja oziroma ne usmerjam, ker bolj pobere to drugi del.« (E17)).**

➤ **Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme**

Strokovne delavke na razvojno kompleksno travmo pri otrocih gledajo različno. Nekatere strokovne delavke otrokove travme ne vidijo kot fokus njihovega sodelovanja (*»Zdaj, če razmišljam, z vidika, niti nimam tega zavestno ozaveščenega v smislu, da bi to takoj povezovala s travmo oziroma mi niti ni toliko pomembno, mi je pa pomemben ta način, kako potem tudi pristopim do otroka.« (D7)). Ena strokovna delavka pri svojem delu pogosto prepozna razvojno kompleksno travmo, ena pa pravi, da je njeno prepoznavanje razvojno kompleksne travme bolj laično. Strokovna delavka navaja, da na njihovem CSD pogovore z otrokom opravlja le psihologinja (*»Kar se pa tiče teh pogovorov znotraj teh razvez, mnenj sodišč, razgovorov z otroki, pa v bistvu jih usmerjam na našo psihologinjo in ona opravi razgovore. Tako kot sem prej rekla, ker ima v bistvu več znanja, kako pridobiti mogoče take informacije, predvsem kadar gre za neke bolj take kočljive zadeve, kot je nasilje v družini, takrat v bistvu najraje, pa ne samo jaz, ker smo 3 sodelavci, ki delamo na tem področju. Vsi trije v**

bistvu v takih zadevah pošiljamo potem kar k njej na pogovore otroke, tako, ker se sami mogoče ne čutimo tako to kompetentne.» (F1)).

Strokovne delavke glede sodelovanja z otrokom z izkušnjo travme poudarjajo odnos, kot zelo pomemben dejavnik sodelovanja (*»Zato se mi zdi, da bolj kot sama tehnika, orodja, ki jih uporabljaš, bolj se mi zdi pomemben ta odnos, pristop strokovnjaka, ki je z otrokom, da ga spoštuješ, dostojanstvo in tako naprej.« (A52); »Konec koncev tudi celjenje travme je povezano s tem, da dobi dobro izkušnjo odnosa, da ima nekoga, ki ga razume, čuti, validira.« (D50)).* Navajajo, da se je treba otroku pri sodelovanju prilagajati (*»Okej, itak moraš glede na starost spet malo prilagoditi svoj pristop k otroku, ali je to z risanjem, z družabnimi igrami. Zdaj k pogovarjamo se ponavadi z otroci, ki so recimo prvi, drug razred, odvisen tudi malo od otroka, a ne, kakšne so njegove kapacitete, če so vmes še kakšne posebne potrebe otroka, moramo spet malo, a ne razmisliti naš pristop, ali pa v bistvu sploh še bomo opravili razgovor z otrokom, a ne.« (I15))* in spremljati njegove odzive. Otroku strokovne delavke pomagajo pri regulaciji čustev, ga učijo novih vedenj (*»Mogoče tudi ta del, da ne gremo po travmi, ampak da dejansko krepimo otroka v teh zdravih načinih, novih izkušnjah, novemu vedenju, nekako daš tudi možnost drugačnega reševanja.« (D24))*, mu dajo možnost, da spregovori o travmi in so pri tem previdne, da ne povzročajo re travmatizacije. Strokovne delavke poudarjajo, da je treba pogovor z otrokom voditi postopoma in na nevsiljiv način, treba je poznati omejitve lastnega dela, jasno izraziti pričakovanja in zrcaliti otrokovo vedenje (*»Če je otrok mejčkn, je sledenje igri, biti tam, zrcaljenje.« (D15))*. Do otroka strokovne delavke pristopijo igrivo, radovedno, sprejemajoče, z empatijo. Do otrok so iskrene (*»Nikoli ne lažeš otroku, nikoli ga ne zavajaš.« (I35))* in spoštljive.

Način dela, ki ga zagovarjajo strokovne delavke v okviru sodelovanja z otrokom z izkušnjo travme, vključuje multidisciplinarnost (*»Jaz mislim, da zato mora biti tudi obravnava otroka z izkušnjo travme vedno multidisciplinarna.« (A55))* in kontinuirano sodelovanje (*»Trudim se, da je neko redno sodelovanje, ne pa, da se vidimo, ne vem, enkrat na leto.« (H18))*. Strokovne delavke uporabljajo komunikacijske tehnike, pristop PACE, program By your side. Strokovne delavke poudarjajo pomen celovitosti, pogled na otroka iz različnih perspektiv, vzpostavljanje stika z otrokovimi pomembnimi drugimi in sodelovanje z otrokom na njegovem domu (*»Sem izredno terenska, da vedno znova pač obiskujem te otroke v njihovem domačem okolju. Recimo lih učer sem bila cel popoldan na terenu in smo šli z 2 fantoma hodit en hrib, in to se mi zdi ena taka tehnika dela, da jih obiskujem v njihovem domačem okolju in okolju njihove družine.« (B39))*. V okviru sodelovanja z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme pa strokovne delavke delajo tudi z otrokovo družino in jo usmerjajo v druge oblike

pomoči (*»Pa v bistvu predvsem usmerjanja družin, mladostnikov v bistvu neke bolj primerne oblike pomoči.«* (F12)). Svojo vlogo strokovne delavke vidijo tudi v prepoznavanju travme.

Pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme strokovne delavke prepoznavajo tudi nekatere izzive. Navajajo, da njihovo delo zajema veliko birokracije in premalo časa za uporabnike (*»Zdaj tudi čas, ki ga imamo ni namenjen našemu delu z uporabniki, ampak precej je birokracije in drugih del, ne, in tu jaz vidim malo sivo polje.«* (E15)). Izziv je tudi nekompetentnost za delo z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme (*»Jaz se ne čutim dovolj kompetentno, da bi lahko delala z nekom, ki ima neko travmo ali pa da bi delala na tem, da bi v bistvu, ali da bi prepoznavala to travmo. Mi sicer ja, ponudimo to neko čustveno podporo, ampak da bi pa prav konkretno se s tem ukvarjali, pa pač ne.«* (F22)) in to, da ni kontinuiranega sodelovanja z otrokom.

➤ Uporaba kreativnih tehnik

Strokovne delavke kot kreativne tehnike, ki jih poznajo, navajajo likovne kreativne tehnike, kot so risanje, genogram, ekozemljevid, družinsko drevo, plastelin in glina. Navajajo tudi literarne tehnike, kot so karte (*»Poznam delo s kartami, različne pač imam; čustvene, kognitivno-vedenjske karte.«* (D30)), pravljice in zgodbe. Strokovne delavke poznajo tudi uprizoritvene kreativne tehnike, kot so glasba, igranje inštrumenta, petje, ples, uporaba peskovnika in lutke. Navajajo pa tudi nekatere druge tehnike, in sicer standardizirane tehnike, delovne liste, projekcijske tehnike, kocke in tehnike za prepoznavanje čustev.

Strokovne delavke pri svojem delu izmed kreativnih tehnik največ uporabljajo risanje (*»Risanje je pri men vedno znova zraven.«* (B43)). Otrokom dajo včasih tudi pobarvanke, z njimi rišejo genogram, ekozemljevid in družinsko drevo. Včasih v sodelovanju z otrokom uporabijo tablo ali plastelin. Od literarnih kreativnih tehnik strokovne delavke največ uporabljajo karte (*»Kar se tiče pa pri mladostnikih, je pa tako, da se velikokrat poslužujem kart.«* (D42)), včasih pa uporabijo tudi pisanje dnevnika ali se z otrokom pogovarjajo s pomočjo fotografij. Strokovne delavke uporabljajo tudi nekatere uprizoritvene tehnike, in sicer igro vlog, delo s peskom (*»kinetični pesek«* (E24)) in igro z otrokom. Uporabljajo pa tudi nekatere druge tehnike, kot so delovni listi, vprašalniki, nedokončani stavki, termometer čustev in listi z emotikoni. Včasih se z otrokom igrajo družabne ali didaktične igre, z njim spuščajo milne mehurčke, se igrajo z žigicami, kockami, včasih pa otrok na srečanje prinese svojo igračo (*»Naslednjič, ko sem se dogovorila, da bova pri meni, pa bova v pisarni, je ta album s sabo prinesla, da mi je lahko pokazala, katere nove je dobila.«* (J33)). Strokovne delavke se z

otrokom povezujejo tudi prek športnih aktivnosti (*»Ja, zdaj z eno punco sem šla tudi na sprehod.«* (J28)) in igranja skrivalnic.

Nekatere strokovne delavke navajajo, da kreativne tehnike pri svojem delu pogosto uporabljajo (*»Razne kreativne tehnike uporabljam kar veliko.«* (C48)), druge pa redko.

Strokovne delavke kreativne tehnike največkrat uporabijo za namen sprostitve (*»Je pa to sigurno en način, kako otroka malo bolj sprostiti, da te malo spozna, da mal začut, se mi zdi, da res otroci velik čutijo, a ne, začutijo hitro človeka, kdaj pa človek pristopi k njemu na nek agresiven način ali pa kdaj na prijateljski, sproščen in tako začutijo to, se mi zdi to zelo tako dober način, kako pristopiti k otroku.«* (I22)), da z otrokom prek njih vzpostavijo odnos (*»Bolj je mišljeno v okviru tega stika, otrokove izkušnje odnosa.«* (D47)), in kot izhodišče za pogovor (*»V smislu, da se dela zgodba skozi tisto, kar se pač vrže, ker so na kockah različni motivi.«* (D35)). Navajajo, da je uporaba tehnik odvisna od situacije (*»Oziroma pač, da se pridružiš otroku mladostniku na način, ki je njemu blizu.«* (J24)). Včasih kreativne tehnike služijo kot motivacija otroka za pogovor in kot popestritev sodelovanja. Kreativne tehnike strokovne delavke pri otroku uporabijo tudi zato, da boljše razumejo situacijo (*»Ne, zdaj ne vem, ko se pogovarjamo kaj o družini s katerim mladostnikom, mislim, zdaj imam primer, ko je neka specifična v odnosih, uporabljam kar nekaj tega kinetičnega peska in postavljanje figuric, da jih potem postavlja, da preigravamo, da, ne vem, gledava odnose, na tak način no, da si lažje nekaj stvari predstavljajo.«* (E41)) in da se otroci lažje izrazijo. Nekatere strokovne delavke kreativne tehnike uporabljajo pri starejših, druge pri mlajših otrocih. Strokovne delavke poudarjajo, da je priprava na pogovor z uporabo kreativnih tehnik zelo pomembna in da otrok ne smemo siliti v uporabo kreativnih tehnik.

Večina strokovnih delavk se glede uporabe kreativnih tehnik počuti kompetentno (*»Te, ki jih poznam in jih jaz sam izvajam, pa niso strukturirani kot diagnostično sredstvo, se počutim čisto kompetentno.«* (A48)), dve strokovni delavki pa bi si pri njihovi uporabi želeli več samozavesti.

Znanja o kreativnih tehnikah so strokovne delavke pridobile iz izobraževanj o kreativnih tehnikah (*»Bila sem na izobraževanju karte prijateljstva.«* (H25)) in iz drugih izobraževanj in usposabljanj, ki so se jih udeleževale po koncu študija. Nekatera znanja izvirajo tudi iz študija, recimo študija socialnega dela, relacijske družinske terapije in socialne pedagogike. Znanja o kreativnih tehnikah pa so tudi posledice izkušnj starševstva (*»Je pa tudi en del, ki je pa moj, v smislu, da veliko uporabljam tudi to, kar sem jaz uporabljala kot mama, ko sem vzgajala svoje otroke, pa jih še vedno vzgajam.«* (D71)) in izkušenj pri delu.

Glede kreativnih tehnik si strokovne delavke želijo nova znanja (*»Kar sem rekla prej. Jaz mislim, da veščin nikoli nimam dosti. Sploh zato, ker res na vsakega, res moraš it na ta individualni pristop.«* (I37)), in sicer znanja o uporabi kreativnih tehnik, psihoterapevtska znanja in znanja iz drugih izobraževanj iz tujine. Strokovna delavka je povedala, da si želi strnjenega izobraževanja (*»Fajn bi bilo, da bi bila to neka strnjena izobraževanja, kjer bi mi pridobili to znanje, kako prepoznavati, kakšne tehnike uporabljat.«* (F30)). Eni strokovni delavki pridobljena znanja trenutno zadostujejo pri njenem delu, zato si ne želi novih znanj na področju kreativnih tehnik.

➤ **Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah**

Pri uporabi kreativnih tehnik v okviru sodelovanja z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme strokovne delavke prepoznavajo tako prednosti kot tudi izzive.

Glede prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom so povedale, da kreativne tehnike omogočajo lažje izražanje (*»Prednost je definitivno ta, da mogoče pri otrocih, ki se mogoče težje verbalno izrazijo ali pa prepoznavajo svoja čustva, ubesedijo svoje čustveno stanje, da v bistvu preko teh kreativnih tehnik lahko marsikaj dobiš.«* (F34)). Uporaba kreativnih tehnik omogoča vpogled v situacijo, razširi perspektivo sodelovanja, omogoča boljše razumevanje travme in popestri sodelovanje z otrokom (*»Delo z otrokom, ki ne bi vsebovalo teh tehnik, bi se mi zdelo preveč suhoparno, birokratsko, monotono.«* (C92)). Kreativne tehnike so v pomoč strokovnemu delavcu (*»To se mi zdi, da tudi strokovnemu delavcu so tudi to pomagala lahko, pripomoček, ne samo pripomoček kot mladostniku, za njegov stik sam s sabo, ampak tudi nam, kot za vodenje pogovora, na koncu koncev ne, ker tudi potem vprašanja usmerjaš glede na pomagalo, ki ga imaš. In ti da nekaj večji občutek varnosti, tudi strokovnemu delavcu, po mojem na tak način lahko ne.«* (E57)) in mu omogočajo, da se približa otroku (*»Uporaba kreativnih tehnik meni osebno pomeni, da se kot odrasla oseba skušam približati otroku skozi kanale njegovega načina doživljanja in razmišljanja sveta ustvarjalno, odprto, igrivo ...«* (C93)). S pomočjo kreativnih tehnik lahko strokovne tehnike krepijo otrokovo moč (*»Da otrok dobi neko potrditev svoje kreative oziroma občutek, al pa krepitev nekih močnih točk, sposobnosti, razmišljanja.«* (E68)), krepijo njegove komunikacijske in socialne spretnosti. S pomočjo kreativnih tehnik lahko strokovne delavke motivirajo otroka za sodelovanje. Strokovne delavke prepoznavajo prednost uporabe kreativnih tehnik tudi v tem, da so način iskanja rešitev, pomagajo sprostiti otroka in omogočajo tudi raziskovanje odnosov (*»Lahko so tudi dobro pomagalo v smislu raziskovanja odnosa med staršem oziroma v družini in pol pač različna kombinacije starš-otrok, starša med sabo. Ker tudi odrasli pogosto ne znajo, ne znamo ozavestit*

tega, kar čutimo in poimenovati in potem zregulirat. Tako, da je lahko tu veliko pomagalo in tudi v bistvu kot neko povezovalno sredstvo pri delu z družino. Ker na tak način, kdaj tudi komaj prvič iskreno spregovorijo o sebi in o svojih odnosih, je fajn do drugega, v bistvu se učijo komunicirati na nek način.» (E67)). Otroku lahko strokovne delavke z uporabo kreativnih tehnik omogočijo novo, drugačno izkušnjo. Strokovne delavke opažajo, da jim ob uporabi kreativnih tehnik otrok lažje zaupa in lažje sledi dogovorom, ki jih sprejmejo na srečanjih (*»Da ko se boš dogovoril, neki dogovori do naslednjič, jih bo lažje speljal, pa vzel za svoje. Bom videl več smisla v tem.« (J51)).* Pri uporabi kreativnih tehnik pa prepoznavajo tudi terapevtski učinek, ki ga lahko imajo omenjene tehnike.

Nekatere strokovne delavke ne prepoznavajo ovir, ki bi jim oteževale uporabo kreativnih tehnik pri otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme. Druge strokovne delavke pa kot izziv navajajo časovno komponento, in sicer, da imajo na splošno premalo časa, imajo tudi premalo časa za usposabljanje in pripravo na pogovor z otrokom, sam pogovor z otrokom pa je časovno omejen. Oviro jim predstavlja tudi organizacija samega dela (*»Izziv je to, kako naj se tega čim več uporablja, da si delo organiziraš, pa delovni čas na način, da boš lahko to čim bolj uporabil znotraj tega.« (G52))* in to, da CSD ni najprimernejše okolje za uporabo kreativnih tehnik (*»Ni pa to inštitut, ki bi bil lahko še najbolj primeren kot okolje za izvajanje teh metod.« (A41))*, ter da strokovni delavci nimajo pristojnosti za uporabo kreativnih tehnik. Ena strokovna delavka navaja, da si pripomočke za kreativne tehnike zagotovijo sami. Na nekaterih CSD-jih uporablja kreativne tehnike večinoma psihologinja. Eni strokovni delavki se zdi pomembno, da pomen znanj o kreativnih tehnikah prepozna tudi delodajalec (*»Da delodajalec prepozna pomen teh znanj za tvoje delo ter ti takšna usposabljanja omogoči.« (C96)).*

Pri izzivih, ki se pojavljajo ob uporabi kreativnih tehnik, strokovne delavke navajajo, da lahko pride do napačne ocene razsežnosti travme (*»Potem seveda napačna ocena razsežnosti iz travmatske izkušnje, ker te lahko pelje potem čisto v neko neustrezno obravnavo.« (A61))*, hkrati pa lahko pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme pride do retravmatizacije. Strokovne delavke navajajo tudi, da nobena kreativna tehnika ni zagotovilo za želeni izid (*»Seveda so tu, ker ti ne moreš nikol reči, da te bo ta kreativna tehnika pripeljala do tega in tega rezultata. A ne, vedno znova so izzivi. Poskušaš iz ene strani, druge, iz tretje strani, z eno stvarjo, pa vidš, aha ne, to ne bo šlo, tuki bi mogla drugače.« (B63))*. Otroku moramo na začetku sodelovanja pojasniti »pravila« uporabe kreativnih tehnik, nikakor pa jih s kreativnimi tehnikami ne silimo. Pomembno se jim zdi, da smo previdni pri interpretaciji otrokovih odgovorov oziroma izdelkov (*»Ali pa kot sem že prej mogoče rekla, da smo pozorni*

na to, da ne predvidevam odgovorov in delamo sami zaključkov prehitro, da stvari preverjamo, da sproti sprašujemo.» (E73)) in pri sami izbiri kreativne tehnike. Strokovne delavke navajajo, da so lahko kreativne tehnike rigidne, njihova uporaba je odvisna od odločitve strokovnega delavca in od pripravljenosti otroka.

3. Razprava

Če kritično ovrednotim uporabljeno metodologijo, lahko ugotovim, da izbira neslučajnostnega vzorca lahko pomeni, da je bil morda pristransko izbran vzorec, ki ni reprezentativen. Strokovne delavke delajo na različnih CSD-jih in na različnih področjih, kar lahko pomembno vpliva na rezultate raziskave, saj imajo verjetno na različnih CSD-jih različne pogoje za uporabo kreativnih tehnik in za delo z otroki z izkušnjo razvojno kompleksne travme. Vseh ugotovitev raziskave tako ne morem posplošiti na celotno populacijo strokovnih delavk na CSD-jih. Če bi imela več sogovornikov, bi najverjetneje dobila drugačne in še bolj raznolike podatke.

V nadaljevanju s pomočjo pridobljenih rezultatov odgovarjam na zastavljena raziskovalna vprašanja. Slednje povežem tudi s teoretičnimi izhodišči, predstavljenimi v teoretičnem uvodu. Predstavila bom tudi morebitne razlike glede poznavanja in uporabe kreativnih tehnik pri otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme med strokovnimi delavkami, ki so po izobrazbi socialne delavke, in tistimi, ki po izobrazbi niso socialne delavke.

- **Kako strokovne delavke na CSD-ju prepoznajo razvojno kompleksno travmo?**

Strokovne delavke na CSD-jih travmo prepoznajo po znakih, ki sem jih razvrstila na različna področja, in sicer področje vedenja, področje čustev, kognitivno področje, področje psihosomatike, področje težav v šoli in druga področja znakov razvojno kompleksne travme. Na področju vedenja otrok z izkušnjo razvojno kompleksne travme Cook s sodelavci (2005, str. 3) prepoznava šibko regulacijo impulzov, samodestruktivno vedenje, agresivnost do drugih, patološko vedenje za umirjanje samega sebe, motnje spanja, motnje hranjenja, zlorabo substanc, pretirano izpolnjevanje zahtev, nasprotovalno vedenje, težave z razumevanjem in upoštevanjem pravil in ponovno uprizoritev travme v vedenju ali igri (spolna, agresivna itd.). Zelo podobno tudi strokovne delavke navajajo vedenja, kot so samopoškodovanje, težave s spanjem, spolno neprimerno vedenje, odklonilna, manipulativna in agresivna vedenja, pa tudi vedenja, kot so zadržanost, beganje, zapiranje vase, jokavost, nemirnost, izogibanje, opreznost in stalna pripravljenost na grožnjo. Te prilagoditve na velik stres, ki ga povzroča razvojno kompleksna travma, so najboljši otrokovi poskusi, da bi se spoprijeli s svojo izkušnjo, vendar jih v končni fazi še bolj ogrožajo za nadaljnjo travmatizacijo, saj nastanejo primanjkljaji pri čustveni in vedenjski regulaciji, zaradi česar nimajo veščin, potrebnih za obvladovanje

socialnih situacij, in povzročajo vedenjske reakcije, ki jih lahko dodatno ogrozijo (npr. agresija, samopoškodovalno vedenje) (Ford idr., 2008).

Na področju čustev strokovni delavci prepoznajo težave z regulacijo čustev in na splošno težave v čustvovanju. Pri prepoznavanju čustvenega stanja naj bi bil otrok sposoben varno izražati čustva in jih uravnavati ali regulirati notranje doživljanje. Otroci z izkušnjo razvojno kompleksne travme lahko kažejo primanjkljaje v obeh spretnostih (Cook idr., 2005, str. 4). Na področju čustev strokovni delavci pri otroku prepoznajo še preplavljenost s čustvi, doživljanje občutka strahu in tesnobe, občutke sramu, manjvrednosti, jeze, zaskrbljenosti, krivde, razočaranja. To pojasnjuje dejstvo, da energija vzburjenja, ki se ob travmatičnem dogodku nakopiči v živčnem sistemu, pogosto povzroči simptome tesnobe, depresije ter psihosomatskih in vedenjskih težav. Ti simptomi so način, kako telo zadrži preostalo energijo (Levine, 1997, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 40). Otroci občutijo pomanjkanje občutka varnosti. Ti otroci se zato pogosto vedejo kot čustveno nestabilni, z izredno hitro stopnjevanimi odzivi na manjše stresne dejavnike (Cook idr., 2005, str. 4).

Na kognitivnem področju strokovne delavke prepoznajo težave v odnosih. Otroci z izkušnjo razvojno kompleksne travme v svojih odnosih pogosto ne doživljajo varnosti in ne morejo uporabljati svojih primarnih skrbstvenih odnosov kot varne podlage, na kateri lahko razvijejo notranje delovne modele o sebi in drugih (Kliethermes, Schacht in Drewry, 2014, str. 345). Izkušnja razvojno kompleksne travme se odraža tudi v otrokovem načinu reševanja stiske. Otroci travmo podoživljajo, se je spominjajo, imajo močno željo po kontroli, lahko se pojavijo samomorilne misli in kriza identitete v najstniških letih. Posledice razvojno kompleksne travme strokovne delavke prepoznajo tudi v otrokovi navezanosti na starše. Kadar je navezanost med otrokom in skrbnikom močno poškodovana, to pogosto povzroči vseživljenjsko tveganje za telesne bolezni in psihosocialno disfunkcijo. To tveganje se lahko kaže na treh področjih: povečana občutljivost na stres (npr. težave pri vzdrževanju pozornosti in uravnavanju vznemirjenosti); nezmožnost uravnavanja čustev brez zunanje pomoči (npr. občutek preplavljenosti z intenzivnimi čustvi) in moteno iskanje pomoči (npr. pretirano iskanje pomoči in odvisnost ali socialna izolacija in neangažiranost) (Cook idr., 2005, str. 4). Otroci v družini prevzamejo preživetveno vlogo. Strokovne delavke pri otrocih z izkušnjo razvojno kompleksne travme prepoznajo tudi disociativnost. Otroci z izkušnjo razvojno kompleksne travme kažejo tri temeljne disociativne prilagoditve glede zavedanja sebe in izkušenj: avtomatizacijo vedenja (tj. primanjkljaji v presoji, načrtovanju in organiziranem ciljno usmerjenem vedenju), ločevanje (angl. *compartmentalization*) bolečih spominov in občutkov ter odmik od zavedanja čustev in samega sebe (Putnam, 1997, kot navedeno v Cook idr., 2005, str. 4).

Na področju psihosomatike se razvojno kompleksna travma lahko kaže z bolečinami v trebuhu, slabostjo, glavobolom, bruhanjem, razbijanjem srca in težavami z odvajanjem.

Otrok z izkušnjo razvojno kompleksne travme ima lahko težave v šoli, kot so učne težave, težave s pozornostjo, otroci so nesigurni vase, imajo težave v večji skupini otrok, poslabša se njihov učni uspeh, imajo pogoste konflikte in so na splošno nezainteresirani.

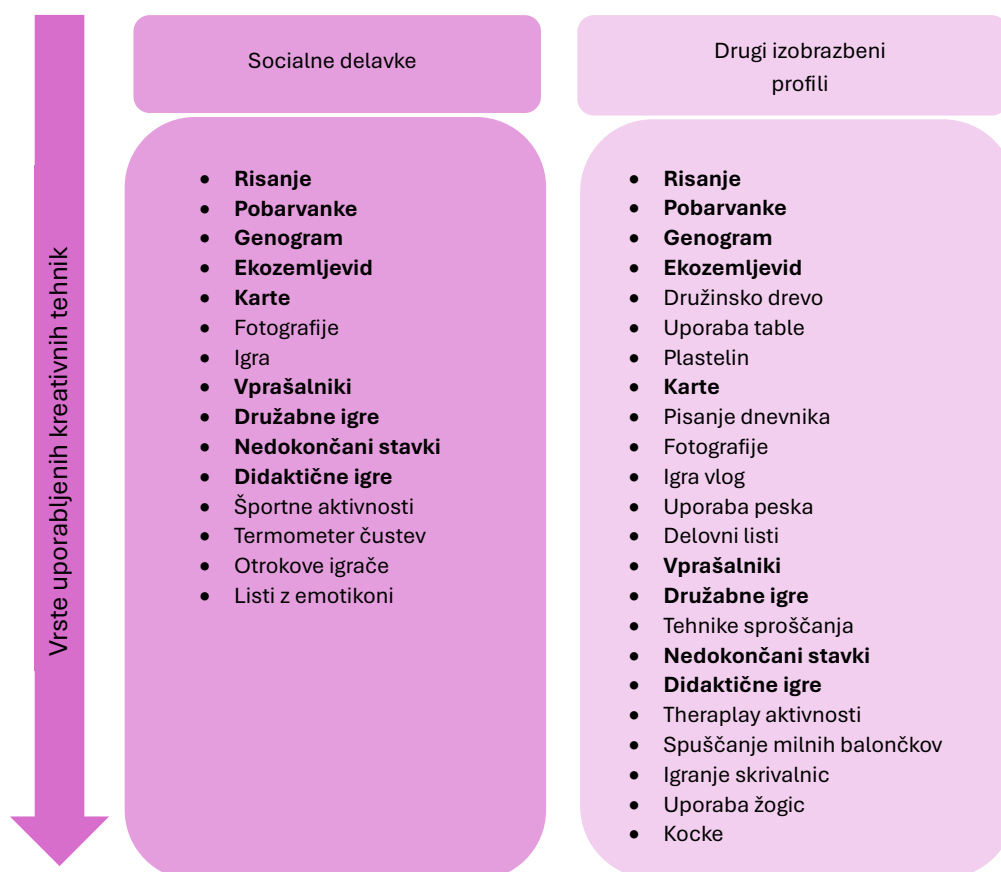
Razvojno kompleksno travmo pa strokovne delavke prepoznavajo tudi na področju vsakdanjega funkcioniranja otroka, po tem, kar otrok pove, in po vsem, kar odstopa. Opazijo, da se spremeni vzdušje v družini. Včasih gre pri razvojno kompleksni travmi tudi za medgeneracijski prenos travme. Da gre za travmo, strokovne delavke včasih prepoznajo tudi iz okoliščin otrokovega življenja.

- **Kako strokovne delavke vidijo uporabo kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme?**

Strokovne delavke pri uporabi kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme prepoznavajo številne prednosti in izzive, ki so podrobneje predstavljeni pri zadnjem raziskovalnem vprašanju. Za samo uporabo kreativnih tehnik se odločajo iz različnih razlogov. Največkrat kreativne tehnike uporabljajo kot sprostitev, saj pomirjujoče lastnosti uporabe kreativnih tehnik služijo kot oblike utelešene inteligence, saj posameznikom ponovno predstavijo, kako telo sporoča občutke in čustva, povezana s travmo. Kreativne tehnike tako olajšajo ponovno povezavo s telesom, ko je telo »zamrznjeno« zaradi preobremenjujočih spominov, reakcij in občutkov (Malchiodi, 2020, str. 27). Kreativne tehnike uporabijo tudi za vzpostavitev delovnega odnosa z otrokom in kot izhodišče za pogovor. Uporaba kreativnih tehnik je tudi zelo odvisna od same situacije, torej od otrokovih značilnosti, od namena sodelovanja itd. Nekatere strokovne delavke kreativne tehnike uporabljajo pri mlajših, druge pri starejših otrocih. Kreativne tehnike vidijo tudi kot dejavnik motivacije in kot popestritev pogovora. Izkušnja tega, da otrok nekaj počne, izdeluje in ustvarja, lahko posameznika motivira, premesti njegovo osrednjo pozornost, lajša čustveni stres in mu omogoča, da se povsem osredotoči na svoje cilje, namene in vedenje (Malchiodi, 2007, str. 10–11). Tudi Kustec (2016, str. 38) ugotavlja, da je uporaba kreativnih tehnik dejavnost, ki nam omogoči navezati stik v primerih, ko smo skupaj z otroki brez besed. Otrokovo ustvarjanje je tako podlaga za razvijajoči se odnos med otrokom in strokovnjakom (Dodaj, Sesar, Sesar in Vasilj Perković, 2022, str. 2).

○ **Kako pogosto strokovne delavke uporabljajo kreativne tehnike pri svojem delu?**

Štiri strokovne delavke navajajo, da kreativne tehnike uporabljajo pogosto. Med njimi je ena socialna delavka, ostale tri pa so drugih izobrazbenih smeri. Ena socialna delavka zase pravi, da redko uporablja kreativne tehnike. Pogostost uporabe kreativnih tehnik lahko vidimo tudi v tem, da so vse strokovne delavke omenile, da pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme uporabljajo risanje. Kar pomeni, da vse uporabljajo vsaj eno kreativno tehniko. Kustec (2016, str. 188) ugotavlja, da strokovnjaki v poklicih pomoči pretežno uporabljajo kombinacijo več kreativnih tehnik hkrati, pri čemer prevladujeta likovnost in pripovedovanje zgodb. Razlika med strokovnimi delavkami, ki so po izobrazbi socialne delavke, in tistimi, ki so drugih izobrazbenih smeri, se kaže v tem, da so socialne delavke naštele manj različnih kreativnih tehnik, ki jih uporabljajo pri svojem delu. Omenjeno razliko prikazujem na Sliki 1, pri čemer sem krepko poudarila kreativne tehnike, ki so jih naštele tako socialne delavke kot tudi strokovne delavke drugih izobrazbenih profilov.

Slika 1: Odnosno kodiranje uporabe kreativnih tehnik

○ **Kako kompetentne se počutijo strokovne delavke pri uporabi kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme?**

Sedem strokovnih delavk se počuti kompetentno za uporabo kreativnih tehnik pri delu z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme. Od tega so tri strokovne delavke po izobrazbi socialne delavke. Dve strokovni delavki, ki sta po izobrazbi socialni delavki, pa se ne počutita kompetentno in si želita več samozavesti. Devet strokovnih delavk si želi novih znanj glede uporabe kreativnih tehnik. Na sliki 2 lahko vidimo, da se strokovne delavke, ki imajo za sabo več izkušenj strokovnega sodelovanja z otroki, počutijo kompetentnejše glede uporabe kreativnih tehnik kot tiste, ki so na začetku svoje karijerne poti. Iz tega bi lahko sklepali, da kompetentnost in strokovna samozavest naraščata sorazmerno s številom let strokovnega dela z otroki. Podobno pa ugotavlja tudi longitudinalna študija o socialnih delavcih (Burns, Christie, in O'Sullivan, 2019, str. 16), da se po petih letih dela na področju zaščite otrok okrepijo razlogi, zakaj socialni delavci ostanejo na svojem delovnem mestu, hkrati se okrepi njihova vpetost v organizacijo in pridobijo močnejši občutek strokovne samozavesti.

Intervju	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki	Kompetentnost glede uporabe kreativnih tehnik
C	27 let	Se počuti kompetentno
D	23 let	Se počuti kompetentno
A	20 let	Se počuti kompetentno
B	10 let	Se počuti kompetentno
E	7 let	Se počuti kompetentno
G	5 let	Se počuti kompetentno
I	3 leta	Se počuti kompetentno
H	3 leta	Si želi več samozavesti
F	2 leti	Premalo znanja
J	8 mesecev	Si želi več samozavesti

Slika 2: Odnosno kodiranje kompetentnosti pri uporabi kreativnih tehnik

- **Katere prednosti in izzive prepoznava strokovne delavke pri uporabi kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme?**

Strokovne delavke prepoznava prednost kreativnih tehnik v tem, da se otrok ob njih lažje izraža. Tistim otrokom ali odraslim, ki imajo izkušnjo travme, je pogosto težko izraziti svoje doživljanje le z besedami. Pogosto pravijo, da doživljajo »grozo brez besed« (angl. *speechless terror*) (van der Kolk, 2002b, str. 35, kot navedeno v Richardson, 2016, str. 39). Zlasti majhni otroci imajo težave z iskanjem besed za izražanje travme. Richardson (2016, str. 39) pravi, da lahko od otrok in mladostnikov, ki so doživeli razvojno kompleksno travmo, pogosto slišimo, da se ne spomnijo, kaj se je zgodilo. Pravi, da je pomembno, da tega ne prepoznamo kot odpor, saj je otrokom lahko težje dostopati do kognitivnega dela spomina. Ko pa jih prosimo, da narišejo, kar se jim je zgodilo, običajno izrazijo več spominov ter vidike, za katere ni bilo besed, s slikami. Strokovne delavke prepoznava, da s pomočjo kreativnih tehnik krepijo otrokovo moč. Likovnost in igra na primer poudarjata otrokovo zmožnost ustvarjanja in raziskovanja osebnih zgodb z uporabo slik, igrač, lutk in drugih rekvizitov (Malchiodi, 2020, str. 29). Na ta način je umetniško izražanje prijetno in lahko privede do občutkov kompetentnosti in upanja. Umetnost kot proces uporablja ključne koncepte, ki omogočajo prehod od občutkov brezupa in nemoči k upanju (Kozłowska in Hanney, 2001, str. 53). Naslednja prednost, ki jo opažajo strokovne delavke, je, da kreativne tehnike pomagajo sprostiti otroka. Pomirjujoče lastnosti uporabe kreativnih tehnik služijo kot oblike utelešene inteligence, saj posameznikom ponovno predstavijo, kako telo sporoča občutke in čustva, povezana s travmo. Kreativne tehnike tako olajšajo ponovno povezavo s telesom, ko je telo »zamrznjeno« zaradi preobremenjujočih spominov, reakcij in občutkov (Malchiodi, 2020, str. 27). Strokovne delavke dalje prepoznava, da otrok ob uporabi kreativnih tehnik lažje sledi dogovorom, izboljšajo se njegove komunikacijske in socialne spretnosti. Podobno v svoji raziskavi ugotavlja tudi Kustec (2017, str. 91), ko navaja, da strokovnjakinje v poklicih pomoči prepoznava veliko pozitivnih vplivov pri delu z uporabniki, ki uporabljajo kreativne tehnike, npr. izboljšanje komunikacije; krepitev samopodobe, samozavesti, samospoštovanja, samoiniciativnosti, kompetenc, občutkov smisla življenja; večja povezanost s člani skupine; večja aktivna participacija in sprejemanje lastne odgovornosti za svoje življenje.

Kreativne tehnike so v pomoč tudi strokovnim delavkam pri vodenju pogovora in jim omogočajo, da se lažje približajo otroku. Kreativne tehnike omogočajo vpogled v izziv, ki ga ima otrok, saj lahko z domišljijo pogledamo v otrokovo notranjost. Vidimo lahko tisto, kar je v otroku skritega, čemur se izogiba, in ugotovimo, kaj se v otrokovem življenju dogaja iz njegove perspektive (Oaklander, 2007, str. 11). Kreativne tehnike lahko imajo terapevtski učinek, ker

otroku omogočajo, da izkusi varno razdaljo med njimi in bolečino, hkrati pa kreativne tehnike služijo kot dokumentirano pričevanje o lastni bolečini, ki je lahko, če je ob tem prisoten še nekdo, obnovitvena, v smislu osebne bolečine in občutka pravičnosti (Coleman in Macintosh, 2015, str. 24). Kreativne tehnike po mnenju strokovnih delavk popestrijo sodelovanje z otrokom, omogočajo boljše razumevanje travme oz. razširijo perspektivo, otroku omogočajo novo izkušnjo. Kreativne tehnike omogočajo tudi raziskovanje odnosov. Uporaba kreativnih tehnik namreč omogoča strokovnjaku, da otrokove travmatične izkušnje raziskuje v kontekstu otrokovega življenja (Rowe, idr., 2016, str. 6). Po mnenju strokovnih delavk otrok ob uporabi kreativnih tehnik lažje zaupa strokovnim delavkam, kreativne tehnike pa tudi motivirajo otroka za sodelovanje in so način iskanja rešitev. Če je na primer otrok narisal podobo svojega spomina na travmatični dogodek, se lahko njegov odnos do spomina začne spreminjati, ko domišljjsko dela s svojo risbo. Proces izrazne umetnosti je aktiven in živ. Med ustvarjalcem in umetnino, ki nastaja, sta prisotna gibanje in rastoč odnos. Otroka lahko preseneti kakšen element njegove umetnine, nekaj novega in svežega, česar prej ni prepoznal. V tem je možnost preobrazbe, ki ga omogoča uporaba kreativnih tehnik in umetnosti (Richardson, 2016, str. 4).

Nekatere strokovne delavke ne prepoznavajo ovir za uporabo kreativnih tehnik. Medtem ko druge navajajo, da imajo premalo znanja o kreativnih tehnikah, CSD pa se jim ne zdi najprimernejše okolje za uporabo kreativnih tehnik ter se same ne čutijo pristojne za uporabo kreativnih tehnik. Strokovne delavke navajajo, da si pripomočke za kreativne tehnike zagotovijo same. Na nekaterih CSD-jih kreativne tehnike uporablja le psihologinja. Pomembno se jim zdi, da delodajalec prepozna pomen znanj o kreativnih tehnikah. Še posebej pri sodelovanju z otroki, ki se srečujejo s kompleksnimi psihosocialnimi problemi in stiskami, potrebujejo strokovni delavci posvet s kolegi, intervizijo, supervizijo ali timski pristop. In v takih primerih je seznanitev nadrejenega s primerom pomembna in za strokovnega delavca dobrodošla, saj od nadrejenega pričakuje strokovno podporo, usmeritev in pomoč pri dokončni odločitvi (Cink, 2008, str. 7). Pomembno je, da organizacije in vodje ustvarijo pogoje, ki omogočajo zanesljivost strokovnih delavcev, tako da jim zagotovijo čas, čustveno podporo in prostor za jasno in kritično razmišljanje o svojem delu. Strokovni delavci tako začitijo, da imajo podporo, kar jim pomaga, da so tudi sami lahko uporabnikom stalno na voljo in jim zagotovijo odnos, ki jim lahko pomaga spremeniti njihovo življenje (Ferguson, idr., 2022, str. 223). Podobno navaja Treisman (2017, str. 135), in sicer, da bi lahko strokovni delavci za svoje uporabnike z izkušnjo razvojno kompleksne travme ustvarili spodbuden odnos in podporno okolje ter bili zanje »varne roke« in »razmišljujoče glave«, morajo enako čutiti tudi pri svojih vodjih. Vodje morajo biti strokovnim delavcem zgled nudenja podpore.

Strokovne delavke kot ovire za uporabo kreativnih tehnik navajajo, da imajo na splošno premalo časa, konkretno imajo premalo časa za usposabljanje in za samo pripravo na pogovor, hkrati jim uporabo kreativnih tehnik otežujeta organizacija dela in časovna omejenost pogovora z otrokom. Tudi Kustec (2017, str. 92) navaja, da v njeni raziskavi polovica strokovnjakinj v poklicih pomoči prepoznava izzive uporabe kreativnih tehnik predvsem na finančnem, prostorskem, organizacijskem in kadrovskem področju. Poleg tega pa jim izziv predstavljata nezaupanje in nenaklonjenost kolegov, vodstva in celo nekaterih uporabnikov do uporabe kreativnih tehnik. Avtorji Rape Žiberna, Cafuta, Žnidar in Flaker (2020) pa opozarjajo, da so CSD-ji v zadnjih letih podvrženi birokratiziranju in zato izgubljajo strokovno moč. Socialno delo postaja vse bolj ujetnik upravnopravnega in postopkovnega formaliziranja, saj ne moremo več govoriti o prilagajanju postopkov vsebini, pač pa obratno. Udeleženci Skupščine o reorganizaciji centrov za socialno delo (2019) so omenili, da se zdaj usposobljene socialne delavke ukvarjajo predvsem z vnašanjem podatkov v računalnik, zato se ne utegnejo ukvarjati s strokovnim delom (Rape Žiberna, Cafuta, Žnidar & Flaker, 2020, str. 12–19).

Strokovne delavke opažajo, da kreativna tehnika ni zagotovilo za želeni izid in da moramo biti pri izbiri kreativne tehnike previdni. Medtem ko se lahko nekateri otroci, ki so v stiski, obrnejo k igri, da bi se spoprijeli s travmo, pa so lahko pri drugih otrocih tesnobni in ponavljajoči se občutki trdno vgrajeni. Dokler ti otroci ponovno ne pridobijo občutka samoučinkovitosti in občutka obvladovanja svojih reakcij, pri uporabi kreativnih tehnik težko presežejo ponavljajoče se pripovedi o travmi (Malchiodi, 2020, str. 34).

Pri uporabi kreativnih tehnik strokovne delavke poudarjajo, da je lahko izziv to, da uporabimo neprimerno tehniko za določeno vrsto travme ali da napačno ocenimo razsežnost travmatične izkušnje. Strokovna delavka mora upoštevati otrokovo socialno, čustveno in razvojno starost ter njegov tempo in količino sodelovanja s strokovnjakom, ki ga otrok lahko prenese. Stil komunikacije je treba prilagoditi glede na otrokovo razumevanje, želje, metode učenja, kognitivno raven in znanje jezika. Prilagojenost otroku se mora odražati v ureditvi prostora, gradivu, ki je na voljo, in uporabi otroku prijaznega jezika/metafor (npr. metulji v trebuhu, misli, ki se vrtijo kot pralni stroj) ter interaktivnih igrivih rekvizitih (Treisman, 2017, str. 81). Strokovne delavke dodajajo, da je ob napačni izbiri kreativne tehnike ali napačni oceni travmatične izkušnje možna retravmatizacija. Reddemann (2008, str. 98, kot navedeno v Kustec, 2017, str. 77) opozarja, da za nekatere otroke lahko določeni materiali predstavljajo obremenjujoči čutni dražljaj, lahko so obremenjujoče tudi določene barve, oblike, simboli ali zvoki. Travma se namreč vtisne v telo in se ponovno doživi ali podoživi prek telesnih občutkov.

V bistvu se lahko telo spomni tistega, kar želi um pozabiti. To lahko povzroči večjo občutljivost na subtilne čustvene in senzorične opomnike na travmatični dogodek (Treisman, 2017, str. 48).

Strokovne delavke poudarjajo, da moramo biti ob uporabi kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo travme previdni pri interpretaciji odgovorov. Chapman in Appleton (1999, kot navedeno v Kustec, 2017, str. 77) opozarjata, da lahko pri uporabi kreativnih tehnik pride do napačnega razumevanja materiala, kar lahko privede do povečane neorganiziranosti in razdrobljenosti otrokovega doživljanja in čustvovanja. Hkrati pa moramo otroku na začetku pojasniti, da pri uporabi kreativnih tehnik ni pravih in napačnih odgovorov, ter upoštevati njegovo pripravljenost za uporabo kreativnih tehnik. Strokovne delavke navajajo, da otroka nikoli ne silijo s kreativnimi tehnikami. Vsak otrok pride v proces podpore in pomoči z različnimi predstavami, izkušnjami in prepričanji glede umetnosti. Na začetku procesa mu lahko pomaga, da z njim delimo nežne izjave o dovoljenju, kot so: Ni nam treba biti umetniki, plesalci, glasbeniki ali igralci, da uživamo v raziskovanju umetnosti. Zabavaj se. Dovolj si poskusiti stvari, ki jih nisi še nikoli. Ni pravih, napačnih ali popolnih načinov (Richardson, 2016, str. 14).

4. Sklepi in predlogi

4.1. Sklepi

- Strokovne delavke na CSD-jih travmo prepoznavajo po znakih na področju otrokovega vedenja, področju čustev, kognitivnem področju, področju psihosomatike, področju težav v šoli in drugih znakih razvojno kompleksne travme.
- Pri sodelovanju z otrokom z izkušnjo travme strokovne delavke velik pomen pripisujejo odnosu in temu, da se otroku prilagajamo.
- Strokovne delavke pri svojem delu z otrokom z izkušnjo travme največkrat uporabljajo risanje in karte.
- Strokovne delavke si želijo novih znanj o uporabi kreativnih tehnik.
- Strokovne delavke največjo prednost kreativnih tehnik vidijo v tem, da otroku omogočajo lažje izražanje.
- Strokovne delavke kot glavno oviro za uporabo kreativnih tehnik prepoznavajo pomanjkanje časa.

4.2. Predlogi

- Predlagam izvedbo podobne raziskavo na razširjenem reprezentativnem vzorcu centrov za socialno delo iz vse Slovenije, da bi pridobili bolj reprezentativne podatke, ki bi prikazali realnejše stanje glede uporabe kreativnih tehnik na CSD-jih.
- Predlagam raziskavo, ki bi predstavila vidik otrok z izkušnjo razvojno kompleksne travme, ki so imeli izkušnjo uporabe kreativnih tehnik na CSD.
- Predlagam izobraževanje glede uporabe kreativnih tehnik za strokovne delavce na CSD-jih.
- Predlagam, da se na CSD-jih zagotovijo pripomočki za risanje, karte, knjige, materiali, kot sta glina in pesek, ter drugi pripomočki, ki bi jih strokovni delavci lahko uporabljali pri sodelovanju z otrokom.
- Predlagam, da bi poglobitni način pomoči in podpore otroku z izkušnjo razvojno kompleksne travme na CSD-jih potekal na domovih otrok, ker to za otroka predstavlja poznano in varno okolje, hkrati pa se morajo strokovni delavci zavedati pomena odnosa kot ključnega dejavnika v sodelovanju z otrokom z izkušnjo travme.

5. Uporabljena literatura

- Burns, K., Christie, A. and O'Sullivan, S. (2019) Findings from a longitudinal qualitative study of child protection social workers retention: Job embeddedness, professional confidence and staying narratives. *British Journal of Social Work*, 50(5), 1–18. Pridobljeno 6. 6. 2024 s strani <https://cora.ucc.ie/server/api/core/bitstreams/17247125-9e88-4df8-8bea-684c15f54209/content>
- Campana, A. (2011). Agents of possibility: Examining the intersections of art, education, and activism in communities. *Studies in Art Education*, 52(4), 278–91.
- Cassidy, S., Turnbull, S., & Gumley, A. (2014). Exploring core processes facilitating therapeutic change in Dramatherapy: A grounded theory analysis of published case studies. *The Arts in Psychotherapy* 41(4), 353–65.
- Cink, T. (2008). Organizacijski dejavniki stresa v profesiji socialnega dela. *Socialno delo* 47(1/2), 1–21. Pridobljeno 7. 6. 2024 s strani https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Organizacijski_URN_NBN_SI_DOC-FDA1RM08.pdf/2019012409512901/
- Cloitre, M., & Koplewicz, H., S. (2006). *Caring for Kids After Trauma, Disaster and Death: A Guide for parents and professionals*, (2nd ed.). New York: New York University Child Study Center. Pridobljeno 17. 1. 2024 s strani https://www.preventionweb.net/files/1899_VL206101.pdf
- Coleman, K., & Macintosh, H., B. (2015). Art and Evidence: Balancing the Discussion on Arts- and Evidence- Based Practices with Traumatized Children. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 8(1). 21–31. Pridobljeno 16. 2. 2024 s strani https://www.researchgate.net/publication/273576039_Art_and_Evidence_Balancing_the_Discussion_on_Arts-and_Evidence-Based_Practices_with_Traumatized_Children
- Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., DeRosa, R., Hubbard, R., Kagan, R., Liautaud, J., Mallah, K., Olafson, E., & van der Kolk, B. (2005). Complex Trauma in Children and Adolescents. *Psychiatric Annals*, 35(5), 390–398. Pridobljeno 8. 1. 2024 s strani <https://complextrauma.org/wp-content/uploads/2019/01/Complex-Trauma-1-Joseph-Spinazzola.pdf>
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2013). Spoštovanje otroštva. V T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše*. 11–40. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2019). Socialno delo z družino: Soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Dodaj, A., Mikulič, M., Sesar, K., Sesar, D., Smoljan, M., & Vasilj, V. (2022). The Creative Art Therapies in Work with Children and Adolescents with Traumatic Experiences. *The Central European Journal of Paediatrics*. 18(1). Pridobljeno 5. 6. 2024 s strani [file:///C:/Users/tjaal/Downloads/CEJP1-2022-Sesar1%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/tjaal/Downloads/CEJP1-2022-Sesar1%20(1).pdf)
- Drobnič Radobuljac M. & Mešl, N. (2019). Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite. V Leskošek, V., Kodele, T., & Mešl, N. (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem* (202–235). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Družinski zakonik (DZ) (2019). Ur. l. RS, št. 15/17 z dne 31. 3. 2017.
- Ferguson, H., Warwick, L., Disney, T., Leigh, J., Cooner T., in Beddoe L. (2022). Relationship-based practice and the creation of therapeutic change in long-term work: social work as a holding relationship. *Social Work Education*, 41(2), 209–227.
- Ford, J.D., Hartman, J.K., Hawke, J. & Chapman, J. (2008). Traumatic victimization, posttraumatic stress disorder, suicidal ideation, and substance abuse risk among juvenile justice-involved youth. *Journal of Child & Adolescent Trauma* 1, 75–92. Pridobljeno 17. 2. 2024 s strani <https://doi.org/10.1080/19361520801934456>
- Gehart, D. (2007). Creating space for children's voices: a collaborative and playful approach to working with children and families. V H. Anderson, & D. Gehart (ur.), *Collaborative therapy: relationships and conversations that make a difference*. 183– 196. New York: Praeger.
- Geldard, K., & Geldard, D. (2008). *Counselling Children: A Practical Introduction*. London, California, New Delhi, Singapore: Sage Publications Ltd. (tretja izdaja).
- Yaslim, N. (2021). Create through visual art and color play in counseling. Atma Jaya Catholic University of Indonesia. Pridobljeno 12. 3. 2024 s strani https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3935618
- Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD – marec 2022 (2022). Pridobljeno 20. 1. 2024 s strani <https://www.scsd.si/files/katalog%202022%20kon%C4%8Dni.pdf>
- Kliethermes, M., Schacht, M., & Drewry, K. (2014) Complex Trauma. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 23(2). 339–361.
- Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP) (1989). Ur. l. RS, št. 9/92 z dne 20. 11. 1989. Pridobljeno 17. 2. 2024 s strani <https://www.varuh-rs.si/pravni-temelji-cp/ozn-organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah/>

- Kozłowska, K., & Hanney, L. (2001). An Art Therapy Group for Children Traumatized by Parental Violence and Separation. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 6(1): 49–78. Pridobljeno 16. 2. 2024 s strani <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1359104501006001006>
- Kustec, K. (2011). Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu. *Socialno delo*, 50(1), 27–33. Pridobljeno 1. 2. 2024 s strani <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-3BNBNW1H/04faec16-ad4d-42ea-8ec2-f12cc555e4d5/PDF>
- Kustec, K. (2016). Izrazno-ustvarjalni mediji v socialnem delu in sorodnih poklicih pomoči. (*Doktorsko delo*). Pridobljeno 5. 6. 2024 s strani file:///C:/Users/tjaal/Downloads/kustec_klavdija_DIS.pdf
- Kustec, K. (2017). Uporaba izrazno-ustvarjalnih medijev v socialnem delu in sorodnih poklicih pomoči. *Socialno delo*, 56(2) str. 81-98. Pridobljeno 14. 2. 2024 s strani <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-FE1NX6S6/e2d090bf-0e8d-48c1-b2c1-2f7bf4fd1201/PDF>
- Levenson, J. (2017). Trauma-Informed Social Work Practice. *Social Work*, 62(2), 105–113. Pridobljeno 14. 2. 2024 s strani <https://academic.oup.com/sw/article/62/2/105/2937786>
- Levenson, J. (2020). Translating Trauma-Informed Principles into Social Work Practice. *Social Work*, 65(3), 288–298. Pridobljeno 3. 2. 2024 s <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32676655/>
- Levine, A., P. (2008). *Skupaj premagujmo travme in stres. Kako pri otrocih krepimo samozavest in psihično odpornost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Loreman, T. (2008). The image of the child in society. V T. Loreman, *Respecting childhood* (str. 3 – 9). London, New York: Continuum International Publishing Group
- Malchiodi, C. (2015). *Creative interventions with traumatized children*. New York: Guilford.
- Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I*. Visoka šola za socialno delo: Ljubljana.
- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Visoka šola za socialno delo: Ljubljana.
- Mesec, B., Rape, Žiberna, T. (ur.) & Rihter, L. (ur.) (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Načrtovanje raziskave*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Malchiodi, A., C. (2007). *Expressive Therapies*. New York, London: The Guilford Press.
- Malchiodi, A., C. (2020). *Trauma and expressive arts therapy: brain, body and imagination in the healing process*. New York: The Guilford Press.

- Mešl, N. & Drobnič Radobuljac, M. (2019). Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite. V V. Leskošek, T. Kodele & N. Mešl (ur.). *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji*. 202–238. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Morison, L., Simonds, L., & Stewart, S., F. (2022) Effectiveness of creative arts-based interventions for treating children and adolescents exposed to traumatic events: a systematic review of the quantitative evidence and meta-analysis. *Arts & Health*, 14(3), 237–262. Pridobljeno 14. 2. 2024 s strani <https://doi.org/10.1080/17533015.2021.2009529>
- music listening, music therapy, and commercial rap music. *Child and Adolescent Social*
- Oaklander, V. (2011). *Windows to Our Children*. Gouldsboro: The Gestalt Journal Press.
- O'Reilly, L., & Dolan, P. (2016). The Voice of the Child in Social Work Assessments: Age-Appropriate Communication with Children. *British Journal of Social Work* 46(5), 1191–1207. Pridobljeno 21. 3. 2024 s strani <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4985736/pdf/bcv040.pdf>
- Poštrak, M. (1996). Socialno kulturno delo. *Socialno delo*, 35(5), 407–415. Pridobljeno 12. 12. 2023 s strani <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-N38GCSKI/e2edf2c4-8d2f-4feb-917a-44d7c113f07c/PDF>
- Rape, T., Cafuta, I. J., Žnidar, A., & Flaker, V. (2020). Začetna analiza stanja po izvedeni reorganizaciji. *Socialno delo*, 59 (1), 5–27.
- Richardson, C. (2016). *Expressive arts therapy for traumatized children and adolescents: a four-phase model*. New York: Routledge.
- Rowe, C., Watson-Ormond, R., English, L., Rubesin, H., Marshall, A., Linton, K., Amolegbe, A., Agnew-Brune, C., & Eng, E. Art Therapy to Heal the Effects of Trauma Among Refugee Youth: The Burma Art Therapy Program Evaluation. *Health Promotion Practice* 18(1). 1–8. Pridobljeno 6. 6. 2024 s strani https://www.researchgate.net/publication/296638402_Evaluating_Art_Therapy_to_Heal_the_Effects_of_Trauma_Among_Refugee_Youth_The_Burma_Art_Therapy_Program_Evaluation
- Shafir, T., Orkibi, H., Baker, F. A., Gussak, D., & Kaimal, G. (2020). The State of the Art in Creative Arts Therapies. *Frontiers in Psychology*, 11(68). 1–4. Pridobljeno 5. 3. 2024 s strani <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2020.00068/full>
- Spinazzola, J., Ford, D., J., Zucker, M., van der Kolk, B., Silva, S., Smith, S., & Blaustein, M. (2005). National Survey of Complex Trauma Exposure, Outcome, and Intervention for Children and Adolescents. *Psychiatric Annals*, 35(5). 2–7. Pridobljeno 15. 2. 2024 s strani

https://www.researchgate.net/publication/296858604_National_survey_on_complex_trauma_exposure_outcome_and_intervention_among_children_and_adolescents_vol_35_pg_433_2005

- Steele, W. (2003). Using Drawing in Short-Term Trauma Resolution. V Malchiodi, A., C. *Handbook of art therapy*. New York: The Guilford Press. 139–152.
- Stuckey, H., Nobel, J. (2010). The connection between art, healing, and public health: A review of current literature. *American journal of public health*. 100(2), 254–63. Pridobljeno 1.2. 2024 s strani <https://doi.org/10.2105/AJPH.2008.156497> PMID: 20019311
- Šugman Bohinc, L. (1994). Socialno kulturno delo. *Socialno delo*, 33 (4), 317–324. Pridobljeno 1. 2. 2024 s strani <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-OQM8RY/afc5cd65-93c8-4f30-b2b9-db00c41731d3/PDF>
- Šugman Bohinc, L. (2013). Sinergetika učenja in pomoči v šoli. V T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše*. 98–135. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Tourangeau, N., M. (2010). Clinical Social Work: Trauma informed practise and arts base programs. Columbia: University of Northern British Columbia. Pridobljeno 20. 2. 2024 s strani <https://arcabc.ca/islandora/object/unbc%3A17356/datastream/PDF/view> ž
- Travis, R. (2012). Rap music and the empowerment of today's youth: Evidence in everyday
- Treisman, K. (2017). Working with Relational and Developmental Trauma in Children and Adolescents. New York: Routhledge.
- van Westrhenen, N., & Fritz, E. (2014). Creative Arts Therapy as treatment for child trauma: An overview. *The Arts in Psychotherapy* 41(5), 527–534. Pridobljeno 14. 2. 2024 s strani <http://dx.doi.org/10.1016/j.aip.2014.10.004>
- *Work Journal*, 30(2).
- Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI) (2020). Ur. l. 200/2020.

6. Priloge

6.1. Smernice za intervju

- Kako prepoznate razvojno-kompleksno travmo pri otrocih? (Kaj prepoznajajo v vedenju, čustvovanju, odzivih otrok z razvojno-kompleksno travmo?)
- Katera znanja vam pri tem pomagajo?
- Katera znanja bi še potrebovali v povezavi z razvojno-kompleksno travmo, da bi ustreznejše prepoznali razvojno-kompleksno travmo in se nanjo bolje odzvali?
- Kakšne kreativne tehnike poznate in katere uporabljate pri svojem delu?
- V katerih primerih uporabljate kreativne tehnike pri delu z otrokom? Če jih ne uporabljajo, kje so ovire za to?
- Kakšne metode, tehnike in pristope uporabljate za delo z otroki (za lažje sodelovanje)? Ali uporabljate pri sodelovanju z otroki kakšne posebne pripomočke? Katere?
- Kako vidite uporabo kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči z otrokom, ki ima izkušnjo razvojno-kompleksne travme?
- Kako kompetentne se počutite za uporabo kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči z otrokom, ki ima izkušnjo razvojno-kompleksne travme?
- Katera znanja in veščine imate za uporabo kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči z otrokom, ki ima izkušnjo razvojno-kompleksne travme?
- Katera znanja in veščine bi si še želeli pridobiti za uporabo kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči z otrokom, ki ima izkušnjo razvojno-kompleksne travme?
- Kaj so po vašem mnenju prednosti uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku, ki ima izkušnjo razvojno-kompleksne travme?
- Kaj so po vašem mnenju izzivi uporabe kreativnih tehnik v procesu podpore in pomoči otroku, ki ima izkušnjo razvojno-kompleksne travme?
- Kaj ste po osnovni izobrazbi?
- Kaj je vaše trenutno delovno mesto?
- Kako dolgo (približno) že v svoji praksi sodelujete z otroki?

6.2. Odprto kodiranje

Št. izj a	Izjava	Pojem	Kategorija	Nadkategorij a	Tema

v e					
A1	hranjenje,	Težave s hranjenjem	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A2	spanje, počitek,	Težave s spanjem	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A3	pozornost pri budnosti,	Težave s pozornostjo	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A4	odvajanje.	Težave z odvajanjem	Področje psihosomatike		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A5	Najprej se zazna seveda skozi vedenje	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A6	starejši potem kot je otrok, več je potrebe po tem, da se gleda v neke podrobnosti, ker je več besednega zaklada, več izkušenj, avtobiografski spomin deluje in seveda lahko otrok tudi že kaj pove	Odvisno od starosti	Način dela		Način dela z otrokom z izkušnjo travme
A7	takoj je drugačno vzdušje v sami družini	Sprememba vzdušja v družini	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A8	odzivanje odraslih na otroka	Sprememba vzdušja v družini	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A9	Seveda ostajajo drobci izkušenj v spominu, ki so potlačeni	Spomin na travmo	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
A10	v vedenjih se je to pokazalo	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno

					A11 kompleksne travme pri otrocih
A11	Ma bolj kot znanja, izkušnje, kompetence, morda če smo starši tudi sami	Izkušnja lastnega starševstva	Samoizobraževanje		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A12	da imamo pa seveda izobrazbo ustrezno, kjer smo ta znanja pridobivali, raziskovali	Ustrezna izobrazba	Študij		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A13	ključ je zmožnost se z otrokom povezati glede na njegovo starostno obdobje. Da se znamo prilagoditi, ko je majhen, ko še ne govori, pa malo, ko je starejši, pred šolo, potem pa šolski, pol pa še mladostniki. Da smo v tem delu prožni.	Vzpostaviti stik z otrokom	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A14	Jaz mislim, da je zelo pomembno, da smo odrasli zmožni priti v stik s svojim otrokom, v sebi. To pomeni, da znamo biti igrivi, nerodni, takšni in drugačni, smešni, komični na eni strani, da se lahko z njimi povežemo in v njihov doživljajski svet vstopimo na ta način skozi zgodbe pravlјice, risanje, karkoli že počnemo, plešemo, igramo instrument.	Priti v stik z otrokom v sebi	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A15	Potem se pač vnašajo različne komunikacijske tehnike, metode	Komunikacijske tehnike	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A16	Veliko je tega. Tako da lahko samo zbiramo.	Izobraževanja v okviru CSD	Izobraževanje po študiju		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

A17	da je dobro, da se lahko vključimo v različna okolja, kjer se otrok nahaja, živi, igra, dela; doma, vrtec, šola, ne vem klubi, če so kakšne obšolske dejavnosti	Pogled na otroka iz različnih perspektiv	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A18	če govorimo s perspektive centerskega dela, da je res kar zelo dragocen je ta tim, ker ne moreš prihajati do zaključkov, če opazuješ otroka samo posredno	Multidisciplinarnost	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A19	Treba je imeti stik z njim	Vzpostaviti stik z otrokom	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A20	stik s primarnimi skrbniki, s tistimi, ki so v dnevnem varstvu, pa šola	Stik z otrokovimi pomembnimi drugimi	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A21	celovita slika je tukaj zelo pomembna	Celovitost	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A22	Projekcijske tehnike.	Projekcijske tehnike	Druge tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A23	Risanje.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A24	družinsko drevo,	Družinsko drevo	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A25	glasba,	Glasba	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A26	skozi branje pravljic ali poslušanje,	Pravljice	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A27	igranje instrumenta,	Igranje inštrumenta	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik

A28	ples,	Ples	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A29	tudi mlajši otroci igra v peskovniku skozi interakcijo v peskovniku.	Uporaba peskovnika	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A30	Tudi petje	Petje	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A31	Zaradi tega, ker je umetnost, prostor in priložnost za lastno izražanje.	Omogoča lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A32	In, izražamo se pa skozi besedo, gib, zvok in zato je toliko priročna metoda terapevtskega dela ne z otrokom skozi umetnost.	Omogoča lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A33	Risanje.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A34	Družinsko drevo.	Družinsko drevo	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A35	družabne igre.	Družabne igre	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A36	Tako pač se malo zmenimo, kaj bi se recimo igrali.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
A37	Navadno je tako, da mlajši, kot so otroci	Pri mlajših otrocih	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
A38	Se dogovorimo predhodno, da se bomo srečali, se bomo pogovarjali, da želimo spoznati ne, vedno na nek prijazen način, igriv način, in potem damo možnost risanja.	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
A39	Ali pa lutke, lutke so tudi zelo priročne	Lutke	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A40	Ja, mislim zdaj nekih posebnih okvir sicer ni	Ni ovir za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

A41	Ni pa to inštitut, ki bi bil lahko še najbolj primeren kot okolje za izvajanje teh metod	Ni najbolj primerno okolje za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A42	Ampak večinoma se s projekcijskimi tehnikami ukvarja psihologinja centra. Ko opravi razgovor z otrokom, za potrebe postopka, se pravi psihološko mnenje.	Večinoma uporablja kreativne tehnike psihologinja	Izzivi uporabe kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
A43	Tudi nimamo pristojnosti, zato prevzemamo vlogo koordinatorja in potem usmerjamo starše v nevladne organizacije, terapevtske programe, ki so na voljo.	Nimamo pristojnosti za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
A44	Karte,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A45	didaktične igre,	Didaktične igre	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A46	Tabla je tam, flipchart se riše,	Tabla	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A47	so različne družabne igre	Družabne igre	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A48	Te, ki jih poznam in jih jaz sam izvajam, pa niso strukturirani kot diagnostično sredstvo, se počutim čisto kompetentno.	Se počuti kompetentno	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
A49	Terapija z umetnostjo.	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
A50	Prvo kar pride na misel strokovnjaku je pozornost na samega otroka, da se dela plan in stik in komunikacija z njim na način, da dosežeš primerno metodo, da jo lahko prilagodiš otroku	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A51	Se pravi, da ne obupaš, ampak iščeš in se prilagajaš	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z

	vsakemu otroku posebej in njegovim zmožnostim.				izkušnjo razvojno kompleksne travme
A52	Zato se mi zdi, da bolj kot sama tehnika, orodja, ki jih uporabljaš, bolj se mi zdi pomemben ta odnos, pristop strokovnjaka, ki je z otrokom, da ga spoštuješ, dostojanstvo in tako naprej.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A53	potem iščeš malo skozi igro, jezik in potem greš noter v proces pa apliciraš, uporabiš metodo, za katero si usposobljen. To se mi zdi tako najbolj pomembno, da raziskuješ skupaj z njim.	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A54	ker je pomembno vse, kako se otrok odziva ob staršu, brez njega, v igri, sam, ena na ena, ali pa v skupini, in vse to potem spremljaš.	Spremljanje otrokovih odzivov	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A55	Jaz mislim, da zato mora biti tudi obravnava otroka z izkušnjo travme vedno multidisciplinarna.	Multidisciplinarnost	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A56	Ko pa otroka ti pripeljejo nekam, je pa prav, da se zavedaš, da je to pač človek pred tabo, ne nekdo, ki ga boš zdaj ti malo pošimal, uredil, popravil s tem, kar poznaš, to metodo in si prepričan, morda celo malo arogantno ali pa egoistično, da tvoja metoda je pa top za vsako vrsto travme in da ne živiš skozi to zmoto. Da si lahko plastičen, fleksibilen lahko raziskuješ skupaj z otrokom	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A57	In to tudi ne more biti enkrateno, ali pa ne vem 2, 3 srečanja in si pa zdaj že ugotovil za kaj se gre.	Kontinuirano sodelovanje	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
A58	Vedno ga je treba spodbuditi, tisti uvod, jedro, zaključek, pa malo	Spremljanje otrokovih odzivov	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo

	preveriš počutje na koncu, ali boš še prišel, prišla, bi rada še tako kaj spremenila.				razvojno kompleksne travme
A59	Preprosto, da ni prava metoda za vrsto travme. Da ne greš pač v te zmote brez da bi upošteval vrsto travme, ker šele takrat, ko se ti pogovoriš s starši, vidiš, kateri pristop bi bil morda ustrezen.	Uporaba neprimerne tehnike za določeno vrsto travme	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A60	Pa seveda recimo omejitve je, da nimaš na voljo kam ga poslat. Ne vem, da je prva možna 100 km stran ali pa nekaj, kar zahteva stroške. Pol starši ne morejo ali pa se nimajo časa in tako naprej.	Pomanjkanje institucij za pomoč otrokom z izkušnjo travme	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A61	Potem seveda napačna ocena razsežnosti iz travmatske izkušnje, ker te lahko pelje potem čisto v neko neustrezno obravnavo.	Napačna ocena razsežnosti travme	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A62	Ali pa, da se zgodi, da potem pri kakšnem sumu vstopi, policija, sodišče, torej sistem za zaščito otroka ne in potem se lahko otroka izpostavlja nekim situacijam ponovne travme, retravmatizacije. Tudi to ne bi bilo nič v redu za razvoj otroka, ker se samo ojačajo simptomi preko teh vtisov, izpostavljanja, negotove nepredvidljive situacije, pa je otrok samo še slabše potem.	Možnost retravmatizacije	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A63	Da se mu ne moreš posvetiti, kakor bi se moral, zaradi števila primerov, ki jih imaš, morda je premalo kadra za potrebe in smo hitro, potem pri več, ko je pritiska na količino, ne slabše je na strani kakovosti dela.	Premalo časa	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
A64	Malo se informiraš. Priprava je zelo pomembna	Priprava na pogovor z otrokom je pomembna	Načini uporabe kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
A65	Univerzitetni diplomirani kulturolog	Univ. dipl. kulturolog	Izobrazba		Demografski podatki

A66	in doktorant zakonske in družinske terapije	Doktorant zakonske in družinske terapije	Izobrazba		Demografski podatki
A67	Na referatu varstva otrok in družine, konkretno pa področje nasilja v družini	Varstvo otrok in družine	Delovno mesto		Demografski podatki
A68	Najboljše kar 20.	20 let	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
B1	da se vsakodnevno soočam z otroki, ki so doživeli razvojno ravno zaradi tega, ker večinoma so otroci nameščeni v rejništvo zaradi enih zlorablajočih odnosov, razmer v matični družini in ni niti enega otroka, ki bi lahko rekla, da ni doživel razvojne travme, predvsem povezane z odnosom z njihovimi biološkimi starši.	Pogosto prepoznavanje razvojno kompleksne travme	Razvojno kompleksna travma pri otrocih skozi oči strokovne delavke		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B2	In prepoznavam pa to razvojno travmo v otrokovem obnašanju,	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B3	otrokovem doživljanju sveta,	Doživljanje sveta	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B4	otrokovem obračanju k skrbnikom oziroma rejnikom,	Težave v odnosih	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B5	večinoma tukaj izstopajo odklonilna vedenja	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B6	da imajo težave z regulacijo afektov,	Težave z regulacijo čustev	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B7	da imajo težave pri vzpostavljanju odnosov s sovrstniki,	Težave v odnosih	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B8	da so izredno manipulativni.	Manipulativno vedenje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne

					travme pri otrocih
B9	Zelo hitro se razjezijo,	Občutek jeze	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B10	velik se pojavljajo kraje,	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B11	kar je zanimivo, da rejniki ful govorijo o tem, da ne razumejo, da ima njihovo dejanje, če recimo otrok nekaj ukrade ali pa enga udar ali pa ne vem sproži gasilni aparat v šoli, da ima to določeno posledico zaradi njegovega dejanja, tako da velikokrat povezujejo to, da jim nekdo da posledico, al pa da se mu morejo opravičiti, s tem, da so hudobni, da jih ne marajo.	Težave v odnosih	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B12	Potem se pač to, da so doživljali razvojno-kompleksno travmo, sigurno kaže v tem, da ko so žalostni, ko so vznemirjeni, ne poiščejo tolažbe, enga naročja pr rejniških starših,	Težave v odnosih	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B13	v tem, da imajo močno kontrolo čez vse v njihovem okolju.	Želja po kontroli	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B14	Seveda pa hkrati tudi v šoli poročajo učitelji o težavah v koncentraciji,	Težave s pozornostjo	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B15	v tem da težje funkcionirajo v večjem razredu, boljše, če je razred manjši.	Težave v večji skupini otrok	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
B16	Pač se sigurno znanja, ki sem jih nekako pridobila na fakulteti. Jaz sem socialna delavka drugač.	Študij socialnega dela	Študij		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo

					razvojno kompleksne travme
B17	Zdaj jaz sem se potem tudi naprej izobraževala no, tako da jaz sem zaključila specializacijo zakonske in družinske terapije, doktorski študij, kjer sem raziskovala navezanost otrok v rejništvu in posvojitvi	Študij doktorske in družinske psihoterapije	Študij		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B18	Pomagajo mi absolutno znanja, jaz sem bila na izobraževanju tudi v Ameriki za diadično razvojno psihoterapijo, kjer je prav pač psihoterapevtsko delo z razvojno travmo.	Izobraževanje iz diadično razvojne psihoterapije	Izobraževanje po študiju		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B19	Na mesečni bazi sodelujem s svojo supervizorko, tko da, ki je pač theraplay terapevka in DDP terapevka (diadična razvojna psihoterapija), iz tujine.	Znanja iz supervizij	Izobraževanje po študiju		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B20	Se pa zdaj trenutno izobražujem še naprej za theraplay terapevko	Izobraževanje iz theraplay psihoterapije	Izobraževanje po študiju		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B21	kakšne take terapevtske aktivnosti, ki pa vseeno malo sprostijo telesno potem. Tako se mi zdi, da to področje telesa, ne samo verbalizacija, je izredno pomembno	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
B22	in tukaj se mi zdi, da so kakšne take mogoče igre terapevtske, ki lahko pomagajo pri enem sproščenem odnosu	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
B23	in tudi pri enmu iskanju stika med rejnikom, pr tem, da sploh otrok je zmožen enga odnosa.	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
B24	Poznam in pri svojem delu predvsem uporablja pristop PACE, se pravi playfulness,	Pristop PACE	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno

	acceptance, curiosity pa empathy.				kompleksne travme
B25	vedno znova se zanimam za njegov svet celostno, ne samo tiste stvari, ki jih je takrat narobe naredil.	Celovitost	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B26	Poskušam res graditi z njim odnos,	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B27	tako da sem tudi vsako tedensko, al pa vsakomesečno z njimi v stiku,	Kontinuirano sodelovanje	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B28	na eni igrivosti na tem,	Igrivost	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B29	da sem zelo zelo radovedna,	Radovednost	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B30	nič obsojajoča, da sprejemam, karkoli že naredil.	Sprejemanje	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B31	Jaz se ne poslužujem niti slučajno kognitivno vedenjskih tehnik, niti slučajno enih kaznovanj in time-outov, in tega, to res odsvetujem, tako da in sem izredno empatična.	Empatija	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B32	In potem veliko pa da smo vedno znova v odnosu.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B33	potem pa sem rekla theraplay aktivnosti in to so take preproste igrice, ki	Theraplay aktivnosti	Druge tehnike	Vrste uporabljenih	Uporaba kreativnih tehnik

	spodbujajo temu otroka k temu, da spušča kontrolo, pa da se uči odnosa.			kreativnih tehnik	
B34	recimo spuščamo v balončke milne, in potem rečem, zdej se pa samo z enim prstom dotakni in jih probi čim več,	Spuščanje milnih balončkov	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B35	ali pa se skrivamo, pa se potem iščejo	Igranje skrivalnic	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B36	ali pa leži na tleh, pa imamo, da malo zaznava okolico,	Tehnike sproščanja	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B37	ali pa ne vem si pihata bombažne žogice	Uporaba žogic	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B38	Tudi povezano z enim mindfulnessom.	Tehnike sproščanja	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B39	sem izredno terenska, da vedno znova pač obiskujem te otroke v njihovem domačem okolju. Recimo lih učer sem bila cel popoldan na terenu in smo šli z 2 fantoma hodit en hrib, in to se mi zdi ena taka tehnika dela, da jih obiskujem njihovem domačem okolju in njihove družine.	Sodelovanje z otrokom na njegovem domu	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B40	Recimo ene 5 je takih primerov, ko na prehodu iz rejniške v posvojiteljsko družino, tako da tukaj uporabljam program By your side.	Program By your side	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B41	so taki primeri, da potrebujejo tedensko spremljanje in tedensko uporabo tehnik, ki jih moram klicati, k so kle pri meni, ko so problemi ne vem zelo akutni z biološkimi starši	Pogosta uporaba	Pogostost		Uporaba kreativnih tehnik
B42	Ne ovir ni. Mislim, da vsaj tukaj na tej enoti sem popolnoma svobodna, kaj uporabljam in kako in ni	Ni ovir za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo		Mnenje strokovnih delavcev o

	nobenih ovir in je eno zaupanje iz strani vodstva, da uporabljam take stvari, ki so v korist otroku.		razvojno kompleksne travme		kreativnih tehnikah
B43	Risanje je pri men vedno znova zraven.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B44	To je, da rišemo srce in zid, okrog srca pa prisposodob, zakaj ima take obrambne mehanizme in zakaj se jih poslužuje,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B45	potem da rišemo možgane, pa potem spominske kartice v možganih, kaj zaseda kup prostora.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B46	list papirja pa svinčnik imam vedno zraven	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B47	da prepoznaviš, da se zavedaš, kje si trenutno, te kej v trebuščku ščipa, te kej roke ščemijo, vrat. Sva glih zanč z enim fantkom, aha, krivdo čutiš, kje jo pa čutiš in je tako pobarval cel telo čiš črn.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B48	Včasih rišemo genogram,	Genogram	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B49	družinsko drevo.	Družinsko drevo	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B50	Jaz mislim, da moramo biti kreativni pri svojem delu, tudi meni bi bilo dolgčas, če ne bi imela teh znanj,	Popestri sodelovanje z otrokom	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
B51	meni to pač pomaga, da zmorem otroka začutit in da me ni strah pogovora z njim. Da, vem, da karkoli že bo, na čem moram začeti, moram začeti na varnosti in potem se počasi stvari odpirajo, da moramo graditi odnos, in sigurno te tehnike pri tem absolutno pomagajo.	V pomoč strokovnemu delavcu	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

B52	Skoz bolj absolutno	Se počuti kompetentno	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
B53	Vsekakor pa ne bi rekla, da obvladam in brez supervizorke absolutno ne bi zmogla, js se vsakič ko mam supervizijo še kej novga naučim.	Želi si novih znanj	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B54	Theraplay	Znanja iz Theraplay izobraževanja	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B55	By your side	Znanja iz By your side izobraževanja	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B56	DDP	Znanja iz diadične razvojne psihoterapije	Pridobljena znanja		
B57	relacijska družinska terapija	Znanja iz študija relacijske družinske terapije	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B58	pa socialno delo	Znanja iz študija socialnega dela	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B59	Mislim da je ta theraplay,	Znanja iz Theraplay izobraževanja	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B60	By your side,	Znanja iz By your side izobraževanja	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B61	Nurturing attachment	Znanja iz Nurturing attachment izobraževanja	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
B62	Jaz mislim da to učenje teh tehnik ti omogoča en velik globji tudi teoretski vpogled v to, s čim se soočajo, kaj sploh je razvojna-travma, kaj sploh je, kaj sploh pomeni, da je otrok to doživljou in s kakšnimi oškodovanostmi pride v ta svet, v en drug svet.	Omogočajo boljše razumevanje travme	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
B63	Seveda so tu, ker ti ne moreš nikol rečt, da te bo ta kreativna tehnika pripeljala do tega in tega rezultata. A	Kreativna tehnika ni zagotovilo za željeni izzid	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo		Mnenje strokovnih delavcev o

	ne, vedno znova so izzivi. Poskušaj iz ene strani, druge, iz tretje strani, z eno stvarjo, pa vidš, aha ne, to ne bo šlo, tuki bi mogla drugače.		razvojno kompleksne travme		kreativnih tehnikah
B64	okej ta otrok je doživel razvojno kompleksno travmo, ampak kaj to točno zanj pomeni, jaz vedno znova si rečem, treba je pristopiti individualno	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
B65	Niti ne prinese ista kreativna tehnika pri različnih otrocih isti rezultat, en se bo vsedu v naročje rejniku pa zjokal, en pa bo lahko ostal mrtvo hladen dim, pa bo reku, nč se me to ne dotakne.	Kreativna tehnika ni zagotovilo za željeni izzid	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
B66	Diplomirana socialna delavka,	Univ. dipl. socialna delavka	Izobrazba		Demografski podatki
B67	pa doktorca zakonske in družinske psihoterapije.	Dr. zakonske in družinske psihoterapije	Izobrazba		Demografski podatki
B68	Rejništva in posvojitve.	Rejništva in poveljitve	Delovno mesto		Demografski podatki
B69	10 let.	10 let	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
C1	Prepoznavam težave v vsakdanjem funkcioniranju otrok	Vsakdanje funkcioniranje	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C2	Na kognitivnem področju prepoznavam predvsem podoživljanje in vsiljevanje spominov, pojavljanje flash-backov v obliki besed, slik, vonjev	Podoživljanje travme	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C3	misli in skrbi o morebitni ponovitvi travmatičnega dogodka, o tem, da se bo zgodilo nekaj groznega, pričakovanje nevarnosti,	Skrbi	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C4	disociativnost.	Disociativnost	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C5	Pri čustvih prepoznavam preplavljanje z emocijami,	Preplavljenost s čustvi	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne

					travme pri otrocih
C6	kot so strah in stopnjujoč se strah, do paničnega strahu,	Občutek strahu	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C7	zaskrbljenost,	Občutek zaskrbljenosti	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C8	tesnoba,	Občutek tesnobe	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C9	sram,	Občutek sramu	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C10	občutek manjvrednosti	Občutek manjvrednosti	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C11	in krivde,	Občutek krivde	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C12	jeza,	Občutek jeze	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C13	razočaranje,	Občutek razočaranja	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C14	pomanjkanje občutka varnosti,	Pomanjkanje občutka varnosti	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C15	žalost,	Občutek žalosti	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C16	anticipatorna tesnoba.	Občutek tesnobe	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno

					kompleksne travme pri otrocih
C17	Pri vedenju opazim pretirana opreznost,	Opreznost	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C18	stalna pripravljenost na morebitno grožnjo,	Stalna pripravljenost na grožnjo	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C19	izogibanje,	Izogibanje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C20	nemirnost, nezmožnost sprostitve,	Nemirnost	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C21	samopoškodovalno vedenje,	Samopoškodovanje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C22	jokavost,	Jokavost	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C23	grizenje nohtov,	Grizenje nohtov	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C24	težave s spanjem, kot je nezmožnost zaspati, prebujanje, nočne more	Težave s spanjem	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C25	jecljanje,	Jecljanje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C26	tremor,	Tremor	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih

C27	spolno neprimerno vedenje.	Spolno neprimerno vedenje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C28	Vidi se tudi v psihosomatiki, recimo bolečine v trebuhu,	Bolečine v trebuhu	Področje psihosomatike		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C29	slabosti,	Slabost	Področje psihosomatike		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C30	glavobol,	Glavobol	Področje psihosomatike		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C31	siljenje na bruhanje,	Bruhanje	Področje psihosomatike		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C32	razbijanje srca.	Razbijanje srca	Področje psihosomatike		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C33	In tudi učne težave,	Učne težave	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C34	na primer odkrenljiva pozornost, s težavo spremljajo pouk, odtavajo v mislih, težave pri zapomnitvi učnega gradiva,	Težave s pozornostjo	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C35	niso sigurni vase.	Nesigurnost vase	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
C36	Vsa znanja, ki sem jih pridobila v teku formalnega izobraževanja na fakulteti,	Študij psihologije	Študij		Znanja o travmi
C37	kasnejša strokovna izobraževanja in izpopolnjevanja v obliki seminarjev,	Seminarji	Izobraževanje po študiju		Znanja o travmi

C38	samoizobraževanje na primer branje člankov, knjig,	Branje strokovne literature	samoizobraževanje		Znanja o travmi
C39	videoprispevki,	Ogled videov	samoizobraževanje		Znanja o travmi
C40	največ pa sem pridobila v teku usposabljanja za vedenjsko kognitivno psihoterapijo.	Usposabljanje za vedenjsko-kognitivno psihoterapijo	Izobraževanje po študiju		Znanja o travmi
C41	Znanja o posamičnih konkretnih pristopih, primernih za obravnavo travme, kot je EMDR, na telo usmerjena psihoterapija,.... Tisto, kar se je razvijalo v zadnjem obdobju in se je v praksi pokazalo kot signifikantno za obravnavo travme.	Psihoterapevtska znanja	Željena znanja		Znanja o travmi
C42	Psihologi uporabljamo standardizirane psihodiagnostične tehnike in metode, za katera velja posebna zaščita pri uporabi	Standardizirane tehnike	Druge tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C43	kot so prosta risba	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C44	genogram,	Genogram	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C45	ekozemljevid,	Ekozemljevid	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C46	karte razpoloženja,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C47	delovni listi	Delovni listi	Druge tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C48	Razne kreativne tehnike uporabljam kar veliko	Pogosta uporaba	Pogostost		Uporaba kreativnih tehnik
C49	Uporabljam jih za sprostitev in razbremenitev otroka ali situacije/vzdušja,	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C50	za vzpostavitev delovne aliance in zaupanja,	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C51	kot izhodišče za pogovor,	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C52	otroku omogočajo, da se izrazi drugače, ne zgolj z	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z		Mnenje strokovnih

	besedo, omogoča, da lažje izrazi svoje občutke in misli,		otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		delavcev o kreativnih tehnikah
C53	omogoča mu ponazoritev oz. vpogled v problem, vizualno,	Omogoča vpogled	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C54	omogoča mu ustvarjalno izražanje,	Omogoča lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C55	meni omogoča lažje spoznavanje, ocenjevanje otrokovega notranjega sveta v različnih okoljih ali različnih odnosih.	V pomoč strokovnemu delavcu	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C56	Imajo tudi terapevtsko vrednost.	Terapevtski učinek	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C57	Ne uporabljam tehnik, ki jih ne poznam in v njihovi uporabi nisem dovolj sigurna vase	Previdnost pri izbiri vrste kreativne tehnike	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C58	ali tehnik, ki so neprimerne za otrokovo starost in zmožnosti.	Previdnost pri izbiri vrste kreativne tehnike	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C59	Previdnost pri interpretaciji odgovorov ali izdelkov otroka.	Previdnost pri interpretaciji	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C60	Ne smemo siliti s tehnikami, saj lahko odnos postane tudi premalo strokoven in do otroka zavajajoč.	Ne silimo s kreativnimi tehnikami	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C61	Uporabljam prosto risbo,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	
C62	pobarvanke,	Pobarvanke	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C63	razne delovne liste	Delovni listi	Druge tehnike	Vrste uporabljenih	Uporaba kreativnih tehnik

				kreativnih tehnik	
C64	vprašalnike, kot je na primer vprašalnik o stikih,	Vprašalniki	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C65	uporabljam karte spoznavanja,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C66	karte čustev,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C67	genogram,	Genogram	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C68	ekozemljevid.	Ekozemljevid	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C69	Tudi kakšne družabne igre,	Družabne igre	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C70	za namene dobrega sodelovanja	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C71	in ohranjanja motivacije otroka	Za motivacijo	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C72	ali tudi kot razbremenitev,	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C73	kot je spomin ali enka.	Družabne igre	Druge tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C74	Uporabljam tehnike sproščanja, kot so razne dihalne tehnike in progresivna mišična relaksacija za otroke.	Tehnike sproščanja	Druge tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C75	kot so nedokončani stavki,	Nedokončani stavki	Druge tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C76	igra vlog,	Igra vlog	Uprizoritvene kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C77	risanje družine,	Risanje	Likovne kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C78	Hiša,	Risanje	Likovne kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C79	drevo,	Risanje	Likovne kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C80	oseba,	Risanje	Likovne kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C81	risanje drevesa,	Risanje	Likovne kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik

C82	avtoportret.	Risanje	Likovne kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C83	razni vprašalniki in lestvice, na primer Moja čustva do, Vprašalnik o travmatiziranosti otrok in mladostnikov, PIE....	Vprašalniki	Druge tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C84	katero uporabiš in kdaj, pa je odvisno od namena sodelovanja, na primer podajanje mnenj na primer za sodišče-ocenjevanje; ali osebna pomoč otroku-terapevtski vidik	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C85	in odvisno od situacije, recimo posebni dogodki, kriza, vzpostavljanje odnosa, ohranjanje motivacije za sodelovanje, razbremenitev...	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnike		Uporaba kreativnih tehnik
C86	Menim, da sem kompetentna, za vse tehnike in metode dela, ki jih uporabljam, sem se usposabljala in preizkusila v praksi.	Se počuti kompetentno	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
C87	V letih dela sem se izobraževala in usposabljala tudi za uporabo kreativnih tehnik (seminarji, delavnice, kontinuirano izobraževanje)	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C88	Nabor tehnik, ki jih uporabljam, mi trenutno zadostuje in ne vidim potrebe po tem, da si se morala priučiti še kakšnih drugih-novih kreativnih tehnik.	Ne želi novih znanj	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
C89	Pri delu z otroki si ne znam predstavljati dela brez uporabe teh tehnik, poleg seveda pogovora.	Pogosta uporaba	Pogostost		Uporaba kreativnih tehnik
C90	Otroci potrebujejo nekaj, kar jim dvigne motivacijo za sodelovanje,	Motivirajo otroka za sodelovanje	Prednosti		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C91	pa tudi drugačne načine izražanja, ne samo verbalno komunikacijo v smislu pogovora, vodenega intervjuja ali podobnih	Omogoča lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

	oblik verbalne komunikacije.				
C92	Delo z otrokom, ki ne bi vsebovalo teh tehnik, bi se mi zdelo preveč suhoparno, birokratsko, monotono.	Popestri sodelovanje z otrokom	Prednosti uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C93	Uporaba kreativnih tehnik meni osebno pomeni, da se kot odrasla oseba skušam približati otroku skozi kanale njegovega načina doživljanja in razmišljanja sveta ustvarjalno, odprto, igrivo,	Omogočajo, da se približamo otroku	Prednosti uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C94	s čimer pa potem dosežem tudi nek terapevtski učinek.	Terapevtski učinek	Prednosti uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C95	Izziv je v prvi vrsti imeti dovolj časa, da se lahko usposabljaš za uporabo teh tehnik	Premalo časa za usposabljanje	Izziv uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C96	Da delodajalec prepozna pomen teh znanj za tvoje delo ter ti takšna usposabljanja omogoči.	Prepoznavanje pomena znanj o kreativnih tehnikah s strani delodajalca	Izziv uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C97	Da imaš dovolj časa, da se pripraviš na pogovor z otrokom, tudi to, katere tehnike boš vključil	Premalo časa za pripravo na pogovor	Izziv uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C98	in da niso časovno omejen glede trajanja pogovora.	Premalo časa za pogovor z otrokom	Izziv uporabe kreativnih tehnik		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
C99	psihologinja	Univ. dipl. psihologinja	Izobrazba		Demografski podatki
C100	Delam kot psihologinja na CSD	Psihologinja na CSD	Delovno mesto		Demografski podatki
C101	Ves čas zaposlitve, kar je že polnih 27 let.	27 let	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
D1	navezanost otroka na starša oziroma na mamo, tako da mi je to en pokazatelj	Navezanost na starše	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D2	Tudi to, kako otrok funkcionira vedenjsko in	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno

					kompleksne travme pri otrocih
D3	pa seveda tudi čustveno,	Težave v čustvovanju	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D4	v smislu tega, ali ima izbruhe,	Težave z regulacijo čustev	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D5	ali se zna pomirit.	Težave z regulacijo čustev	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D6	Oziroma tud, kako rešuje stvari, ali se zateče po pomoč, ali je zelo malo potrebe po stiku, takrat, ko ni v dobri koži.	Način reševanja stiske	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D7	Zdaj, če razmišljam, z vidika, niti nimam tega zavestno ozaveščenega v smislu, da bi to takoj povezovala s travmo oziroma mi niti ni toliko pomembno, mi je pa pomembno ta način, kako potem tudi pristopim do otroka.	Otrokova travma ni fokus sodelovanja	Razvojno kompleksna travma pri otrocih skozi oči strokovne delavke		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D8	Tudi v isti družini opazim različne potrebe otrok, na primer v stiski,	Način reševanja stiske	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D9	kot sem že rekla, eni otroci se umaknejo, nočejo stika, se skrijejo nekam,	Način reševanja stiske	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D10	na primer eni otroci zelo pokažejo čustvene izbruhe	Težave z regulacijo čustev	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D11	in ne znajo, bom rekla se obvladovati, lahko poškodujejo sebe ali pa drugega.	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih

D12	Moj način dela je res tak, sploh na začetku, da jim dam dobro izkušnjo odnosa.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D13	to da da sem prisotna za njega takrat, ko imava stik, karkoli se dogaja.	Sprejemanje	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D14	Ampak ja, gre ravno za to res prisotnost, ko si tam za njega, bom rekla zmožnost tudi doživetja in razumevanja skozi tisto kar se mu dogaja.	Empatija	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D15	Če je otrok mejčkn, je sledenje igri, biti tam, zrcaljenje.	Zrcaljenje	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D16	V tej smeri gre tudi možnosti varnega odnosa, varnega odziva	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D17	v smislu, da se ne prepleteš, ko je frustriran, ampak mu pomagaš to balansirat, zregulirat.	Pomoč pri regulaciji čustev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D18	Če so pa mladostniki, je podobno, ker tudi mladostniki velikokrat ima to potrebno, da nekdo je tam in zdrži.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D19	Vse ostalo se mi zdi, da se samo še nadgradimo tako, da se učimo novega vedenja.	Učenje novih vedenj	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D20	Ravno ta prisotnost, izkušnja odnosa, ko si tam za njega, ker velikokrat starši niso zmogli, ali pa ne znajo ali pa so bili odklonilni, ali pa	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

	zavračajoči ali pa tudi mogočene nasilni.				
D21	Tukaj je res ta del mojega dela popravek, da vseeno pa v življenju dobi izkušnjo nekoga, ki je bil zraven za njih, tudi ko niso dobro.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D22	Teorija navezanosti,	Znanja o navezanosti	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D23	tudi znanje o travmi, tudi kako travma deluje oziroma kako je v našem telesu, kako to potem izkazuje skozi vedenje.	Znanje o travmi	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D24	Mogoče tudi ta del, da ne gremo po travmi, ampak da dejansko krepimo otroka v teh zdravih načinih, novih izkušnjah, novemu vedenju, nekako daš tudi možnost drugačne ga reševanja.	Učenje novih vedenj	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D25	Seveda pa se mi zdi, da prvi ključni del je pa ravno ta, da tako otroci kot odrasli, ki niso imeli te izkušnje, dobijo izkušnjo, da jih nekdo vidi in doživi.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D26	Jaz mislim, da je delo na sebi ključno, niti ne toliko znanja. V smislu, koliko imaš ti stvari pošlihtane pri sebi, ker jaz moje prepričanje je, ima vsak človek kakšne slabe izkušnje, ki so se mu zgodile v otroštvu in vsi nosimo določene travme v sebi. Delo na sebi pa ravno v tebi zahteva, da se ti zavedaš svojih triggerjev, da se ti ne dogajajo stvari in ti ne retravmatiziraš svojih uporabnikov zato, ker ti nimaš ozaveščene oziroma predelane. Oziroma sej mogoče je to zelo nerealno, kar sem rekla, ampak	Delo na sebi	Samoizobraževanje		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

	vseeno, da si v tem zavedanju in da zmoreš razmejevati, ko se to zgodi, da ti razumeš, kaj se je zgodil, da se zavedaš svojih projekcij, svojih transferjev, kontratransferjev v odnosu tako z otrokom kot starši. Če ti tega nimaš pošlihtanega, ti nobeno znanje ne pomaga. Konec koncev ti lahko tudi učiš, ampak hkrati delaš škodo. In dobijo spet novo izkušnjo, slabo izkušnjo.				
D27	Bi bilo fino da smo odprti za to, da se učimo različnih pristopov in jih potem tudi utrjujemo v delu, prepoznat kaj mojemu uporabniku, staršu, otroku ustreza.	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D28	Na primer kot sva se prej pogovarjali o teoriji navezanosti, enmu avoidant človeku bog ne daj, da se mu približuješ. Ne in tukaj je ta kompleksnost izrednega pomena. Pa dejansko si fleksibilen in si odprt za različne pristope.	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D29	Meni zelo blizu je delo na čustveni ravni, kar pomeni, da delamo na tej regulaciji.	Pomoč pri regulaciji čustev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D30	Poznam delo s kartami, različne pač imam; čustvene, kognitivno-vedenjske karte,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D31	potem tudi različne pripovedovanje zgodbic	Zgodbe	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D32	ali pa mogoče kocke,	Kocke	Druge tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D33	bolj v smislu tega povezovanja	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D34	in razbremenitve.	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

D35	E41	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D36	Potem mogoče to jaz ne uporabljam, ampak zelo veliko nagovarjam mladostnike, naj pišejo o tem, kaj se jim dogaja, kaj doživljajo.	Pisanje dnevnika	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D37	Potem tudi kakšno risanje, ampak ne v smislu tega, kaj je pravilo, ampak bolj v smislu tega, kako si, kaj bi zdaj, kaj se s tabo dogaja.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D38	Tudi no okej, to smo tudi mel na fakulteti v pač to risanje eko-zemljevida,	Ekozemljevid	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D39	Genograma.	Genogram	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D40	Z otroki se bolj poslužujem tega druženja, te razbremenitve, v smislu tega, da sedim in dam otroku prostor, da se on odloči, kaj bi se šla, pa kaj se greva.	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D41	Ne vem, sestavljanje puzzel.	Didaktične igre	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D42	Kar se tiče pa pri mladostnikih, je pa tako, da se velikokrat poslužujem kart.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D43	Ker pa opažam, da mladostniki nimajo velikokrat stika z odraslo osebo. Tako da, svoje delo doživljam, ali pa razumem tudi skozi ta spekter, da mladostniku dam možnost, da ob meni vzpostavi, se uči vzpostavljanja in razbremenitve skozi odraslo osebo, v tej smeri povezovanja in zaupanja.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D44	In te karte so lahko velikokrat ena iztočnica, da mogoče prideva do kakšnega problema, pa mogoče se takrat odpre, ali	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

	pa mogoče da se znotraj tega naredijo določeni premiki, da govori o takih vsakdanjih stvareh, kaj se mu dogaja, kako se počuti.				
D45	So te karte pripomoček, da lahko spelješ obisk ne na tak rigidni in odrasel način ampak v flowu mladostnika.	Za popestritev sodelovanja z otrokom	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D46	Kar se pa tiče risanja, pa velikokrat želim izvesti od mladostnika, kaj je tisto, kar rad počne, kar pomeni, da potem jih nagovarjam, da v odnosu z mano potem to počne, ali rišemo ali da sem jaz kot učenec, pa me on uči risat, tako v tej smeri, nimam kakšnih posebnih znanj glede tega.	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D47	Bolj je mišljeno v okviru tega stika, otrokove izkušnje odnosa.	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D48	Uporabljam tudi za razbremenitev. Otroci velikokrat nimajo nikogar, ki bi mu povedali, da se jim nekaj dogaja in pol ta način tudi je lahko en del razbremenitve, sprotne razbremenite.	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D49	mogoče je vzpostavljanje odnosa bolj počasno in bolj previdno, bolj pozorno, v smislu tega, da sem pozorna na odzive, na to, kako se otrok odziva in sem tudi bolj pozorna, da se prilagajam, da se otrok ne počuti ogroženega.	Spremljanje otrokovih odzivov	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D50	Ker koncev tudi celjenje travme je povezano s tem, da dobi dobro izkušnjo odnosa, da ima nekoga, ki ga razume, čuti, validira.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D51	Veliko delam tudi na tem, da normaliziram in validiram čustva.	Pomoč pri regulaciji čustev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

D52	Se mi zdi, da to nam tok manjka in se velikokrat zgodi, da ljudje res ostajajo sami, se počutijo, da jih noben ne razume.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D53	Bolj gre res v tej smeri, da sem pozorna na odzive in da prilagajam in tudi svoj način, kako se približat, da sem previdna.	Spremljanje otrokovih odzivov	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D54	In pa tudi če je kakšen odziv tak malo bolj, da res prepoznam svoje slepe pege,	Regulacija lastnih odzivov	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D55	da otrok res dobi izkušnjo regulacije, in s tem tudi otroka učiš, kako hendlat svoja čustva.	Pomoč pri regulaciji čustev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D56	Je pa to proces, to, bom rekla, ni enkrat.	Kontinuirano sodelovanje	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D57	Niti ne razmišljam, ali je otrok doživel travmo.	Otrokova travma ni fokus sodelovanja	Razvojno kompleksna travma pri otrocih skozi oči strokovne delavke		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
D58	Na primer jaz imam eno družino, ko so otroci doživel alkoholizem očeta in so travmatizirani, se vidi. Ampak odziv vsakega otroka je drugačen. Je tudi to zelo zanimivo, kako so prevzeli določene vloge, preživetvene vloge v družini.	Preživetvena vloga	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
D59	Na sprehod grem tut.	Športne aktivnosti	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D60	Tut žogam se z otrokom.	Športne aktivnosti	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik

D61	Tko res prilagajanje otroku, v smislu tega pač dobre izkušnje odnosa in povezovanja in da je nekdo tam za njega.	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D62	Tako da ja, čisto odvisno, koga imam pred sabo, ali gre za mejhnega otroka, mladostnika, ali je travmatiziran.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D63	Mislim, da je to zelo dobra vstopna točka za začetek odnosa, na primer, sploh če otrok je zavračajoč, pa če ne želi sodelovanja, je to lahko zelo dobra vstopna točka za vzpostavljanje odnosa.	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D64	Drugi del, bom rekla, sploh te karte, ko so vsakdanja vprašanja bom dejansko že lahko za odpiranje velik tem, ki jih mladostniki doživljajo. Lahko se odpirajo različne teme, ki jih mladostniki doživljajo ali pa otrok v šoli in ne upa povedati in na primer to je lahko ena taka vstopna točka, da pride do tega.	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D65	Druga stvar je tudi širjenje percepcije, razumevanja določene situacije, da se ga uči, da lahko je tudi drugačen način, pogled.	Za boljše razumevanje situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
D66	Te tehnike ti lahko dajo tudi določen okvir, ker kdaj se lahko tudi zelo zgubiš v tej zgodbi družine, in tukaj ti lahko dajo določen okvir, da se ne zgubiš. Tako da meni osebno mi pomagajo.	V pomoč strokovnemu delavcu	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
D67	Tako da ne želim biti omejena na te stvari, me podprejo takrat, če zmanjka besed ali pa vsebine.	V pomoč strokovnemu delavcu	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
D68	Lahko rečem, da se počutim kompetentno za to. Skozi to, ker res balansiram svoje osebne izkušnje s	Se počuti kompetentno	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

	svojimi strokovnimi znanji, nenehno se usposabljam.				
D69	Jaz mislim, da je to skupek vsega. Sigurno so kakšna izobraževanja.	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D70	Vem, da v preteklosti sem se izobraževala za terapevtsko delo s peskovnikom.	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D71	Je pa tudi en del, ki je pa moj, v smislu, da veliko uporabljam tudi to, kar sem jaz uporabljala kot mama, ko sem vzgajala svoje otroke, pa jih še vedno vzgajam.	Izkušnja lastnega starševstva	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D72	Vedno so znanja dobrodošla,	Želi si novih znanj	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D73	sigurno risanje, bom rekla bl razumevanje tega,	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D74	mogoče tudi uporabil kakšnih drugih kart, ane, tega je ogromno.	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
D75	To odpre nek prostor, kjer lahko potem sodelujemo s tem otrokom,	Omogočajo, da se približamo otroku	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
D76	je tut nek okvir oziroma način vzpostavljanja stika oziroma odnosa.	V pomoč strokovnemu delavcu	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
D77	Otrok dobi novo izkušnjo,	Otroku omogočijo novo izkušnjo	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
D78	kreativne tehnike, bom rekla, so pripomoček, da otrok pride do rešitve znotraj sebe pa mogoče mi niti ne vemo, da je pršou.	So način iskanja rešitev	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
D79	Kar se pa tiče bom rekla minusov, je pa ravno to, da izgubimo občutek	Rigidnost kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo		Mnenje strokovnih delavcev o

	za življenje, da smo zlo lahko okupirani v te okvirje, k nas lahko zelo omejujejo. Ta rigidnost je lahko zelo problematična. Tako se mi zdi, da so te tehnike lahko zelo pripomoče, ne bi pa smele bit edino orodje za delo z ljudmi. Treba je vključiti tudi življenjsko komponento v smislu spontanosti.		razvojno kompleksne travme		kreativnih tehnikah
D61	Magistra socialnega dela.	Mag. socialnega dela	Izobrazba		Demografski podatki
D62	Mobilna služba	Mobilna služba CSD-ja	Delovno mesto		Demografski podatki
D63	23 let	23 let	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
E1	Kaže se ja v vedenjih, ki so lahko agresivna	Agresivno vedenje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
E2	ali pa izstopajoča, delikventna,	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
E3	na drugi strani pa so tu mladostniki, ki pa so vase zadržani,	Zadržanost	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
E4	anksiozni,	Občutek tesnobe	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
E5	samomorilne misli	Samomorilne misli	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
E6	samopoškodovanje	Samopoškodovanje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
E7	Dostikrat se zgodi tudi, da je opazen ta vzorec nekega medgeneracijskega prenosa travme. Ko v bistvu delamo	Medgeneracijski prenos travme	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne

	z družino na centru za socialno delo že dlje časa in potem vidimo, ko se iz generacije v generacijo neke stvari prenesejo, so podobni odzivi oziroma da se tudi na vedenju mlajših generacij ponavljajo neke stvari oziroma da je to že nek družinski vzorec				travme pri otrocih
E8	Jaz bi prvo poudarila, da je to lahko hitro zanka, da se ne vem strokovni delavec postavi v vlogo terapevta, kar mi nismo, in da je pomembno, da prepoznavamo in pa da znamo tudi usmeriti na potem pravno stroko, ki se lahko s travmo oziroma s to globino travme pri otroku spopade, ker če tu nismo mi dovolj kompetentni in vzamemo to kot nek proces, da bomo mi to reševali, mislim, da hitro lahko izgubimo namen naše pomoči in ne nudimo uporabniku toliko, kot bi lahko, oziroma to, kar dejansko rabi, ne.	Poznati omejitve našega dela	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E9	se mi zdi, da kar mi lahko delamo, je, da prepoznavamo njihova čustva, občutke, da skupaj z njimi o tem govorimo, da tudi oni poimenujejo svoje občutke, se soočijo z njimi, jim dajo ime in potem se naučijo z njimi v bistvu jih regulirati, z njimi živeti	Pomoč pri regulaciji čustev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E10	za razreševanje travm pa jaz vedno pravim, da to morajo biti strokovnjaki, ki so za to usposobljeni, tako da dostikrat ali gre tu za če je le možna kaka psihoterapija, ki je ponavadi ne vem, ni tako pogosta, kot bi si želeli, da bi bila.	Poznati omejitve našega dela	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E11	Mi pa kot support družini	Delo z družino	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno

					kompleksne travme
E12	in prepoznavanje, in tista prva vstopna točka, kjer sploh prepoznamo in dobimo in opazimo otroka s to izkušnjo.	Prepoznavanje travme	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E13	Sigurno, ker ta znanja vedno pridejo prav. Tudi družba se spreminja. Travme so različne, raznolike, kažejo se na različne načine,	Nova znanja so dobrodošla	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E14	zdaj tudi čas, ki ga imamo mi namenjen našemu delu z uporabniki, ampak precej je birokracije in drugih del. Ne in tu jaz vidim malo sivo polje,	Veliko birokracije	Izzivi sodelovanja z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E15	v nekem mogoče bolj kontinuiranem oziroma še bolj kontinuiranem, bolj skoncentriranem delu se mi zdi, da lahko več stvari opaziš, na več stvari si pozoren, večjo širino zajameš, kot pa zdaj z razmerami, ki jih imamo.	Ni kontinuiranega sodelovanja	Izzivi sodelovanja z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E16	Sicer delamo s tem, kar imamo, največ kar lahko. Ampak če bi se to razmerje tega dela birokracije in dejanskega dela z uporabniki eno na ena nekoliko spremenilo oziroma razporedilo na drugačen način, bi tudi tu bilo več možnosti, da bi lahko dejansko boljše spoznavali uporabnike, imeli čas, da bi se lahko o vsem tem pogovarjali in raziskovali skupaj z njimi.	Premalo časa za uporabnike	Izzivi sodelovanja z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E17	In ko pridem do ne vem žalovanja, vem, da moram še svoja znanja toliko okrepit, da bom bolj suverena tudi pri pogovoru s tem otrokom, ampak ne, ker je se mi zdi procentualno recimo pri meni frekvenca otrok, ki so doživeli takšno ali	Znanja o temah, s katerimi se redkeje sreča	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

	drugačno nasilje, večja, kot recimo otrok, ki gredo čez proces žalovanja in se mi zdi, da potem ne namenjam toliko niti svojega znanja oziroma ne usmerjam, ker bolj pobere to drugi del.				
E18	Ampak vem pa, da ko se s tem srečam, pa se moram tu krepiti, in to se mi zdi, da je pol ves čas, ker je vsak primer drugačen in je takrat od strokovnega delavca in njegove ažurnosti odvisno, koliko in na kak način se bo v to dal, da se bo krepil.	Nova znanja so dobrodošla	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E19	Jaz sem po izobrazbi socialna pedagoginja, tako da meni so kreativne tehnike precej blizu.	Naklonjenost uporabi kreativnih tehnik	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E20	Sama sem jih dosti, mislim, sem jih spoznavala že tekom faksa,	Znanja iz študija socialne pedagogike	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E21	pa tudi kasneje pri delu	Izkušnje pri delu	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E22	in jih tudi se trudim zdaj čim bolj vpeljat	Pogosta uporaba	Pogostost		Uporaba kreativnih tehnik
E23	Uporabljam različne kartice,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E24	kinetični pesek,	Uporaba peska	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E25	imam stavke za dokončanje,	Nedokončani stavki	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E26	žogice,	Uporaba žogic	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E27	listke z asociacijami v bistvu s pojmi, ki se potem navezujejo na to.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E28	Od teh kartic tudi imam nekaj različnih, bolj take, ki so osredotočena na čustva in razpoloženja, potem do	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik

	takih, ki so ne vem z nekimi abstraktnimi ilustracijami. Druge so čist fotografije, kot neka izhodišče za pogovor.				
E29	Risanje.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E30	Različni delovni listi,	Delovni listi	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E31	dnevnik, pisanje dnevnika.	Pisanje dnevnika	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E32	Tudi kakšne različne kocke,	Kocke	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E33	pa včasih tudi malo eksperimentiram, sploh glede na potrebe otrok. Da čim bolj izhajam iz tega, kar jim je blizu.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E34	Jaz, vedno ko pridejo na razgovor, že v začetku, ko se predstavim, ko povabim mladostnika, otroka, da se mi predstavi, predstavim tudi jaz sebe. Izhajam iz tega, da se na tak način približamo en drugemu in tudi v okviru tega povem, da sem sama precej kreativna v tem smislu, da ima kreativa, da je to del mene, da me to veseli in da tudi uporabim pri delu in potem jih povabim, če je to tudi njim blizu.	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E35	Če je nečesa preveč, da me opozorijo ali pa jim kaj ni tak blizu, da se potem ne čutijo, pa tudi sami kaj predlagajo, kaj bi jim pa bilo.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E36	Pogosto jih tak tudi uvodoma, da recimo začnemo, če so pripravljeni, da začnemo s kako tako igro ali pa spoznavno	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

E37	ker se mi zdi dobro izhodišče za pogovor, ki odpira teme, da neko širino,	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E38	potem pa čisto po občutku.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E39	No včasih, ko vidiš, da res ne vem, ni energije, ni aktivnosti in pol ne silim.	Ne sili s kreativnimi tehnikami	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E40	Je pa potem sproti tudi glede na temo, ki se pogovarjamo in na kak način lahko približam.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E41	Ne, zdaj ne vem, ko se pogovarjamo kaj o družini s katerim mladostnikom, mislim, zdaj imam primer, ko je neka specifika v odnosih, uporabljam kar nekaj tega kinetičnega peska in postavljanje figuric, da jih potem postavlja, da preigravamo, da ne vem, gledava odnose, na tak način no, da si lažje nekaj stvari predstavljajo.	Za boljše razumevanje situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E42	Risanje je pa tudi tak univerzalno, ko se mi zdi da lahko kot sproščanje,	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E43	lahko pa skozi risbo tudi odpreš teme za pogovor in	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E44	ne vem tudi risanje varnega prostora dostikrat uporabim pri mladostnicah predvsem, ker se mi zdi, da je kar dosti tega, teh strahu, anksioznosti, skrbi in da potem je prišel nek varen prostor, ki si ga predstavljajo.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E45	Tak da, čisto odvisno od potreb posameznika,	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E46	raziskujem skupaj z njimi, kaj jim je pač blizu, kaj jim je pomembno in glede na počutje v bistvu v tistem dnevu.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E47	Samo jaz delam na tem, da otrok sploh pride v stik s tem, da ozaveš svoja čustva,	Pomoč pri regulaciji čustev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E48	da ima možnost spregovoriti o svoji travmi,	Otroku damo možnost, da spregovori o travmi	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z

					izkušnjo razvojno kompleksne travme
E49	da ustvarjava skupaj nek varen in zaupen prostor, da lahko stvari pove.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E50	In da potem tem čustvom, dava ime in se pogovarjamo, kaj z njimi vse lahko naredimo za to, da sami sebe zavarujemo in načeloma tudi druge pri določeni vedenjih.	Pomoč pri regulaciji čustev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E51	Ne ker tako, kot sem že v začetku poudarila, ne vidim nas v vlogi, oziroma se mi zdi, da bi bila krivica do oseb s travmo, če bi postavljali v vlogo terapevtov in se spuščali v globine, če nimamo dovolj znanja, da bi take globine tudi zaključili oziroma, da bi skupaj z osebo zaključevali stvari, naredili zaključke in da jih ne puščamo same s še hujšimi občutki, če odpiramo neke travmatične rane.	Poznati omejitve našega dela	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
E52	ampak recimo pri mladostnikih opažam, da dosti stvari lažje prepoznavajo skozi to simboliko, ker sem jim že razvija tudi to abstraktno razmišljanje in povezujejo. Na kartici je recimo narisano morje in povezujejo in s spomini in s svojo izkušnjo in tudi z nekimi svojimi lastnostmi.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E53	Ampak to je res potrebno, da potem vodiš ta pogovor z vprašanji, se osredotočaš na fotografijo, ki jo izbrali in kaj ta fotografija njemu pomeni, kaj ta simbolika njemu predstavlja, kje sebe vidi, kje vidi druge	Omogoča vpogled	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E54	In potem lahko zelo raziskuješ na ta način in se	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z		Mnenje strokovnih

	mi zdi, da jim je to res eno tako pomagalo za razmišljanje in za pripovedovanje, ker tak se kdaj zgodi, ko ne vem probaš, na suho, če tako rečem, brez pripomočka, z vprašanjem, je dostikrat odgovor: ne vem ali pa ne znam povedat.		otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		delavcev o kreativnih tehnikah
E55	S pomočjo kakih teh pripomočkov pa se mi zdi, da vseeno dobijo nek okvir, ali pa neko pomagalo, da izrazijo svoje občutke, da izrazijo svoja razmišljanja in jim je potem to lahko tudi eno vodilo, da odpirajo neke teme.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E56	Ja kompetentna v tem smislu ja, da sem kreativna in da pač sama iščem različne metode, različne pripomočke, različne materiale, različna gradiva, ki jih potem lahko otrokom oziroma mladostnikom ponudim glede na njihove interese, močna področja. Tu se čutim, da ja, in v tem kontekstu mogoče kdaj katero uporabim, ampak res v te neke osnovne namene spoznavanja, raziskovanja, poimenovanja, regulacije.	Se počuti kompetentno	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
E57	To se mi zdi, da tudi strokovnemu delavcu so tudi to pomagala lahko, pripomoček, ne samo pripomoček kot mladostniku, za njegov stik sam s sabo, ampak tudi nam, kot za vodenje pogovora, na koncu koncev ne, ker tudi potem vprašanja usmerjaš glede na pomagalo, ki ga imaš. In ti da nekaj večji občutek varnosti, tudi strokovnemu delavcu, po mojem na tak način lahko ne.	V pomoč strokovnemu delavcu	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E58	Ampak je res fajn pa, da ne glede na pripomoček, ki ga imaš ali, je to, ne vem, pesek, karte, žogice, da se	Previdnost pri interpretaciji	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo		Mnenje strokovnih delavcev o

	preverjajo stvari, da se sprašuje, da se postavljajo odprta vprašanja, da ne označimo stvari glede na svoje občutke, da ne predvidevamo že vnaprej, kaj to otroku pomeni, ampak da skupaj z njim to preverjamo, da ga sprašujemo.		razvojno kompleksne travme		kreativnih tehnikah
E59	Da nismo označujoči, da ne vem, da ne postavljam vprašanj v tem smislu, da njegovi odgovori niso pravilni, ampak da jim to damo vedet, da sprejemamo njegove odgovore, da tu ni pravilnih in napačnih odgovorov, da ne ocenjujemo. To se mi zdi, da so otroci dostikrat obremenjeni. Da bodo narobe odgovorili, ampak da jim to že v začetku, kot neka pravila pojasnimo. In potem se mi zdi, da se tudi lažje sprostijo.	Pojasnim »pravila« uporabe kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E60	Pa moram reči da vsake toliko pa se res kje kakšno najde,	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E61	nedavno nazaj je ravno bila analiza otroške risbe, zelo koristno izobraževanje.	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E62	Ta risba in to področje risanja, umetnosti v bistvu, to me zanima ja.	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E63	Tako da ja mogoče to raziskovanje skozi umetnost, v smislu ustvarjanja, risanja, slikanja in podobno, ja.	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
E64	Prednost je sigurno to, da lažje vzpostavimo stik z otrokom,	Omogočajo, da se približamo otroku	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E65	da jih hitreje privabimo v pogovor,	Motivirajo otroka za sodelovanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

E66	da jim damo širino za razmišljanje in hkrati tudi za pripovedovanje.	Razširijo perspektivo	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E67	Lahko so tudi dobro pomagalo v smislu raziskovanja odnosa med staršem oziroma v družini in pol pač različna kombinacije stars-otrok, starša med sabo. Ker tudi odrasli pogosto ne znajo, ne znamo ozavestiti tega, kar čutimo in poimenovati in potem zreguliral. Tako, da je lahko tu veliko pomagalo in tudi v bistvu kot neko povezovalno sredstvo pri delu z družino. Ker na tak način, kdaj tudi komaj prvič iskreno spregovorijo o sebi in o svojih odnosih, je fajn do drugega, v bistvu se učijo komunicirati na nek način.	Omogočijo raziskovanje odnosov	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E68	da otrok dobi neko potrditev svoja kreative oziroma občutek, al pa krepitev nekih močnih točk, sposobnosti, razmišljanja	Krepitev otrokovih moči	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E69	Da se tudi krepí v izražanju.	Krepitev komunikacijskih spretnosti	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E70	V bistvu, ko mora pripovedovati, da krepí svoja komunikacijske sposobnosti,	Krepitev komunikacijskih spretnosti	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E71	socialne spretnosti	Krepitev socialnih spretnosti	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E72	moramo biti previdni, kako daleč gremo tudi z vprašanji, da ne gremo pregloboko, če tega ne znamo potem ustrezno in primerno zaključiti, da še uporabnik vedno ostane varen in da ni še stiska večja. Iz neke radovednosti	Previdnost pri interpretaciji	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

	se kaj hitro lahko zgodi, če nismo previdni in če nismo dovolj subtilni za to, da prepoznavamo uporabnikove potrebe v tistem trenutku, sploh pri otrocih, je to lahko velik riziko, da ne povzročamo še večje stiske,				
E73	ali pa kot sem že prej mogoče rekla, da smo pozorni na to, da ne predvidevam odgovorov in delamo sami zaključkov prehitro, da stvari preverjamo, da sproti sprašujemo.	Previdnost pri interpretaciji	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E74	Pa tudi ne vem, da otroku, ki ima težave z pisanjem, ne damo za napisat 3 strani spisa.	Previdnost pri izbiri vrste kreativne tehnike	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E75	Mislim, da smo res pozorni na to in izhajamo iz tega, da izbiramo ta kreativne metode, ki lahko otroka še dodatno okrepijo, ne pa pri njem povzročajo še mogoče dodatno stisko in tudi primerno razvojnem obdobju. Da ne vem za najstnike sigurno malo drugače kot za otroka. Da mu pač prilagodimo temu, kaj jih zanima, na kak način.	Previdnost pri izbiri vrste kreativne tehnike	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
E76	magistra profesorica socialne pedagogike	Mag. prof. socialne pedagogike	Izobrazba		Demografski podatki
E77	Obravnava otrok in mladostnikov	Obravnava otrok in mladostnikov	Delovno mesto		Demografski podatki
E78	svetovanje, osebna pomoč kot storitev	Osebna pomoč	Delovno mesto		Demografski podatki
E79	pomoč družini za dom	Pomoč družini za dom	Delovno mesto		Demografski podatki

E80	Moja cela delovna doba, 7 let	7 let	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
F1	kar se pa tiče teh pogovorov znotraj teh razvez, mnenj sodišč, razgovorov z otroki pa v bistvu jih usmerjam na našo psihologinjo in ona opravi razgovore. Tako kot sem prej rekla, ker ima v bistvu več znanja, kako pridobiti mogoče take informacije, predvsem kadar gre za neke bolj take kočljive zadeve, kot je nasilje v družini, takrat v bistvu najraje pa ne samo jaz, ker smo 3 sodelavci, ki delamo na tem področju. Vsi 3 v bistvu naj v takih zadevah pošiljamo potem kar k njej na pogovore otroke, tako, ker se sami mogoče ne čutimo tako to kompetentne.	Pogovore z otrokom opravlja psihologinja	Razvojno kompleksna travma pri otrocih skozi oči strokovne delavke		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
F2	Zdaj, če so kaki starejši najstniki mladostniki, potem tudi mogoče mi kak del prevzamemo. No sploh če niso tako zapletene situacije v družini, potem mi prevzamemo, ampak ti razgovori v bistvu potekajo na ta način, da ne gremo tako v ta del ali so kake travme v družini, se ne dotikamo tega, se v bistvu držimo bolj teh nekih splošnih vprašanj. Kar se tiče zaznavanja staršev, počutja v družini, tako na ta način, mogoče ne gremo tukaj v neke take stvari.	Otrokova travma ni fokus sodelovanja	Razvojno kompleksna travma pri otrocih skozi oči strokovne delavke		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
F3	ker sem socialna pedagoginja, je poznavanje	Poznavanje travme je bolj laično	Razvojno kompleksna travma		Sodelovanje z otrokom z

	travme z moje strani bolj laično, nekih izobraževanj na tem področju nimamo. Imamo sicer določeno izobraževanje iz kake razvojne psihologije ali pa kaj v tem smislu, ampak mi tega pri delu mogoče ne uporabljamo toliko ker mogoče, vsaj jaz osebno zdaj zase govorim, se ne počutim tako kompetentno na tem področju, da bi lahko zdaj govorila o prepoznavanju neke travme pri otrocih		pri otrocih skozi oči strokovne delavke		izkušnja razvojno kompleksne travme
F4	To hočem povedati, da tudi jaz tako čutim, da ne morem posegati mogoče v neke zelo take težke situacije brez da vzpostavim nek odnos najprej ne	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnja razvojno kompleksne travme
F5	In ker so ti razgovori tako omejeni in jih ni tok velik, tudi tega odnosa mogoče velikokrat ne uspem vzpostaviti in mogoče tudi ne posegam pol v neke take situacije.	Ni kontinuiranega sodelovanja	Izzivi sodelovanja z otrokom z izkušnja razvojno kompleksne travme		Sodelovanje z otrokom z izkušnja razvojno kompleksne travme
F6	neki je v bistvu znanje, ki sem ga jaz pridobila čez svoj študij,	Študij socialne pedagogike	Študij		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnja razvojno kompleksne travme
F7	nekaj mogoče tudi izkušnje na tem delovnem mestu, ki sem jih pridobila.	Izkušnje na delovnem mestu	Samoizobraževanje		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnja razvojno kompleksne travme
F8	Pa v bistvu tudi nekaj iz teh izobraževanj,	Izobraževanja v okviru CSD	Izobraževanje po študiju		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnja razvojno kompleksne travme
F9	pa tudi v bistvu neke laične izkušnje. No, ker pač, če berem kej tako v prostem	Branje strokovne literature	Samoizobraževanje		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnja

	času o teh stvareh, pa malo kombiniram.				razvojno kompleksne travme
F10	Mislím, definitivno se tako, kot sem že takoj na začetku povedala se na tem področju ne čutim dovolj kompetentno.	Poznavanje travme je bolj laično	Razvojno kompleksna travma pri otrocih skozi oči strokovne delavke		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
F11	podpore in tukaj jaz lahko ponudim neko čustveno podporo, v tem smislu razumevanja	Empatija	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
F12	pa v bistvu predvsem usmerjanja družin, mladostnikov v bistvu neke bolj primerne oblike pomoči.	Usmerjanje družin v druge oblike pomoči	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
F13	No, se mi zdi, da je zelo pomembno, da se mi zavedamo omejitev neke svoje stroke in da je bolje, da jih pač usmerjamo nekam drugam, kjer mogoče sami nismo tako močni.	Poznati omejitve našega dela	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
F14	Drugače pa so bile kake karte ja,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F15	kako prepoznavanje čustev.	Prepoznavanje čustev	Druge tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F16	Tudi risanje je bilo,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F17	plastelin	Plastelin	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F18	Ampak tako, kot sem rekla, mislim, jaz bi zelo rada te stvari počela, ampak se mi zdi, da zaradi količine zadev pač ne gre.	Premalo časa	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F19	Razgovori so res tako samo pogovori, izmenjave informacij,	Časovna omejenost pogovora z otrokom	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo		Mnenje strokovnih delavcev o

			razvojno kompleksne travme		kreativnih tehnikah
F20	kar se tiče nekega bolj kontinuiranega dela, je pa v bistvu jih vedno usmerjamo izven ali v storitve na centru ali pa v neke zunanje institucije, kjer mogoče lahko se ukvarjajo z otroci in mladostniki na ta način.	Ni najbolj primerno okolje za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F21	Je pa bi rekla, da pri nas oseba, ki dela te stvari, se pravi naša psihologinja.	Večinoma uporablja kreativne tehnike psihologinja	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F22	Jaz se ne čutim dovolj kompetentno, da bi lahko delala z nekom, ki ima neko travmo ali pa da bi delala na tem, da bi v bistvu, ali da bi prepoznavala to travmo. Mi sicer ja, ponudimo to neko čustveno podporo, ampak da bi pa prav konkretno se s tem ukvarjali, pa pač ne.	Nekompetentnost za delo z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme	Izzivi sodelovanja z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
F23	Karte,	Risanje	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F24	plasteline,	Plastelin	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F25	risanje,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F26	tudi kakšne družabne igre,	Družabne igre	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F27	mogoče ja tudi fotografije.	Fotografije	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F28	da bi bilo to neko mogoče, bolj neko strnjeno izobraževanje	Strnjeno izobraževanje	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F29	ker imaš dela toliko, tudi nimaš časa iti na izobraževanja, tudi	Premalo časa za usposabljanje	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo		Mnenje strokovnih delavcev o

	mogoče, ko so neke izobraževanja na to temo		razvojno kompleksne travme		kreativnih tehnikah
F30	Fajn, bi bilo, da bi bila to neka strnjena izobraževanja, kjer bi mi pridobili to znanje, kako prepoznavati, kakšne tehnike uporabljat.	Strnjeno izobraževanje	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F31	da na centru verjetno ni samo pri nas tako, ampak da smo zelo obremenjeni s količino stvari in kompleksnostjo zadev	Premalo časa	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F32	Vsi imamo tako različna izobraževanje, definitivno smo imeli tudi to zdaj.	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F33	Kakšne so te tehnike, recimo, kako vstopiti v pogovor z otrokom, ne vem, na kakšen način pridobivati neke informacije, katere kreativne tehnike lahko uporabljamo, tako, da to ja.	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
F34	Prednost je definitivno ta, da mogoče pri otrocih, ki se mogoče težje verbalno izrazijo, ali pa prepoznavajo svoje čustva, ubesedijo svoje čustveno stanje, da v bistvu preko teh kreativnih tehnik lahko marsikaj dobiš.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F35	Pa mogoče manj vstopaš tako na nek preveč agresiven način v prostor otroka, da dobiš res mogoče na tak subtilen način določene informacije, brez da je otrok pretirano izpostavljen. Recimo to naša psihologinja dela ravno na ta način. Mi vseen dobimo neke informacije, ki so zelo pomembne, ki so verodostojne, po drugi strani pa otrok mogoče se ne počuti tok pod pritiskom, ogrožen in tako stisnjen v kot, tako da to je definitivno prednost.	Omogočajo, da se približamo otroku	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F36	Pa se mi zdi, da je tudi v bistvu to lahko nek lažji	Popestri sodelovanje z otrokom	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z		Mnenje strokovnih

	način mogoče, da je bolj sproščeno, sploh pri mlajših, ki so še bolj igrivi, jim je igra blizu,		otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		delavcev o kreativnih tehnikah
F37	lahko na ta način tudi lažje vzpostaviš nek odnos.	V pomoč strokovnemu delavcu	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F38	količina dela,	Premalo časa	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F39	manj znanja mogoče tudi na tem področju	Premalo znanja o kreativnih tehnikah	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
F40	Socialna pedagoginja.	Dipl. socialna pedagoginja	Izobrazba		
F41	otroci mladostniki s težavami v odraščanju brez kaznivih dejanj, pa mnenja sodišču glede varstva koristi otrok, predhodna svetovanja	Obravnava otrok in mladostnikov	Delovno mesto		Demografski podatki
F42	zdaj že skoraj 2 leti	2 leti	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
G1	Vse kar odstopa ne.	Vse, kar odstopa	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G2	To se pravi v njihovem čustvovanju, da se vidi.	Težave v čustvovanju	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G3	Ja, to se pravi, če opravljam razgovor z otrokom, kar mi pove sam.	Kar otrok pove	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G4	Seveda mi mormo poznati tudi širše okoliščine družine, kje otrok živi, kako starša funkcionirata, ali gre za nasilje,	Okoliščine otrokovega življenja	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G5	glede navezanosti na enega, drugega starša ali se že kaže, da po tem ali postane otrok enemu staršu lojalen.	Navezanost na starše	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne

					travme pri otrocih
G6	Se pravi iz čustvovanja,	Težave v čustvovanju	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G7	vedenja otroka,	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G8	ko so neka taka odstopanja, ki so za njega neugodna ali ogrožajoča ali pa za ostale, da kaže, da je odklonilen,	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G9	vedenjsko, problematičen v šoli.	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G10	Ne, to se kaže že potem ne lahko iz družinske dinamike .	Sprememba vzdušja v družini	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
G11	Tako da sigurno znanje travme,	Znanje o travmi	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G12	terapevtska znanja.	Psihoterapevtska znanja	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G13	psihologija.	Znanja iz psihologije	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G14	Pri našem delu je zelo pomembno non stop izobraževanje.	Nova znanja so dobrodošla	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno

					kompleksne travme
G15	Terapevtska znanja, katerokoli smer, da je dobrodošlo pri delu za družino.	Psihoterapevtska znanja	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G16	Imaš tudi kaj z glino	Glina	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G17	s peskovnikom, figurice ponazarjajo družinske člane pa igrajo ja figurice,	Uporaba peskovnika	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G18	lutke.	Lutke	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G19	Kaj še lahko, s kartami mogoče tudi lahko.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G20	Pol so pa že te da izrezujejo razne stvari, pa lepijo tudi lahko na nek plakat.	Kolaž	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G21	To smo imeli znotraj kemplerja tudi kreativne tehnike,	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G22	ampak to uporabljat na centru, je težje.	Ni najbolj primerno okolje za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
G23	Uporabljam edino karte, kjer so narisana čustva.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G24	Ampak to je spet za tiste, ki so večji.	Pri starejših otrocih	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
G25	Uporabljam te neke karte prijateljstva, ki so sicer za reševanja sporov.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G26	Saj pravim odvisno od sposobnosti otroka, odvisno od pripravljenosti otroka, ker je enkrat bolj razgovor.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

G27	Pa uporabljam še tiste tud so za starejše vprašalniki	Vprašalniki	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G28	ali pa termometer čustev, to	Termometer čustev	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G29	ali pa recimo dokončaj stavke, da so eni določeni stavki, ko morajo potem dokončat.	Nedokončani stavki	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G30	To je čisto odvisno od pripravljenosti otroka, koliko je pripravljen govoriti, kako je pripravljen sodelovati, koliko se odpre, koliko je sproščen, kaj mu pomaga.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
G31	Kar se tiče, mojega dela, sigurno premalo časa ne, ker opravi razgovor z otrokom enkrat,	Časovna omejenost pogovora z otrokom	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
G32	če bi večkrat bi, lahko večkrat se česa poslužila, v bistvu gre pa za en kratek čas.	Redko uporabi kreativne tehnike	Pogostost		Uporaba kreativnih tehnik
G33	Če bi konkretno, kako pristopimo, sigurno z neko senzibilnostjo, dobiti najprej informacije, pol pa z nekim občutkom senzibilnostjo do tega otroka,	Empatija	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G34	da se ga ničesar ne sili, če izpoveduje mnenje, ampak da se samo enostavno pač pusti, se ga spodbuja, vendar se ga ne sili, da pove, da izrazi tisto, kar želi. In to je to,	Sprejemanje	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G35	da zdaj mu spet ne povzročaš neke travme, občutka nekega neugodja še dodatno ja, saj to je vsem jasno povedano tudi.	Ne povzročamo retravmatizacije	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G36	Tudi staršem predhodno povemo, da ne skušajo nič vplivati, sicer otroku razložijo, čemu je namenjen postopek, da se oni ne odločajo, da se jih	Delo z družino	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

	nič ne sili, da povejo sam tisto, kar želijo. Skratka, tudi starše pripravimo na to, kako naj otroka pripravijo.				
G37	Tako da najprej v uvodnem razgovoru vedno neke vrste bolj vsebina, ki naj bi otroka spustila, se pogovarjamo o vsebinah, ki so nevtralne, ali o šoli, ali o tem, kar rad počne, na ta način se bo z, da se otroka malo sprosti, da ga malo spoznaš, potem pa greš postopoma, glede na dinamiko in njegove odzive, čustvovanje, vidiš, ali se že sprostil tako, da v bistvu vstopaš v odnos z otrokom, postopoma, počasi, z neko senzibilnostjo.	Spremljanje otrokovih odzivov	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
G38	Karte,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G39	slikovno gradivo za izražanje,	Fotografije	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G40	al pa da riše,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G41	al pa kako pobarvanko,	Pobarvanke	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G42	tudi na list papirja nariše,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G43	ali pa včasih tudi ne vem si izbere kako igračo, pa da se lahko igra, ali pa da kaj zraven prinese.	Otrokove igrače	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
G44	To je zdaj odvisno spet od otroka, to, kar mi starši najprej, kar mi starši povejo, kakšne informacije imam jaz od prej, od njih ali s strani šol, pa s strani drugih inštitucij, pol pa na	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

	podlagi tega se pa pol pripravim.				
G45	Sprostijo jih,	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
G46	potem v določenih primerih, tudi lažje izrazijo, recimo ko narišejo, kako bi opisali mamo, ato. Tudi lažje pol povejo ali pa lažje razložijo. Mogoče jim to pomaga izraziti njihovo mnenje, tako da je dobrodošlo.	Kot izhodišče za pogovor	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
G47	Se počutim,	Se počuti kompetentno	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
G48	samo se mi zdi, da bi vsekakor rabila še sigurno. Dobrodošla so nova znanja.	Želi si novih znanj	Željena znanja		Uporaba kreativnih tehnik
G49	Ja še mogoče bolj poglobljeno bolj terapevtski pristopi.	Psihoterapevtska znanja	Željena znanja		Uporaba kreativnih tehnik
G50	Pomaga sprostiti,	Pomagajo sprostiti otroka	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
G51	mu pomaga izraziti počutje, mnenje, želje, izraziti neko počutje v neki okoliščini, v neki situaciji, če ne more nekaj povedati, da lahko pokaže skozi neko kreativno tehniko to.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
G52	Izziv je to, kako naj se tega čim več uporablja, da si delo organiziraš, pa delovni čas na način, da boš lahko to čim bolj uporabil znotraj tega.	Organizacija dela	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
G53	Časa je premalo, pa hitro moraš odreagirati.	Premalo časa	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
G54	Hkrati tudi pripravljenost otroka, ker to gre za en razgovor.	Pripravljenost otroka	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
G55	Diplomirana socialna delavka	Univ. dipl. socialna delavka	Izobrazba		Demografski podatki
G56	Varstvo družine.	Varstvo otrok in družine	Delovno mesto		Demografski podatki

G57	5 let.	5 let	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
H1	V obdobju najstništva, se mi zdi, da majo kar veliko krizo identitete,	Kriza identitete	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
H2	zlo begajo,	Beganje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
H3	vidno je, da imajo strah pred izgubo ljudi, ampak hkrati pa si neupajo nekomu pripadat.	Težave v odnosih	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
H4	Sama sem se precej izobraževala o travmah,	Znanje o travmi	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
H5	pa o teorijah navezanosti. Pri samem delu kot takem.	Teorija navezanosti	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
H6	pa tudi vsi socialno delovni koncepti, v smislu kako navezat odnos, razvit sodelovanje	Socialno delovna znanja	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
H7	Ja jaz mislim, da znanj ni nikoli dovolj.	Nova znanja so dobrodošla	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
H8	Risanje,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H9	pesek,	Uporaba peskovnika	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik

H10	kartice.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H11	Jaz uporabljam risbo ja,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H12	pa kartice.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H13	Zlo odvisno.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
H14	Ko se mi zdi, da bi blo v nekem pogovoru smiselno uporabiti, da bi se otrok lažje izrazil.	Za namen lažjega izražanja	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
H15	Ni pa zdaj to pravilo, kdaj ja, kdaj ne. Pri enih takoj, pri enih enkrat, pri enih večkrat.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
H16	Sigurno na način, da sem čim bolj za njega, da ve, da sem mu na voljo	Empatija	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
H17	in tudi če pač kaj stori neustreznega, da se zaveda, da je on kot tak še vedno v redu.	Sprejemanje	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
H18	Trudim se, da je neko redno sodelovanje, ne pa da se vidimo, ne vem, enkrat na leto.	Kontinuirano sodelovanje	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
H19	Kartice,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H20	risanje.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H21	Še vedno se mi zdi, da bi si želela bit bolj samozavestna pri tem.	Si želi več samozvesti	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
H22	Ampak sem pa vesela, da sem si dovolila poskusiti to v praksi, narediti neki korak.	Naklonjenost uporabi kreativnih tehnik	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

H23	Ker res mislim, da se je lažje izražati s pomočjo nekih drugih tehnik, kot pa da samo pridejo na pogovor.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
H24	Si pa želim, da bi bila še bolj suverena v tem.	Si želi več samozavesti	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
H25	Bila sem na izobraževanju karte prijateljstva,	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H26	eno v zvezi z risbo,	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H27	bila sem tudi na izobraževanju za glino,	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H28	pa za pesek	Izobraževanja o kreativnih tehnikah	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H29	Ja nasploh me zanimajo, pač vse, s čim si še lahko pomagaš. To mi je vedno dobrodošlo.	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
H30	To kar sem že rekla, da se mi zdi, da jim je lažje spregovoriti o čustvih. Oziroma dostikrat niti ne vejo, kero čustvo je to, ki ga imajo v sebi, ga ne znajo opredeliti, oziroma če jih vprašaš, kak se počutiš, ne bi vedli povedati. Zdaj pa imajo pred sabo kartice in izberejo kartico, ki opisuje njihovo počutje, in bodo s tem dosti lažje opisali, kot če bi jih samo vprašali.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
H31	Tak se mi zdi, da večkrat, da mormo it sami čez to, da si upamo poskusiti nekaj novega in da si dovolimo iz čez sebe in to poskusiti, v bistvu dobimo zelo pozitiven feedback nazaj.	Odločitev za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
H32	Pa tudi to, da vseeno več potem speljat to, da veš, kaj delat.	Premalo znanja o kreativnih tehnikah	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

H33	Predvsem to, da si ne upamo poskusit novih stvari, smo ustaljeni v tem sistemu.	Odločitev za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
H34	Magistrirana socialna delavka.	Mag. socialnega dela	Izobrazba		Demografski podatki
H35	Prva socialna pomoč za otroke in mladostnike	Prva socialna pomoč za otroke in mladostnike	Delovno mesto		Demografski podatki
H36	ter rejništvo in posvojitve.	Rejništva in posvojitve	Delovno mesto		Demografski podatki
H37	V bistvu zdaj tri leta.	3 leta	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
I1	Ja predvsem nam o tem poroča druge institucije, ki imajo večji stik z otroci, po navadi je to šola no.	Prepoznavanje težav v šoli	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I2	Da prepoznavajo vedenje, a ne, tako zelo eskalira v čisto neko nasprotno smer, kot se otroci po navadi obnašajo.	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I3	ali so otroci res zaprejo vase, ne želijo govoriti o dejavnikih, ki jim pač povzročajo tako vedenje ane.	Zapiranje vase	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I4	Se pravi, recimo v odnosih med vrstniki v šoli, a ne, da pač prihaja, do konfliktov.	Težave v odnosih	Kognitivno področje		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I5	Kar se tiče recimo šolskega dela, učenja, ocene, tukaj recimo zelo učni uspeh poslabša, ne želijo delati za šolo.	Učni uspeh se poslabša	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I6	Iščejo konflikt med vrstniki, kot recimo tudi med zaposlenimi na šoli.	Konflikti v šoli	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I7	ne morejo spat,	Težave s spanjem	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I8	ne jejo, pa spet v drugo smer, a ne, jejo preveč,	Težave s hranjenjem	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih

I9	velikokrat jih recimo trebušček boli, kar je seveda, trebušne stvari so povezane s stresom.	Bolečine v trebuhu	Področje psihosomatike		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I10	Definitivno nam pomaga to da razumemo, vemo kako neka taka travma, kot je pač nasilje, a ne, bodisi neko fizično nasilje, psihično nasilje, zanemarjanje, kako to vpliva na otroka, tudi na dolgi rok.	Znanje o travmi	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I11	Pri nas res vidimo veliko primerov, ko je ta izpostavljenost nasilju več generacijska in se prenaša iz časov, ko so bili starši otroci, zdaj na otroke, in to gre po navadi nekaj generacij nazaj.	Medgeneracijski prenos travme	Druga področja znakov razvojno kompleksne travme		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
I12	Tako da nam je to, ane, da poznamo te neke vzorce, kako se prenašajo naprej, nam je pač v veliko pomoč tudi pri temu, da se sploh recimo, ko se moramo odločiti, kako bomo tega otroka zavaroval. A ne, ker vemo, kaj tako vedenje in izpostavljenost nasilju prinaša pol v neki prihodnosti.	Znanje o travmi	Konkretno poimenovana znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I13	A ne, tukaj moraš tudi vedeti, da ne moreš tudi otroka pristopt tako, kot do odraslega pa, povej ti men, kaj se je zgodilo. Ne gre na tak direkten način. Sploh zato, ker se ti otrok lahko precej hitro zapre in ne želi potem komunicirati o takih stvareh, ne želi govoriti o teh stvareh.	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I14	Definitivno, jaz mislim, da tega znanja nikoli ni preveč. Definitivno bi rabili še. Zdaj sicer nisem toliko seznanjena prav s tem področjem ne vem, nisem se recimo sama toliko izobraževala o tem, a ne, ampak definitivno vsaka stvar, ki ti pomaga pri nas razumevanju otroka, pa pri	Nova znanja so dobrodošla	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

	razumevanju, kako otrok stvari doživlja, na kakšen način, je lahko samo plus. Pozitivno vpliva na tvoje delo.				
I15	Okej itak moraš glede na starost spet malo prilagoditi svoj pristop k otroku, ali je to z risanje, z družabnimi igrami. Zdaj k pogovarjamo se ponavadi z otroci, ki so recimo prvi, drug razred, odvisen tudi malo od otroka, a ne, kakšne so njegove kapacitete, če so vmes še kakšne posebne potrebe otroka moramo spet malo, a ne razmisli naš pristop, ali pa v bistvu sploh še bomo opravili razgovor z otrokom, a ne.	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I16	Drugače, večina otrok se na tak način kar sprostijo, a ne, risanje, igro.	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
I17	Tukaj na našem centru je fajn ker imamo sobo za stike, mi temu pravimo, no se izvajajo stiki pod nadzorom, ampak je tako res opremljena z igračami in majhnimi kavči in šotori. Se tudi te sobe poslužujemo, ko presodimo, če vemo, da je otrok bolj zaprt vase, da se bo težje odprl neki uradni osebi, a ne. Ali pa če lahko pričakujemo, da starši ne bodo najbolj naklonjeni temu, da se pogovarja z nami, a ne, drugače pa tudi večino pogovorov opravimo v šolah.	Izbira primerne prostora za pogovor z otrokom	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I18	Mislim, jaz vedno vsaj na začetku pač zberem neko stvar glede na otroka, da se začne vzpostavljati nek odnos	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
I19	in pol ti tudi v bistvu skozi igro,	Igra	Uprizoritvene kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
I20	risanje, karkoli,	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih	Uporaba kreativnih tehnik

				kreativnih tehnik	
I21	kartanje,	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
I22	Je pa to sigurno en način kako otroka malo bolj sprostiti, da te malo spozna, da mal začut, se mi zdi, da res otroci velik čutjo, a ne, začutijo hitro človeka, kdaj pa človek pristopi k njemu na nek agresiven način ali pa kdaj na prijateljski, sproščen in tako začutijo to, se mi zdi to zelo tako dober način, kako pristopiti k otroku.	Za sprostitev	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
I23	Tako da vedno je nekaj, česar se poslužujemo.	Pogosta uporaba	Pogostost		Uporaba kreativnih tehnik
I24	Ovir ne vidim.	Ni ovir za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Uporaba kreativnih tehnik
I25	Edin, da si pač vse te potrebščine več ali manj zagotovimo sami.	Pripomočke si zagotovimo sami	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Uporaba kreativnih tehnik
I26	Se mi zdi da moraš res čisto vsak pogovor prilagodiš posamezniku, in tako je tudi z otroci.	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I27	Pač ne vprašaš direktno, se iz nekega širokega polja vprašanj prebijaš do tega, kar tebe zanima, a ne.	Postopoma vodimo pogovor do težjih tematik	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I28	Se mi zdi, da moraš biti tudi človek zato, da se znaš pogovarjat z otrokom, oziroma tudi z ljudmi nasploh.	Empatija	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I29	Definitivno recimo vsaj meni pomaga to, da imam sama 2 otroka. Ta vidik, kako pristopiti k otroku, kako ste z otrokom	Izkušnja lastnega starševstva	Samoizobraževanje		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno

	pogovarjati. Zato mi mogoče to ne predstavlja hude težave.				kompleksne travme
I30	ravno tako moraš biti spoštljiv,	Spoštljivost	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I31	iskren,	Iskrenost	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I32	odprt,	Sprejemanje	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I33	povedat, kaj želiš, kaj pričakuješ, a ne,	Izraziti pričakovanja	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I34	ampak sam prilagodiš način, kako to poveš za otroka	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I35	Nikoli ne lažeš otroku, nikoli ga ne zavajaš.	Iskrenost	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I36	List na katerem so smajliji in na tak način lahko oni opišejo svoje starše.	Listi z emotikoni	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
I37	Kar sem rekla prej. Jaz mislim, da veščin nikoli nimam dosti. Sploh zato, ker res na vsakega, res moraš it na ta individualni pristop.	Želi si novih znanj		Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
I38	Jaz lahko vsako stvar obrnem na tak način, da bodo otroci želeli sodelovati.	Se počuti kompetentno	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik

I39	Definitivno pa to, da nisi vsiljiv naredi še največ	Nismo vsiljivi	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I40	Jaz sem itak ful za, da bi se bol izobraževal, da bi imeli več izobraževanj na voljo, sploh pri delu z otrokom, se mi zdi, da je to taka lahko precej občutljiva zadeva, če nimaš nekega znanja pa nekega čuta za to.	Želi si novih znanj		Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
I41	Predvsem to, da na ta način vzpostavljaš odnos z otrokom, gradiš neko zaupanje, varen prostor.	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
I42	S tem omogočiš otroku, da se pač lažje odpre, lažje pove kakšno stvar, ki je težka za govor.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
I43	Ni ovir, ker če neke ne deluje, tega pač ne počneš. Nisi zavezan temu, da z otrokom rišeš ali pa, da se igraš karte ali pa ne vem pač karkoli se žogaš če vidiš, da otrokom nekaj ni všeč, brez težave spremeniš to tehniko	Ni ovir za uporabo kreativnih tehnik	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
I44	Magistra socialnega dela.	Mag. socialnega dela	Izobrazba		Demografski podatki
I45	Varstvo otrok in družine.	Varstvo otrok in družine	Delovno mesto		Demografski podatki
I46	kar sem začela delat to je bilo 3 leta nazaj	3 leta	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki
J1	Recimo glih včeraj sem imela ena fanta, k je bila družina že nekaj časa na centru obravnavana. V sklopu, kako starša poskrbita za otroke, se je sicer obravnava zaključila se je pa fant nazaj vrnil na center, ampak v sklopu prekrškov.	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
J2	Če je šlo doma za nasilje tudi sami ne znajo drugače	Agresivno vedenje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno

	odreagirati na svoje stiske kot z nekimi agresivnimi vedenji.				kompleksne travme pri otrocih
J3	vedenjske	Težave v vedenju	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
J4	in čustvene težave.	Težave v čustvovanju	Področje čustev		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
J5	Doma se kar veliko dogaja in posledično otrok to kaže tudi v šoli na način, da res na grd način odgovarja učiteljicam, da zaničuje ženski spol, njegovo spremljevalko.	Agresivno vedenje	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
J6	da so zelo odklonilni,	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
J7	da nimajo interesa do ničesar,	Nezainteresiranost	Področje težav v šoli		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
J8	da ne spoštujejo pravil, ne spoštujejo avtoritete, kar pomeni; ne bom hodila v šolo, razloga za to nimam.	Odklonilna vedenja	Področje vedenja		Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih
J9	Sam odnos, to se bo zelo smešen slišal, ampak sploh jaz imam večinoma mladostnikov in prva naloga, ki jo moraš narediti, da bodo pri otroku sploh, da si bo želel nekih sprememb in da bo pripravljen delati, sploh zaupati, povedati, kaj se zares dogaja, moraš vzpostaviti nek odnos	Pomen odnosa	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J10	da uporabljaš njegove besede, da res njegov besednjak uporabljaš,	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

J11	da se spustiš na njegov nivo.	Vzpostaviti stik z otrokom	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J12	Da se včasih pogovarjaš čisto o iks-ipsilon zadevah,	Pogovor o lahkah temah	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J13	da ga spoštuješ,	Spoštljivost	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J14	pohvališ,	Pohvale	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J15	zraven pa poveš, s čim se ne strinjaš.	Iskrenost	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J16	Ja itak, da znanja prav pridejo, se mi zdi, da faks dost doprinese, sploh če si mogoče bila na modulu psihosocialna podpora in pomoč.	Študij socialnega dela	Študij		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J17	To, da imaš dogovore. To se malo smešno sliši, samo ko začneš ti z družino sodelovati, moraš res jasno postaviti okvirje v smislu, kako pogosto se bomo srečevali, kaj je naloga centra, dolžnosti tudi recimo, treba je ubesediti, okej, če zaznamo, da se doma dogaja nasilje je naloga centra, da to zadevo prijavi, da s kakšnim mladostnikom ubesediš, kako pogosto se boš srečeval, kaj pričakuješ, tudi ti od njega in obratno.	Dogovor o sodelovanju	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

J18	Pohvale.	Pohvale	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J19	Da iščeš rešitve.	Iskanje rešitev	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J20	Se mi zdi da bi bilo ful fajn mogoče malo več znanja met o psihologiji, v razvojnih fazah in razvojnih potrebah otroka.	Znanja o psihologiji	Željena znanja		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J21	Kkšno risanje.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J22	Kakšno igranje iger med pogovorom.	Družabne igre	Druge tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J23	Da greš ven.	Športne aktivnosti	Druge tehnike	Vrste poznanih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J24	Oziroma pač, da se pridružiš otroku mladostniku na način, ki je njemu blizu.	Odvisno od situacije	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
J25	Jaz imam ena kartice oziroma igro k se reče V globine.	Karte	Literarne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J26	Rišemo.	Risanje	Likovne kreativne tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J27	Včasih se igramo tudi kakšno čis iks-ipsilon igro.	Družabne igre	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J28	C48	Športne aktivnosti	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J29	Obiski na domu.	Sodelovanje z otrokom na njegovem domu	Način dela		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo

					razvojno kompleksne travme
J30	Da ti otrok tudi malo mogoče svojo sobico lahko razkaže, da ti pokaže, kaj pa naj ga v življenju veseli.	Otrokove igrače	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J31	Prvič sem se na ta način približala,	Omogočajo, da se približamo otroku	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J32	drugič je lažje odgovarjala, medtem ko sva un album gledale na težka vprašanja.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J33	Naslednjič, ko sem se dogovorila, da bova pri meni, pa bova v pisarni, je ta album s sabo prinesla, da mi je lahko pokazala, katere nove je dobila.	Otrokove igrače	Druge tehnike	Vrste uporabljenih kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J34	Ja otrok, ki je mlajši otrok,	Pri mlajših otrocih	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
J35	ki ima prvič stik s tabo, k ti ne zaupa, k mu ti predstavljaš neko grožnjo,	Za vzpostavitev odnosa	Način uporabe kreativne tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
J36	Če nisva imela knjige, pa sem ga vprašala, mi lahko prosim, poveš, kaj pa te oči udar, "me ne udari", ko pa sem ga vprašala, ali bi mi mogoče ti lahko na tem dinozavru pokazal, kje te je oče udaril, je pa točno povedal kje njega, kje njegovega bratca, vse.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J37	Se mi zdi, da pač te kreativne tehnike zelo pomagajo pri dodatni vzpostavitvi odnosa,	Omogočajo, da se približamo otroku	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J38	torej da ti otrok tudi lažje zaupa,	Omogočajo, da ti otrok zaupa	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J39	da bo s tabo lažje spregovoril o zadevah tudi na daljši rok.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

J40	Pač s tem, da otroku se približaš, da se približaš njegovemu svetu.	Omogočajo, da se približamo otroku	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J41	Če sem čisto iskrena, ti zdajle povedat ne znam. Imam pa občutek, da tiste stvari, ki smo jih na faksu drajlsali vsak let, da se ti toliko ponotranjijo, da pač na tak način, potem tudi deluješ. Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebne stika.	Študij socialnega dela	Študij		Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J42	Raziskovanje, da če kaj ne razumeš, da vprašaš,	Raziskovanje	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J43	včasih, da podeliš tudi kakšno osebno izkušnjo ful pali.	Deljenje osebnih izkušenj	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J44	Zelo uporabno pa nujno potrebno.	Naklonjenost uporabi kreativnih tehnik	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
J45	Ampak ja po drugi strani moraš pa pr vsakemu otroku videt kaj, v kerem svetu je, kaj ga veseli.	Prilagajanje otroku	Delovni odnos z otrokom		Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
J46	Tako, da ja, priznam, da glede na to, da imam na tem področju pol leta izkušenj se mi zdi, da imam, da bi lahko bila boljša, al kako naj rečem.	Si želi več samozavesti	Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik		Uporaba kreativnih tehnik
J47	Bi z veseljem spoznala še kakšne druge kreativne tehnike, ki jih je mogoče jaz ne poznam pa način, kako jih uporabljat, če so malo bolj take neobičajne.	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Željena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J48	O tem smo en predavanje, mislim da, sicer spregovoril.	Znanja iz študija socialnega dela	Pridobljena znanja	Znanja o uporabi kreativnih tehnik	Uporaba kreativnih tehnik
J49	plusi so to, da ti, ker se otroku oziroma	Omogočajo, da ti otrok zaupa	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z		Mnenje strokovnih

	mladostniku pridružiš v njegovem svetu, pomeni, da ti bo tudi hitreje zaupal,		otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		delavcev o kreativnih tehnikah
J50	da ti bo pripravljen več povedat,	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J51	Da ko se boš dogovoril, neki dogovori do naslednjic, jih bo lažje speljal, pa vzel za svoje. Bom videl več smisla v tem.	Otrok lažje sledi dogovorom	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J52	In s tem boš pač tudi pridobil odnos in zaupanje otroka do te mere, da tudi naslednja srečanja, če kdaj ne bo kreativnih metod, da bo še vseen s tabo na nek fajn način lahko spregovoril o stvareh.	Omogočajo lažje izražanje	Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J53	Velikokrat se zgodi, da smo mi tisti, ki imamo v ena roki palico, v drugi roki pa korenček. Mi smo tisti, ki moramo reči, če se ne bo to pa to spremenilo, se bo zgodilo to pa to pa to.	Dvojna vloga strokovne delavke	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J54	otroci so v svojih družinah 24/7, me strokovne delavke se z družinam srečujemo in z otroci srečujemo, dajva reči enkrat na mesec. Enkrat na mesec proti 24/7. Tudi če delaš na tem, da se bodo zgodile spremembe, se mi zdi, da bi mogel se sistem res bolj usmeriti v neko mobilno službo, sej po mojem ste že govorili, neko vsakdanje sodelovanje, neka pogostejša prisotnost.	Časovna omejenost pogovora z otrokom	Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme		Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah
J55	Magistra socialnega dela	Mag. socialnega dela	Izobrazba		Demografski podatki
J56	posebno varstvo otrok in mladostnikov, težave v odraščanju otrok in mladostnikov	Obravnava otrok in mladostnikov	Delovno mesto		Demografski podatki
J57	Na tem delovnem mestu delam od oktobra 2023	8 mesecev	Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki		Demografski podatki

6.3. Osno kodiranje

Prepoznavanje znakov razvojno kompleksne travme pri otrocih

- Področje vedenja
 - Opreznost (C17)
 - Stalna pripravljenost na grožnjo (C18)
 - Izogibanje (C19)
 - Nemirnost (C20)
 - Samopoškodovanje (C21), (E6)
 - Jokavost (C22)
 - Grizenje nohtov (C23)
 - Težave s spanjem (A2), (C24), (I7)
 - Jecljanje (C25)
 - Tremor (C26)
 - Spolno neprimerno vedenje (C27)
 - Težave s hranjenjem (A1), (I8)
 - Težave v vedenju (A5), (A10), (B2), (D2), (G7), (G9), (I2), (J3)
 - Odklonilna vedenja (B5), (B10), (D11), (E2), (G8), (J1), (J6), (J8)
 - Manipulativno vedenje (B8)
 - Agresivno vedenje (E1), (J2), (J5)
 - Zadržanost (E3)
 - Beganje (H2)
 - Zapiranje vase (I3)
- Področje čustev
 - Preplavljenost s čustvi (C5)
 - Občutek strahu (C6)
 - Občutek zaskrbljenosti (C7)
 - Občutek tesnobe (C8), (C16), (E4)
 - Občutek sramu (C9)
 - Občutek manjvrednosti (C10)
 - Občutek krivde (C11)
 - Občutek jeze (B9), (C12)
 - Občutek razočaranja (C13)
 - Pomanjkanje občutka varnosti (C14)
 - Občutek žalosti (C15)
 - Težave z regulacijo čustev (B6), (D4), (D5), (D10)
 - Težave v čustvovanju (D3), (G2), (G6), (J4)
- Kognitivno področje
 - Podoživljanje travme (C2)
 - Skrbi (C3)
 - Disociativnost (C4)
 - Spomin na travmo (A9)
 - Doživljanje sveta (B3)
 - Težave v odnosih (B4), (B7), (B11), (B12), (H3), (I4)
 - Želja po kontroli (B13)
 - Navezanost na starše (D1), (G5)
 - Način reševanja stiske (D6), (D8), (D9)
 - Preživetvena vloga (D58)
 - Samomorilne misli (E5)
 - Kriza identitete (H1)
- Področje psihosomatike
 - Bolečine v trebuhu (C28), (I9)
 - Slabost (C29)
 - Glavobol (C30)

- Bruhanje (C31)
- Razbijanje srca (C32)
- Težave z odvajanjem (A4)
- Področje težav v šoli
 - Učne težave (C33)
 - Težave s pozornostjo (A3), (B14), (C34)
 - Nesigurnost vase (C35)
 - Težave v večji skupini otrok (B15)
 - Prepoznavanje težav v šoli (I1)
 - Učni uspeh se poslabša (I5)
 - Konflikti v šoli (I6)
 - Nezainteresiranost (J7)
- Druga področja znakov razvojno kompleksne travme
 - Vsakdanje funkcioniranje (C1)
 - Sprememba vzdušja v družini (A7), (A8), (G10)
 - Medgeneracijski prenos travme (E7), (I11)
 - Vse, kar odstopa (G1)
 - Kar otrok pove (G3)
 - Okoliščine otrokovega življenja (G4)

Znanja o sodelovanju z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

- Študij
 - Študij psihologije (C35)
 - Študij socialnega dela (B16), (J16), (J41)
 - Študij doktorske in družinske psihoterapije (B17)
 - Študij socialne pedagogike (F6)
 - Ustrezna izobrazba (A12)
- Izobraževanje po študiju
 - Seminarji (C37)
 - Izobraževanja v okviru CSD (A16), (F8)
 - Izobraževanje iz diadično razvojne psihoterapije (B18)
 - Znanja iz supervizij (B19)
 - Izobraževanje iz theraplay psihoterapije (B20)
 - Usposabljanje za vedenjsko-kognitivno psihoterapijo (C40)
- Samoizobraževanje
 - Branje strokovne literature (C38), (F9)
 - Ogled videov (C39)
 - Izkušnja lastnega starševstva (A11), (I29)
 - Delo na sebi (D26)
 - Izkušnje na delovnem mestu (F7)
- Konkretno poimenovana znanja
 - Teorija navezanosti (D22), (H5)
 - Znanje o travmi (D23), (G11), (H4), (I10), (I12)
 - Psihoterapevtska znanja (G12)
 - Znanja iz psihologije (G13)
 - Socialno delovna znanja (H6)
- Željena znanja
 - Psihoterapevtska znanja (C41), (G15)
 - Nova znanja so dobrodošla (E13), (E18), (G14), (H7), (I14)
 - Znanja o temah, s katerimi se redkeje sreča (E17)
 - Znanja o psihologiji (J20)

Sodelovanje z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme

- Razvojno kompleksna travma pri otrocih skozi oči strokovne delavke

- Pogosto prepoznavanje razvojno kompleksne travme (B1)
- Otrokova travma ni fokus sodelovanja (D7), (D57), (F2)
- Poznavanje travme je bolj laično (F3), (F10)
- Pogovore z otrokom opravlja psihologinja (F1)
- Delovni odnos z otrokom
 - Pomen odnosa (A52), (B26), (B32), (D12), (D16), (D18), (D20), (D25), (D43), (D50), (D52), (E49), (F4), (I41), (J9)
 - Prilagajanje otroku (A50), (A51), (A53), (A56), (B64), (D27), (D28), (I13), (I15), (I26), (I34), (J10), (J45)
 - Pomoč pri regulaciji čustev (D17), (D29), (D51), (D55), (E9), (E47), (E50)
 - Spremljanje otrokovih odzivov (A54), (A58), (D49), (D53), (G37)
 - Vzpostaviti stik z otrokom (A13), (A19), (J11)
 - Priti v stik z otrokom v sebi (A14)
 - Učenje novih vedenj (D19), (D24)
 - Otroku damo možnost, da spregovori o travmi (E48)
 - Ne povzročamo retravmatizacije (G35)
 - Postopoma vodimo pogovor do težjih tematik (I27)
 - Izraziti pričakovanja (I33)
 - Regulacija lastnih odzivov (D54)
 - Izbira primerne prostora za pogovor z otrokom (I17)
 - Poznati omejitve našega dela (E8), (E10), (E51), (F13)
 - Nismo vsiljivi (I39)
 - Igrivost (B28)
 - Radovednost (B29)
 - Sprejemanje (B30), (D13), (G34), (H17), (I32)
 - Empatija (B31), (D14), (F11), (G33), (H16), (I28)
 - Zrcaljenje (D15)
 - Spoštljivost (I30), (J13)
 - Iskrenost (I31), (I35), (J15)
 - Pohvale (J14), (J18)
 - Dogovor o sodelovanju (J17)
 - Iskanje rešitev (J19)
 - Deljenje osebnih izkušenj (J43)
 - Raziskovanje (J42)
 - Pogovor o lahkem temah (J12)
- Način dela
 - Multidisciplinarnost (A18), (A55)
 - Kontinuirano sodelovanje (A57), (B27), (D56), (H18)
 - Komunikacijske tehnike (A15)
 - Stik z otrokovimi pomembnimi drugimi (A20)
 - Celovitost (A21), (B25)
 - Pristop PACE (B24)
 - Sodelovanje z otrokom na njegovem domu (B39), (J29)
 - Program By your side (B40)
 - Odvisno od starosti (A6)
 - Pogled na otroka iz različnih perspektiv (A17)
 - Delo z družino (E11), (G36)
 - Prepoznavanje travme (E12)
 - Usmerjanje družin v druge oblike pomoči (F12)
- Izzivi sodelovanja z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
 - Veliko birokracije (E14)

- Ni kontinuiranega sodelovanja (E15), (F5)
- Premalo časa za uporabnike (E16)
- Nekompetentnost za delo z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme (F22)

Uporaba kreativnih tehnik

➤ Vrste poznanih kreativnih tehnik

- Likovne kreativne tehnike
 - Risanje (A23), (C43), (F16), (H8), (H11), (J21)
 - Genogram (C44)
 - Ekozemljevid (C45)
 - Družinsko drevo (A24)
 - Plastelin (F17)
 - Kolaž (G20)
 - Glina (G16)
- Literarne kreativne tehnike
 - Karte (C46), (D30), (F14), (G19), (H10), (H12)
 - Pravlјice (A26)
 - Zgodbe (D31)
- Uprizoritvene kreativne tehnike
 - Glasba (A25)
 - Igranje inštrumenta (A27)
 - Petje (A30)
 - Ples (A28)
 - Uporaba peskovnika (A29), (G17), (H9)
 - Lutke (A39), (G18)
- Druge tehnike
 - Standardizirane tehnike (C42)
 - Delovni listi (C47)
 - Projekcijske tehnike (A22)
 - Kocke (D32)
 - Prepoznavanje čustev (F15)
 - Družabne igre (J22)
 - Športne aktivnosti (J23)

➤ Vrste uporabljenih kreativnih tehnik

- Likovne kreativne tehnike
 - Risanje (A33), (B43), (B44), (B45), (B46), (B47), (C61), (C77), (C78), (C79), (C80), (C81), (C82), (D37), (E29), (E44), (F23), (F25), (G40), (G42), (H20), (I20), (J26)
 - Pobarvanke (C62), (G41)
 - Genogram (B48), (C67), (D39)
 - Ekozemljevid (C68), (D38)
 - Družinsko drevo (A34), (B49)
 - Uporaba table (A46)
 - Plastelin (F24)
- Literarne kreativne tehnike
 - Karte (A44), (C65), (C66), (D42), (E23), (E27), (E28), (G23), (G25), (G38), (H19), (I21), (J25)
 - Pisanje dnevnika (E31)
 - Fotografije (F27), (G39)
- Uprizoritvene kreativne tehnike
 - Igra vlog (C76)
 - Uporaba peska (E24)
 - Igra (I19)

○ Druge tehnike

- Delovni listi (C63), (E30)
- Vprašalniki (C64), (C83), (G27)
- Družabne igre (A35), (A47), (C69), (C73), (F26), (J27)
- Tehnike sproščanja (B36), (B38), (C74)
- Nedokončani stavki (C75), (E25), (G29)
- Didaktične igre (A45), (D41)
- Theraplay aktivnosti (B33)
- Spuščanje milnih balončkov (B34)
- Igranje skrivalnic (B35)
- Uporaba žogic (B37), (E26)
- Športne aktivnosti (D59), (D60), (J28)
- Kocke (E32)
- Termometer čustev (G28)
- Otrokovske igrače (G43), (J33)
- Listi z emotikoni (I36)

○ Pogostost

- Pogosta uporaba (B41), (C48), (C89), (E22), (I23)
- Redko uporabi kreativne tehnike (G32)

○ Način uporabe kreativne tehnik

- Za sprostitev (B21), (C49), (C72), (D34), (D40), (D48), (E42), (G45), (I16), (I22)
- Za vzpostavitev odnosa (A38), (B22), (B23), (C50), (C70), (D33), (D47), (D61), (D63), (E34), (E36), (I18), (J35)
- Kot izhodišče za pogovor (C51), (D35), (D44), (D46), (D64), (E37), (E43), (G46)
- Odvisno od situacije (A36), (C84), (C85), (D62), (E33), (E35), (E38), (E40), (E45), (E46), (G26), (G30), (G44), (H13), (H15), (J24)
- Za motivacijo (C71)
- Priprava na pogovor z otrokom je pomembna (A64)
- Za popestritev sodelovanja z otrokom (D45)
- Za boljše razumevanje situacije (D65), (E41)
- Ne sili s kreativnimi tehnikami (E39)
- Pri starejših otrocih (G24)
- Za namen lažjega izražanja (H14)
- Pri mlajših otrocih (A37), (J34)

○ Kompetentnost za uporabo kreativnih tehnik

- Se počuti kompetentno (A48), (B52), (C86), (D68), (E56), (G47), (I38)
- Naklonjenost uporabi kreativnih tehnik (E19), (H22), (J44)
- Si želi več samozavesti (H21), (H24), (J46)

➤ **Znanja o uporabi kreativnih tehnik**

○ Pridobljena znanja

- Izobraževanja o kreativnih tehnikah (C87), (D69), (D70), (E60), (E61), (F32), (G21), (H25), (H26), (H27), (H28)
- Znanja iz Theraplay izobraževanja (B54)
- Znanja iz By your side izobraževanja (B55)
- Znanja iz diadične razvojne psihoterapije (B56)
- Znanja iz študija relacijske družinske terapije (B57)

- Znanja iz študija socialnega dela (B58), (J48)
- Izkušnja lastnega starševstva (D71)
- Znanja iz študija socialne pedagogike (E20)
- Izkušnje pri delu (E21)
- Željena znanja
 - Ne želi si novih znanj (C88)
 - Želi si novih znanj (B53), (D72), (G48), (I37), (I40)
 - Znanja iz Theraplay izobraževanja (B59)
 - Znanja iz By your side izobraževanja (B60)
 - Znanja iz Nurturing attachment izobraževanja (B61)
 - Znanja o uporabi kreativnih tehnik (A49), (D73), (D74), (E62), (E63), (F33), (H29), (J47)
 - Psihoterapevtska znanja (G49)
 - Strnjeno izobraževanje (F28), (F30)

Mnenje strokovnih delavcev o kreativnih tehnikah

- Prednosti uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
 - Omogočajo lažje izražanje (A31), (A32), (C52), (C54), (C91), (E52), (E54), (E55), (F34), (G51), (H23), (H30), (I42), (J36), (J50), (J52)
 - V pomoč strokovnemu delavcu (B51), (C55), (D66), (D67), (D76), (E57), (F37)
 - Omogočajo, da se približamo otroku (C93), (D75), (E64), (F35), (J37), (J40)
 - Omogoča vpogled (C53), (E53)
 - Terapevtski učinek (C56)
 - Popestri sodelovanje z otrokom (B50), (C92), (F36)
 - Omogočajo boljše razumevanje travme (B62)
 - Otroku omogočijo novo izkušnjo (D77)
 - Razširijo perspektivo (E66)
 - Omogočijo raziskovanje odnosov (E67)
 - Krepitev otrokovih moči (E68)
 - Krepitev komunikacijskih spretnosti (E69), (E70)
 - Krepitev socialnih spretnosti (E71)
 - Pomagajo sprostiti otroka (G50)
 - Motivirajo otroka za sodelovanje (C90), (E65)
 - So način iskanja rešitev (D78)
 - Omogočajo, da ti otrok zaupa (J38), (J49)
 - Otrok lažje sledi dogovorom (J39), (J51)
- Izzivi uporabe kreativnih tehnik z otrokom z izkušnjo razvojno kompleksne travme
 - Ni ovir za uporabo kreativnih tehnik (A40), (B42), (I24), (I43)
 - Premalo časa (A63), (F18), (F31), (F38), (G53)
 - Premalo časa za usposabljanje (C95), (F29)
 - Premalo časa za pripravo na pogovor (C97)
 - Časovna omejenost pogovora z otrokom (C98), (F19), (G31), (J54)
 - Premalo znanja o kreativnih tehnikah (F39), (H32)
 - Organizacija dela (G52)
 - Ni najbolj primerno okolje za uporabo kreativnih tehnik (A41), (F20), (G22)
 - Dvojna vloga strokovne delavke (J53)
 - Pripomočke si zagotovimo sami (I25)

- Nimamo pristojnosti za uporabo kreativnih tehnik (A43)
- Prepoznavanje pomena znanj o kreativnih tehnikah s strani delodajalca (C96)
- Večinoma uporablja kreativne tehnike psihologinja (A42), (F21)
- Pomanjkanje institucij za pomoč otrokom z izkušnjo travme (A60)
- Uporaba neprimerne tehnike za določeno vrsto travme (A59)
- Napačna ocena razsežnosti travme (A61)
- Možnost retravmatizacije (A62)
- Kreativna tehnika ni zagotovilo za željeni izid (B63), (B65)
- Rigidnost kreativnih tehnik (D79)
- Previdnost pri interpretaciji (C59), (E58), (E72), (E73)
- Pojasnimo »pravila« uporabe kreativnih tehnik (E59)
- Previdnost pri izbiri vrste kreativne tehnike (C57), (C58), (E74), (E75)
- Pripravljenost otroka (G54)
- Odločitev za uporabo kreativnih tehnik (H31), (H33)
- Ne silimo s kreativnimi tehnikami (C60)

Demografski podatki

- Izobrazba
 - Univ. dipl. psihologinja (C99)
 - Univ. dipl. kulturolog (A65)
 - Doktorant zakonske in družinske terapije (A66)
 - Dr. zakonske in družinske psihoterapije (B67)
 - Mag. socialnega dela (D61), (H34), (I44), (J55)
 - Mag. prof. socialne pedagogike (E76)
 - Dipl. socialna pedagoginja (F40)
 - Univ. dipl. socialna delavka (B66), (G55)
- Delovno mesto
 - Psihologinja na CSD-ju (C100)
 - Rejništva in posvojitve (B68), (H36)
 - Mobilna služba CSD-ja (D62)
 - Obravnava otrok in mladostnikov (E77), (F41), (J56)
 - Osebna pomoč (E78)
 - Pomoč družini za dom (E79)
 - Varstvo otrok in družine (A67), (G56), (I45)
 - Prva socialna pomoč za otroke in mladostnike (H35)
- Obdobje strokovnega sodelovanja z otroki
 - 27 let (C101)
 - 23 let (D63)
 - 20 let (A68)
 - 10 let (B69)
 - 7 let (E80)
 - 5 let (G57)
 - 3 leta (H37), (I46)
 - 2 leti (F42)
 - 8 mesecev (J57)